

SOSIAALITYÖNTEKIJÄN HARKINTAVALTA
– lastensuojelun avohuolto

Antti Liehu
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntatieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2021

TIIVISTELMÄ

Sosiaalityöntekijän harkintavalta – lastensuojelun avohuolto

Antti Liehu

Pro gradu -tutkielma, sosiaalityö

Jyväskylän yliopisto

ohjaaja: Johanna Kiili ja Satu Ranta-Tyrkkö

Kevät 2021

Sivumäärä 74 + 1 liite

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on selvittää sosiaalityöntekijän harkintavallan käyttöä lastensuojelun avohuollossa. Tehtävänäni on selvittää harkintavaltaa tuki-/kontrollisuhteen kautta. Harkintavaltaa lähestyn laaja-alaisesti sekä professionaalilla että byrokraattisella lähestymistavalla. Tarkoituksena on ymmärtää, kuinka harkintavalta liittyy lastensuojelun avohuollossa tukemista ja kontrollointia koskeviin sosiaalityöntekijän ratkaisuihin.

Tutkielma on laadullinen tutkimus. Aineiston olen kerännyt tekemällä teemahaastattelun sosiaalityöntekijöille, jotka työskentelevät lastensuojelun avohuollossa, ja aineiston analyysimenetelmänä on sisällönanalyysi. Tutkielman teoreettisena viitekehysenä käytän Tuomas Kokkosen, Kati Närhen ja Aila-Leena Matthiesin sosiaalityöntekijän harkintavallan käytön näkökulmaa, joka perustuu Michael Lipskyn katutason byrokratian teoriaan. Katutason teoria ei kuitenkaan tapahdu yksiselitteisen selkeästi, vaan mukautuu käytännön arkielämässä ja sitä kautta myös lastensuojelun avohuollossa. Harkintavaltaan ja harkintavallan käyttöön liittyy haasteita asiakkaiden, ammattilaisten ja organisaatioiden tavoitteiden, toisten ymmärtämisen ja resurssien suhteen.

Tutkimuksen tulokset selittyvät aineistoon ja aineistosta tekemiini tulkintoihin, jotka pohjautuvat teoreettiseen viitekehykseen. Tutkielman tuloksena selviää harkintavallan olevan tärkeässä asemassa sosiaalityöntekijän työssä. Harkintavaltaa käytetään ratkaisuja ja päätöksiä tehdessä sekä erityisesti tukemiseen ja kontrolliin. Sosiaalityöntekijät käyttävät harkintavaltaa myös asiakkaan osallisuuteen liittyen.

Avainsanat: harkintavalta, tuki/kontrolli, lastensuojelun avohuolto, sosiaalityöntekijä

ABSTRACT

Direction of the social worker

Antti Liehu

Master`s thesis -study, social work

Jyväskylä university

Instructor: Johanna Kiili, Satu Ranta-Tyrkkö

Spring 2020

Numbers of pages 74 + 1 insert

The purpose of this master`s thesis is to investigate the use of social worker discretion in outpatient child protection. My job is to find out the discretion through the support/control relationship. I approach discretion broadly with both a professionalism and a bureaucratic approach. The aim is to understand how discretion relates to social worker solutions for supporting and controlling outpatient child protection.

The study is a qualitative research, data has been collected by theme interview social workers, who work in outpatient child protection care, the method of data analysis is content analysis. As a theoretical frame of reference for the dissertation, i use the perspective of Tuomas Kokkonen, Kati Närhi & Aila-Leena Matthies on the use of social worker discretion, which is based on Michael Lipsky`s theory of street bureaucracy. However, street-level theory does not take place unambiguously, but adapts in practical everyday life and through it, also in outpatient child protection. There are challenges in exercising and exercising discretion in terms of goals, understanding and resources for clients, professionals and organizations.

The results of the study are explained by the material and my interpretations of the material, which are based on my theoretical frame of reference. As a result of the dissertation, it becomes clear that discretion plays an important role in the work of a social worker. Discretion is used in marking decisions and decisions, especially discretion in used for support, control. Discretion is exercised by social workers, also in relation to client involvement.

Keywords: discretion, support/control, outpatient child protection, social worker

Sisällys

JOHDANTO	5
1 LASTENSUOJELULAKI SUOMESSA.....	6
1.1 Lastensuojelun järjestämisestä	7
2 HARKINTAVALTA SOSIAALITYÖSSÄ.....	10
2.1 Tuki.....	12
2.2 Kontrolli.....	19
2.3 Harkintavalta.....	21
2.4 Osallisuus	26
3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	28
3.1 Tutkimusasetelma.....	30
3.2 Sosiaalityöntekijöiden haastatteleminen	31
3.3 Aineiston analyysin toteutus.....	33
4 AINEISTONANALYYSI	38
4.1 Tukeminen	38
4.1.1 Palveluiden järjestäminen osana tukea	42
4.2 Kontrolloiminen	47
4.2.1 Pakkokeinot osana kontrollia.....	52
4.3 Harkintavallan käyttö	57
4.4 Osallisuus	64
5 POHDINTA JA YHTEENVETO	68
5.1 Tukemisen yhteenveto	68
5.2 Kontrollin yhteenveto.....	70
5.3 Harkintavallan yhteenveto.....	72
5.4 Osallisuuden yhteenveto.....	73
5.5 Yhteenveto tutkimuskysymyksiin vastaamisesta.....	74
6 TUTKIELMAN ONNISTUMINEN	76
6.1 Onnistumisen näkökulmasta: haastateltavien eettiset kysymykset	77
LÄHTEET.....	78
LIITE 1	82

JOHDANTO

Tutkielmassani tarkastelen tuki-/kontrollisuhteen kautta sosiaalityöntekijän harkintavaltaa lastensuojelun avohuollossa: missä määrin ja millä tavalla sosiaalityöntekijät tukevat/kontrolloivat vanhempia oman harkintavaltansa mukaan. Tutkielmassani tarkastelen sitä, kuinka sosiaalityöntekijät toimivat työssään vanhempien tukijoina lastensuojelun avohuollossa. Eri-tyisesti haluan tutkia sosiaalityöntekijöiden omaa käsitystä siitä, kuinka he ovat vanhemmuuden tukijana lastensuojelun avohuollossa.

Haluan tutkia erityisesti harkintavallan ja kontrollin suhdetta ja sitä, minkälaisilla kriteereillä ja keinoilla sosiaalityöntekijät perustelevat kulloinkin tarpeen puuttua vanhempien elämään ja näin ollen käyttää harkintavaltaa. Sosiaalityöntekijän työn peruslähtökohdissa puhutaan eettisyydestä. Sosiaalityöntekijän ammatin professioon kuuluvat tieteellisen tiedon ja ammatillis-tieteellisen tiedon lisäksi eettiset periaatteet. (Kyösti Raunio 2004, 32–33.) Haasteena on tämän sovittaminen ja hyödyntäminen asiakkaan hyödyksi asiakkaan yksityisyyttä kunnioittaen. Eettisyyden ja ammattietiikan tarkasteleminen on tärkeää, koska se on vallan käytön perustana sosiaalityöntekijöillä, jotka puuttuvat asiakkaiden elämään.

1 LASTENSUOJELULAKI SUOMESSA

Lapsella on oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelulaissa on painotettu lapsen edun huomioimista viranomaisen kaikissa toimenpiteissä sekä vahvistettu lapsen edun toteutumista korostamalla lapsen oikeutta osallistumiseen ja erityiseen suojeluun. Julkiselle vallalle on asetettu velvollisuus varata riittävät voimavarat perheelle ja lapselle palveluita järjestettäessä. (Tapio Rätty 2012, 1.)

Tutkielmani kannalta lastensuojelun avohuolto on keskeistä. Lastensuojelun avohuollon tarkoituksena on edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa mm vanhempien, huoltajien kasvatuskykyä- ja mahdollisuuksia. Avohuollon tukitoimet tulee toteuttaa yhteistyössä lapsen vanhempien, huoltajien ja muiden hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kanssa. (Rätty 2012, 269.) Lastensuojelu on lapsi- ja perhekohtaista. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua tehdään tekemällä lastensuojelutarpeen selvitys, asiakassuunnitelma ja järjestämällä avohuollon tukitoimia. (Rätty 2012, 3). Lastensuojelun määritelmästä seuraa, että lastensuojelun palveluita ja tukea voidaan antaa lapselle, mutta palveluita ja tuki toimia voidaan järjestää, myös vanhemmille ja huoltajille (Rätty 2012, 4). Säädöksiä määriteltäessä jako lapsuuden suojeluun, lasten suojeluun ja lastensuojeluun on keskeinen. Lapsuudessa on aina kysymys abstraktista ilmiöstä, jota ei voi koskaan suoranaisesti havaita, eikä liioin käsin kosketella. (Sami Mahkonen 2007, 47–48.) Tutkielmani kannalta keskeisintä on keskittyä nimenomaan lastensuojeluun, joten jätän lapsuuden suojelun ja lasten suojelun tarkastelun ulkopuolelle. Lastensuojelu on keskeisintä, koska lastensuojelun avohuollon kautta tarkastelen tutkielmassani harkintavallan käyttöä tuettaessa vanhempia.

Lastensuojelu ymmärretään Suomessa suppeasti, vaikka lastensuojelulaki tähtää; lasten ja nuorten kasvuolojen kehittämiseen, huoltajien tukemiseen lastenkasvatuksessa sekä lapsen huollon turvaamiseen kaikissa olosuhteissa. Nämä periaatteet on nähty pääperiaatteina jo vanhemmassa lastensuojelulaissa, joka on vuodelta 1983. (Mahkonen 2007, 49). Kuitenkin tulee huomata, että laintarkoitus on sama pääperiaatteiden osalta, myös uudemmassa lasten-

suojelulaissa, kuten 13.4.2007/417. Lastensuojelun avohuolto määritellään lastensuojelulaissa. Tutkielmassa viitataan aina lastensuojelulakiin 13.4.2007/417, ellei toisin mainita. Lastensuojelulain ensimmäisessä pykälässä asetetaan lastensuojelulle yleiset päämäärät (Kai Alhanen 2014, 19). Todettakoon, että lastensuojelulaissa lapsena pidetään alle 18-vuotiasta ja nuorena 18–20-vuotiasta (Lastensuojelulaki 6§). Lastensuojelulaki määrittelee raamit lastensuojelun avohuollon työskentelylle.

”Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun” (Lastensuojelulaki, 1§).

Lastensuojelua toteutetaan tilanteissa, joissa vanhemmat eivät kykene huolehtimaan lapsen turvallisuudesta, kasvusta eivätkä kehityksestä. Lasten kehittymisen vaarantumiselle ja heidän huolehtimisen laiminlyömisellä on mahdollisesti pitkäaikaisia ja laaja-alaisia seurauksia. (Alhanen 2014, 19.) Lastensuojelulain tarkoituksena on varmistaa riittävä tuki ja apu lasten vanhemmille ja huoltajille. Lastensuojelulaissa on määrätty iso osa tehtävistä lastensuojelun avohuollolle. Lastensuojelu koostuu hyvin suurelta osin avohuollon tuesta ja lastensuojelun ennaltaehkäisevistä palveluista, joilla pystytään estämään pulmien paheneminen. Samalla lastensuojelulaki antaa, myös sosiaalityölle vaatimukset ja raamit siitä, kuinka ja millä tavalla sosiaalityötä tulee tehdä. Lastensuojelun avohuolto edellyttää, myös vanhemmilta ja huoltajilta aktiivista osallistumista työskentelylle (Räty 2012, 271). Lainsäädännön tarkoituksena on, myös huolehtia riittävän palvelun saannin lisäksi perheiden ja ennen kaikkea lasten riittävästä palveluiden saannista.

1.1 Lastensuojelun järjestämisestä

Lastensuojelun järjestämisestä säädetään lainsäädännöllä, jolla säädetään lastensuojelun järjestämisen vastuusta. Lastensuojelun järjestäminen kuuluu kunnalle.

”Kunnan on huolehdittava siitä, että ehkäisevä lastensuojelu sekä lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua on järjestettävä tarvittavassa laajuudessa niinä vuorokauden aikoina, joina sitä tarvitaan.” (Lastensuojelulaki 11§.)”Lastensuojelun on oltava laadultaan sellaista, että se takaa lastensuojelun tarpeessa oleville lapsille ja nuorille sekä heidän perheilleen heidän tarvitsemansa avun ja tuen” (Lastensuojelulaki 11§).

Sosiaalityöntekijän on aloitettava selvitys lastensuojelun tarpeesta, mikäli hän niin arvioi tilanteen, kuten edellä todetaan. Se, aloitetaanko selvitystä lastensuojelun tarpeesta, perustuu pitkälle sosiaalityöntekijän arvioon ja hänen tietoihinsa lapsen ja perheen tilanteesta. (Alhanen 2014, 20.) Lastensuojelulain 12§:ssä säädetään siitä, milloin kunnalla on velvollisuus ryhtyä toimenpiteisiin lapsen suojelemiseksi (Mahkonen 2007, 50). Lastensuojelun keinoin ei voi puuttua tarpeettomasti perheiden tilanteisiin. Lastensuojelun keinoissa tulee noudattaa pienimmän puuttumisen periaatetta. Yhteistyö ja vuorovaikutus perheen kanssa on tärkeätä lastensuojelun avohuollon järjestämisen onnistumiselle.

Lastensuojelun avohuollon tukitoimiin on ryhdyttävä, jos kasvatusolosuhteet vaarantuvat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä ja myös siinä tilanteessa, jos lapsi vaarantaa terveyttään tai kehitystään (Räty 2012, 269.)

Lastensuojelun avohuollon tukitoimiin kuuluu monia erilaisia tuen muotoja. Ne vaihtelevat taloudellisesta tuesta erilaisiin tuki-, kuntoutus- ja terapiapalveluihin. Lastensuojelun avohuollon palveluissa työntekijän tulee käyttää aina harkintaa, mitkä palvelut ovat tarkoituksen mukaisimpia ja onko palveluille perusteita (Räty 2012, 270). Lastensuojelun avohuollon tukitoimilla puuttuminen on lastensuojelun selvitystä voimakkaampi puuttuminen, koska lastensuojelun avohuollon tukitoimilla pyritään muuttamaan lapsen elämäntilannetta merkittävästi. Tällöin pyritään vaikuttamaan lapsen läheisiin aikuisiin. (Alhanen 2014, 21.) Lastensuojelun avohuollossa korostuu neuvova ja ohjaava työskentely tapa. Palveluiden saaminen edellyttää, myös palveluiden saajalta omaehtoista aktiivisuutta ja osallistumista palveluiden ja tukitoimien järjestämiseen. Avohuollon tukitoimet voidaan järjestää vain vapaaehtoisesti.

(Räty 2012, 271). Mikäli lastensuojelun avohuollon palvelut eivät ole riittäviä on ryhdyttävä esim. huostaanottoon. Huostaanotto ei ole lastensuojelun avohuollon palvelu ja huostaanotto ei ole vapaaehtoista. (Räty 2012, 311.) Kiireellinen sijoitus on myös tukitoimi, johon on ryhdyttävä lapsen ollessa vaarassa. Kiireellinen sijoitus ei ole myöskään avohuollon tukimuoto, mutta jonka tarpeellisuutta on arvioitava avohuollon palveluissa. (Räty 2012, 297.)

Aihe on tärkeä sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon kannalta, koska vanhemmuuden tukeminen on erityisen tärkeää yhteiskunnassa, jossa yhä useimmissa lastensuojelun avohuollon perheissä on moniongelmaisuuksia. Moniongelmaisuuksien lisääntyminen ilmenee myös omassa aineistossani. Ongelmat ja pulmat kasautuvat, ja silloin vanhemmuuden voimavarat saattavat vähentyä tai loppua kokonaan. Sosiaalityöllä onkin tässä moninaisessa palveluverkossa tärkeä oma paikkansa, koska esimerkiksi terveydenhoidon palvelut keskittyvät terveydenhoitoon ja sosiaalinen tuki ja auttaminen jäävät vähemmälle huomiolle.

2 HARKINTAVALTA SOSIAALITYÖSSÄ

Tutkielmassani tarkastelen vanhemmuudentukea lastensuojelun avohuollossa harkintavallan näkökulmasta. Tarkastelen harkintavaltaa sosiaalialan työn ja asiakassuhteen kautta. Haluan selvittää, millä tavalla harkintavalta näkyy työntekijän arvioidessa tuen ja kontrollin tarvetta. Sosiaalityöntekijän harkintavallan kautta tarkastelen, myös asiakkaan osallisuutta, kuinka sosiaalityöntekijät antavat asiakkaiden osallistua asiakkuuden suunnitteluun tuesta ja kontrollista. Omassa tutkielmassani haluan selvittää, millä tavalla harkintavalta on osana lastensuojelun avohuollossa ja onko sitä ylipäättään ollenkaan. Harkintavallan ja erityisesti vallan ilmenemisestä ja peruslähtökohdista sosiaalityössä sekä sosiaalityöntekijöiden käyttämänä sosiaalityötä tehdessä sen vahvasta liittymisestä sosiaalityöhön on kirjoittanut Alhanen (2014). Taustoitukseni kautta teoria perustuu harkintavallan osalta Kokkosen, Närhen ja Matthiesin teokseen Asiakkaiden osallisuus ja työntekijöiden harkintavalta palvelujärjestelmässä (2014), joka on perustunut katutason sosiaalityön tulkintaan ja päätelmiin harkintavallasta ja sen käytöstä sosiaalityössä. Sen pääpainona on harkintavalta ja erityisesti harkintavalta liittyy sosiaalityön asiakastyön harkintavaltaan, minkä vuoksi olen vallinnut sen tutkielmani teoriaan. Lisäksi teoksessa Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen (2014) ovat Laura Kalliomaa-Puha, Toomas Kotkas ja Marketta Rajavaara kirjoittaneet harkintavallasta ja sen yhteydestä sosiaalityöhön (2014). Samassa teoksessa Rajavaara ja Kotkas (2014) on kirjoittanut ammattilaisen harkintavallasta ja viranomaisen harkinnan rajoista. Edellä mainitussa teoksessa harkintavaltaa Suomen näkökulmasta käsittelevät Helena Blomberg, Johanna Kallio ja Christian Kroll. Harkinta nähdään jatkumona, jonka alkupäässä on harkinta siitä, mitä palveluita ja etuuksia halutaan jakaa, mitkä ovat kriteerit sekä millaisia tavoitteita asetetaan hyvinvointipolitiikalle ja mitä eri etuuksilla ja palveluilla tavoitellaan. Asiakkaat myös harkitsevat eri palveluiden ja etuuksien käyttöä. Valintoja tehdään eri vaihtoehtojen välillä. (Kalliomaa-Puha, Kotkas & Rajavaara 2014, 8.) Sosiaalityöntekijän harkintavalta vaikuttaa myös asiakkaan harkintavaltaan sosiaalityöntekijän ratkaisuiden ja päätösten kautta.

Taustoitukseni mukaan harkintavaltaa sosiaaliturvassa ja sosiaalityössä on tutkittu hyvin laaja-alisesti, yleisesti ja avoimesti sosiaaliturvan ja sosiaalityön kannalta. Mielestäni se toimii hyvänä taustoituksena siitä, mitä harkintavallasta tiedetään ja kuinka se sosiaalityössä

määritellään nykyisen tiedon valossa. Omalla tutkimuksellani pyrin tuomaan aineistoni kautta esille sen, kuinka harkintavalta näyttäytyy lastensuojelun avohuollossa.

Tutkielmassani tutkin vanhemmuuden tukemista ja kontrolloimista ilmiönä. Tutkin, kuinka vanhemmuuden tukemista ja kontrolloimista kuvataan ja minkälaisia käsitteitä se saa, ja erityisesti, mitä vanhemmuuden tukeminen ja kontrolloiminen käytännössä tarkoittaa sosiaalityöntekijöiden mielestä ja kuinka he käsittävät vanhemmuuden tukemisen. Tutkimusta vanhemmuuden tukemisesta on tehty vanhemmuuden näkökulmasta eli siitä, mitä vanhemmat pitävät tärkeänä. Tässä tutkimuksessa haluan tarkastella vanhemmuuden tukemista sosiaalityöntekijän näkökulmasta.

Kokkonen ym. (2014) ovat tutkineet artikkelissaan asiakkaiden osallisuutta ja työntekijöiden harkintavaltaa palvelujärjestelmässä. Artikkelissa tarkastellaan, kuinka nuorten aikuisten kanssa työskentelevät katutason työntekijät määrittelevät ja jäsentävät asiakkaiden osallistumista ja osallisuutta sekä niiden ongelmakohtia palvelujärjestelmässä harkintavallan näkökulmasta. Katutason työntekijällä Kokkonen ym. (2014) tarkoittavat asiakastyötä tekeviä sosiaalialan työntekijöitä, jotka toimivat asiakkaiden ja hallinnon välissä.

Artikkelin aineistossa haastateltiin kahtakymmentä nuorten aikuisten palvelunkäyttäjien kanssa työskentelevää katutason työntekijää keväällä 2012. Haastattelut tehtiin kahdessa eri ryhmässä. Haastateltavien joukko koostui erilaisista sosiaalialan työntekijöistä aikuissosiaalityöstä, työvoimapalvelukeskuksesta, etsivästä nuorisotyöstä sekä erilaisista kolmannen sektorin nuorille suunnatuista palveluista. Haastateltavia haastateltiin kaksi kertaa ja haastattelut toteutettiin ryhmähaastatteluina. (Kokkonen ym. 2014, 229.) Vaikka oma tutkimukseni koskee lastensuojelussa olevien nuorten ja lasten vanhempia, Kokkonen ym. (2014) tutkimus käy taustoitukseksi omaan tutkimukseeni, koska vanhemmuuden tukemisessa huomio sosiaalityössä on aikuisissa ja oikeanlaisessa vanhemmuuteen keskittyvässä työskentelyssä voidaan soveltaa aikuissosiaalityössä käytettäviä menetelmiä, joskin lastensuojelu asettaa lapset keskiöön työskenneltäessä lastensuojelun avohuollossa. Lastensuojelun avohuollon työskentelyyn on myös tuotu aikuissosiaalityön palveluita vanhemmille, esimerkiksi lastensuojelun työntekijät huolehtivat joissain kunnissa lasten vanhempien sosiaalipalveluista.

90-luvun lamasta lähtien Suomessa on liikkeellä liberalistinen suunnanmuutos, jonka seuraus näkyy hyvinvointivaltion murenemisena myös sosiaalipalveluissa. Julkishallinnon nykyisessä suunnassa vakiintunut työtapa on managerialismi ja uudeksi julkishallinnaksi, jonka periaatteet ohjaavat sosiaalityön byrokratiatyön käytäntöjä. (Vuokko Niiranen 2002, 75.) Tehokkuuden ohella korostetaan toiminnan vaikuttavuutta, laadukkuutta sekä asiakaslähtöisiä toiminta- ja ajattelutapoja (Kirsi Juhila 2006, 71–76). Tehokkuusajattelulla pyritään turvaamaan palveluita ja säästämään resursseja. Tämä asettaa, myös paineita sosiaalityöntekijän harkintavallalle, koska palveluita tulee tarkoin tarjota niille, jotka palveluita tarvitsee. Kansainvälisessä ja suomalaisessa sosiaalipoliittisessa keskustelussa korostuu nykyisin asiakkaan aktiivinen rooli (Britta Koskiahho 2008, 54). Asiakas halutaan nähdä aktiivisena toimijana palvelujärjestelmässä, jossa hän voi vaikuttaa päätöksiin ja palvelujen valintaan (Timo Toikko 2012, 106–108). Osallisuudesta onkin tullut yksi tärkeä yhteiskunnallinen tavoite, jonka avulla pyritään löytämään ratkaisuja hyvin moninaisille yhteiskunnallisille haasteille ja sosiaalisille ongelmille (Mt. 2014, 228). Aktiivinen asiakkaan rooli on vaikuttanut siihen, että on alettu keskustella kansalaisyhteiskunnasta aikaisempaa entistä enemmän (Koskiahho 2008, 54).

2.1 Tuki

Kontrolli-/tukiasetelmaa varten tuen määrittelyminen on tärkeää, että voidaan tunnistaa sosiaalityöntekijöiden tarjoama tuki asiakkaalle. Sosiaalityöntekijän rooli on tärkeä arvioitaessa asiakkaalle sopivia ja tarpeellisia palveluita, koska asiakkaalla ei välttämättä ole tarvittavaa tietoa mahdollisista palveluista tai hän ei välttämättä tunnista omaa tilannettaan. Pelkästään asiakkaalle annettava tieto ei riitä, vaan tarvitaan perustavampaa paneutumista asiakkaan tarvitsemista palveluista ja tuen tarjonnasta. Tuen tarjoamisessa on myös taustana sosiaalityöntekijän harkintavallan käyttö, koska tuessa sosiaalityöntekijä tarjoaa hyväksi havaitsemiaan palveluita asiakkaan tilanne huomioiden. Asiakas tekee itse lopullisen valinnan niiden käyttämisestä, joista kokee olevan hänelle hyötyä. Asiakas kokee saavansa sosiaalityöntekijästä hyötyä ja apua elämäntilanteeseensa. (Raunio 2014, 137.) Kaikki asiakkaat eivät ole kykeneviä tekemään omia ratkaisujaan eri palveluiden välillä, ja tähän he tarvitsevat sosiaalityöntekijän tukea (Kalliomaa-Puha ym. 2014, 17).

Sosiaalityö nähdään asiakaspalvelutyön omaisena työnä, mutta sitä ei voida kuitenkaan rinnastaa tavanomaiseksi asiakaspalvelutyöksi, koska tavanomaisessa asiakaspalvelutyössä on enemmän tilaa asiakkaan ja työntekijän keskinäiselle ymmärrykselle kuin byrokratiatyössä (Jorma Sipilä 1989, 218). Palveluiden myöntämisen ja epäämisen välille muodostuu helposti tyhjä kenttä, jossa sosiaalityöntekijä tekee ratkaisunsa siitä, mihin palveluun asiakkaalla on oikeus ja mihin ei. Lainsäädäntö määrittelee reunaehdot lastensuojelun avohuollolle ja sille, minkälaisia tavoitteita voidaan olettaa olevan sosiaalityöntekijöillä.

Tärkeätä on kiinnittää huomiota myös ajan ja välineiden käyttöön ja ylipäättään tukemisen mahdollisuuksiin. Lastensuojelun avohuolto on ensisijainen lastensuojelun tarjoama tuki, jonka tarkoituksena on lapsen ja vanhemman tukeminen. Se, kuinka sosiaalityöntekijä mahdollistaa tuen, on monimutkaisempi kysymys, ja se, kuinka sosiaalityöntekijät tuen määrittelevät, on varmasti yksilöllistä. Samalla tukemisen vastapuolena on kontrolli, jota pitäisi välttää ainakin liiallisena määränä, koska sosiaalityön tarkoituksena on parantaa jokaisen kykyä selviytyä itsenäisesti arjessa. Sosiaalipalveluista saadun positiivisen palautteen ja kokemuksen mukaan tämä on mahdollista. Tarkoituksena on tukea lasta ja perhettä heidän vaikeassa elämäntilanteessaan sekä tukea lasta itsenäiseen selviytymiseen positiivisen kokemuksen ja palautteen myötä, jota hän on saanut asioidessaan sosiaalipalvelussa. Näissä asioissa esiintyvät puutteet saattavat johtua organisaatioiden niukoista resursseista ja riittämättömästä henkilökunnasta. Tuen puute yhdessä negatiivisen palautteen kanssa, jossa huomioidaan vain asiakkaan elämän ongelmakohdat, on omiaan heikentämään asiakkaan motivaatiota selviytyä tulevaisuudessa itsenäisesti. (Heli Valokivi 2002, 180.)

Palveluita järjestettäessä ja niiden tarpeesta päätettäessä harkintavallan merkitys on keskeinen. Sosiaalityöntekijän on arvioitava, minkälainen tuen tarve asiakkaalla on ja minkälaiset palvelut asiakasta tukisivat parhaiten. (Kalliomaa-Puha ym. 2014, 8–10.) Tuen myöntämiseen vaikuttavat yhteiskunnassa yleisesti vallitseva tilanne ja se, onko esimerkiksi tiettyyn tukeen liittyvät määrärahat jo käytetty. Tuessa voidaan harkintaa käyttää asiakkaan eduksi tai sitä voidaan tulkita suppeasti. (Kalliomaa-Puha ym. 2014, 8, 10.)

Osallisuus ja osallistuminen ovat tulkittavissa tärkeäksi osaksi asiakkaalle tarjottavaa tukea (Kokkonen ym. 2014, 236). Kokkonen ym. 2014, 237 mukaan työntekijät tekevät jokapäiväisessä työssään järjestelmälähtöistä palvelutyötä, ja se rinnastetaan byrokratiatyöhön, jossa nousevat esille myös työn rakenteelliset epäkohdat. Erityisesti vastikkeellinen aktiivointipolitiikka saa haastatellut työntekijät ihmettelemään palvelujärjestelmän oikeutusta toimia epäoikeudenmukaisesti asiakkaita kohtaan. Pahimmillaan rakenteelliset epäkohdat estävät asiakkaan elämäntilanteen paranemisen. (Mt. 2014, 237.) Tällöin on helppo todeta, että sosiaalipalveluiden tehtävä ei toteudu, koska esimerkiksi tietyn tuen saaminen pitkällä aikavälillä ennemminkin haitta, kuin hyödyttää asiakasta. Työntekijät näkevät, että ylhäältä päin tuleva byrokratia määrittää liikaa asiakkaiden suunnitelmia, eikä pystytä asiakkaita autamaan niin kuin heille olisi henkilökohtaisesti hyvä. Aineiston perusteella voidaankin havaita, että työntekijöiden mielestä byrokraattinen ohjeistuksiin ja sääntöihin liittyvä harkintavalta laajenee ammatilliseettisen ja arvoperustaisen harkintavallan kustannuksella. (Mt. 2014, 237.) Työntekijät perustelevatkin ammatillisiin arvoihin ja työtehtäviin liittyvää harkintavaltaa. Ammatilliset arvot ja työtehtäviin liittyvä harkintavalta on selkeästi tulkittavissa parhaimpana harkintavallan muotona asiakkaiden tukemisessa ja se nähdään työntekijöiden puolelta parhaimpana työskentelymuotona sekä todellisena asiakkaan tukemisena. (Mt. 2014.) Lastensuojelun avohuollosta puhuttaessa on syytä kiinnittää huomiota myös vanhemmuuden tukemiseen, koska työtä tehdään ei pelkästään lasten, vaan koko perheen kanssa. Lapsiin kohdistettavat tuki-/kontrollitoimenpiteet heijastuvat ainakin välillisesti myös vanhempiin ja huoltajiin.

Hanna Vehniäinen (2016) on tutkielmassaan tarkastellut vanhemmuuden tukemista lastensuojelussa. Tutkimuksessaan hän käsittelee sitä, millä tavalla lastensuojelun asiakkaiden vanhemmille lastensuojelu on näyttäytynyt. Tutkimuksessa tutkittiin vanhempien näkemystä siitä, minkälaista tukea he ovat saaneet lastensuojelun asiakkuuden aikana. Tutkimuksessa vanhemmat myös kertovat, minkälaista tukea he olisivat halunneet tai tarvinneet asiakkuutensa eri vaiheissa.

Tutkimuksen tuloksissa käy ilmi sosiaalityöntekijöihin liittyvä ristiriitainen näkemys tuki-jana (Vehniäinen 2016). Luottamuksellisen suhteen rakentumisen edellytyksenä nähtiin avoimuus ja sosiaalityöntekijöiden suora ja kiertelemätön puhe. Tästä vanhemmat kokivat

olleen heille apua ja hyötyä. (Mt. 2016, 56.) Asiakkaat ovat kuvanneet luottamuksen syntyvän pikkuhiljaa sosiaalityöntekijöiden kanssa. Negatiivisena vanhemmat kokivat sosiaalityöntekijän ilmaiseman luottamuspuhan vanhempaa kohtaan. (Mt. 2016, 57.) Tutkimuksessa on haastateltu lastensuojelun asiakkuudessa olleiden lasten vanhempia ja heidän mielipiteitään lastensuojelusta. Tutkimuksessa on tarkasteltu vanhempien sosiaalista verkostoa ja sitä, kuinka yhtenä osana sosiaalityöntekijä linkittyy verkostoon. (Mt. 2016, 1.)

Tuki-/kontrollisuhdetta on tutkinut lastensuojelun tukihenkilötoiminnan kautta Johanna Moilanen (2015). Tutkimuksessa Moilanen on tarkastellut tutkittavien toimijuutta Pierre Bourdieun käsitteitä ja ajattelutapaa hyödyntäen ja esimerkiksi sitä, millaisia asemia eri toimijoille muodostuu tukihenkilöprosessissa (Moilanen 2015, 109). Tutkimuksessa on tarkasteltu tuki-/kontrollisuhdetta koko tukihenkilöprosessin kannalta, ja siinä kiinnitetään huomiota lapseen asiakkaana, vanhempiin, tukihenkilötoiminnan organisaatioon ja tukihenkilöön. Tukihenkilötoiminnassa lasten huomioiminen ja tuen tarve ovat keskiössä. (Mt. 2015.) Tuki nähdään myös merkittävänä ja tavoiteltavana tekijänä sosiaalityössä, koska tuen kautta päästään lähemmäksi perheitä. Samalla lasten toimijuus on parantunut sosiaalityön kentällä. Tästä esimerkkinä on tukihenkilötoiminta. (Mt. 2015, 110.) Sosiaalityöntekijä käyttää valtaa päättäessään, kuka on oikeutettu saamaan tukihenkilöpalvelua. Samalla sosiaalityöntekijä käyttää valtaa valvoessaan organisaatiota, jonka alaisuudessa tukihenkilö toimii. (Mt. 2015, 111.) Aikaisemmin 1970-luvulla lastensuojelun tukihenkilötoiminta on ollut enemmän koko perheen tukemista verrattuna 2000- ja 2010-lukuihin. Aikuisten rooli korostuu tukisuhteen alussa käytännön asioista sopimisessa, mutta varsinainen työskentely keskittyy lapsiin. (Mt. 2015, 111–112.)

Moilasan tutkimuksen perusteella voidaan päätellä esimerkiksi lastensuojelussa tukihenkilötoiminnan osalta vanhemmuuden tukemisen vähenemistä palvelun aikana alkua lukuun ottamatta. Sen sijaan alku, jossa vanhemmat ovat mukana, on sosiaalityöntekijävetoista. Sosiaalityöntekijä johtaa toiminnan aloitusta, kun sovitaan tukihenkilötoiminnan järjestämisestä sekä käytännön asioista. (Moilanen 2015, 110.)

Tukihenkilötoiminta on muuttunut erityisesti 1990-luvulta alkaen valtion vapauttaessa tukihenkilötoiminnan sääntelyä enemmän kuntien vastuulle, jolloin on tapahtunut liikkumista kontekstista toiseen. Sen taustalla voidaan huomata, että hallinnollista otetta on väljennetty ja toimintaan on tullut mukaan kumppanuus ja verkostoissa tapahtuvaa työskentelyä. (Moilanen 2015, 111.) Tukihenkilötoiminnassa on tapahtunut 1970-luvulle verrattuna muutoksia toimijoissa, koska palvelujärjestöt ovat ottaneet hoitaakseen kunnan sosiaalityöntekijälle ennen kuuluneita tehtäviä (Moilanen 2015, 111). Nykyaikaisessa tukihenkilötoiminnassa on nähtävissä, että vaikka koko perheen tukeminen on tukihenkilötoiminnan tavoitteena, kuitenkin sen pääpainona on lapsen tukeminen (Moilanen 2015, 109).

Alkuarviointia kuvaavat teoreettiset oletukset, joiden nähdään olevan oleellisia alkuarvioinnin onnistumisen kannalta. Keskeiset periaatteet, kuten avoimuus, asiakaslähtöisyys, voimavarakeskeisyys ja lapsikeskeisyys yhdessä, kietoutuvat toisiinsa ja muodostavat mahdollisuuden onnistuneelle alkuarviointiprosessille. (Johanna Hietämäki 2015, 62.)

Alkuarviointi on nähty prosessimaisena työskentelynä (Hietämäki 2015, 62). Alkuarviointiprosessi on avointa, ja sen toisen tavoitteen eli läpinäkyvyyden toteuttaminen on tärkeää. Asiakkaiden on tärkeä tietää, kuinka prosessi etenee ja mihin alkuarvioinnissa kiinnitetään huomiota. (Tiina Muukkonen & Hanna Tulensalo 2004, 22–23.) Alkuarvioinnin kolmas periaate liittyy hyvään asiakassuhteeseen. Alkuarvioinnissa luottamuksellinen suhde vanhempiin ja lapseen tai nuoreen on perusperiaate. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 30, 55). Muut periaatteet, kuten asiakkaan osallistuminen arviointiin, alkuarvioinnin eksplikoiminen ja lapsikeskeinen työskentely, edistävät hyvän asiakassuhteen syntymistä (Hietämäki 2015, 63).

Neljäntenä periaatteena voidaan pitää asiakkaan osallistumista. Tavoitteena on, että lapsen tilanteen arvioimiseen osallistuvat lapsi ja vanhemmat, jotka antavat tilanteesta tietoa. Lapset ja vanhemmat kokevat työskentelyn omakseen, kun he pääsevät osallistumaan siihen itsekin. Samalla he saavat kertoa omista mielipiteistään ja kokemuksistaan. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 24.) On tärkeää, että vanhemmat arvioivat omaa vanhemmuuttaan ja miettivät muutostarpeita ja vahvuuksiaan omassa vanhemmuudessaan (mt. 2004, 58–59). Ilman osallistumista ja yhteistyötä ei asiakassuhde pysty muodostumaan hyväksi. Vanhempien

osallistumista pidetään niin tärkeänä, että siinä voidaan käyttää keinona niin sanottua haastamista. Haastamisella tarkoitetaan sitä, että vanhemmat voidaan laittaa itse pohtimaan, mitä mieltä he ovat perheen tilanteesta siinä tilanteessa, jossa he vastustavat sosiaalityöntekijän toimia tai ehdotusta. (Hietämäki 2015, 63.) Vanhempia voidaan haastaa ilmoittamalla heille, että jos he eivät osallistu, sosiaalityöntekijä kerää tietoa muilta viranomaisilta ja jättää perheen mielipiteen huomioimatta (Hietämäki 2015, 63–64 mukaan; Sointu Möller 2004, 53).

Viidentenä kohtana on lapsikeskeisyys, jossa vanhempien kanssa tehtävän työskentelyn tavoitteena on lapsen etu, koska heidän tapaamisissaan painopiste on lapsissa (Muukkonen & Tulensalo 2004, 9). Arviointi tehdään sen kautta, kuinka perheen voimavarat ja ongelmat vaikuttavat perheeseen ja lapsen elämään, tasapainosuhteisiin ja kuulluksi tulemisen kokemuksiin. Lapsikeskeisessä työskentelyssä vanhempien kanssa vanhemmilla on mahdollisuus havaita lapsen tarpeita ja tilannetta, koska työskentely tehdään lapsikeskeisestä näkökulmasta. Esimerkiksi vanhemman on helpompi keskustella omasta päihteiden käytöstään, kun se tehdään lapsen näkökulmasta. (Hietämäki 2015, 64 mukaan; Möller 2004, 25.) Tieto on tärkeä osa alkuarvioinnissa tapahtuvaa asioiden vaihtoa sosiaalityöntekijän ja vanhempien välillä. Vanhemmilla on sellaista perheen sisäistä tietoa, jota sosiaalityöntekijällä ei ole saatavilla. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 55.) Sosiaalityöntekijällä puolestaan voi olla sellaista ammatillista tietoa ja osaamista, joka auttaa perhettä hahmottamaan tilannetta (Hietämäki 2015, 65). Vanhemmat eivät aina näe sitä, kuinka lapsi kokee perheen asiat (Muukkonen & Tulensalo 2004, 75). Voimavarakeskeisyys ja muutostarvetietoisuus muodostavat peruslähtökohdan perheen tilanteen arvioimiselle. Voimavarojen ja muutostarpeiden tarkastelu ja toteutus on tarkoitus toteuttaa niin, että vanhemmat osallistuva yhdessä työntekijän kanssa pohtimaan perheen palveluiden tarvetta. (Hietämäki 2015, mukaan; Möller 2004, 56.) Suositeltavaa on tehdä niin, että alkuarvioinnin päätöspalaverissa käydään läpi perheen vahvuudet ja muutostarpeet (Muukkonen & Tulensalo 2004, 60). Asiat käydään läpi nimenomaan tässä järjestyksessä, koska voimavarojen tullessa esiin perhe ei välttämättä tarvitse niin paljon muutoksia kuin ehkä aikaisemmin koettiin, kun kaikki voimavarat eivät olleet konkretisoituneet (Hietämäki 2015, 66).

Vanhemmuuden tukeminen esiintyy alkuarvioinnissa useassa eri kohdassa. Vanhemmuutta tuetaan niin tiedollisesti kuin lasten tukemisen kautta ja vanhempien voimavaroja vahvistamalla. Vanhemmille tarkoitettuja palveluita on tarjolla jo palveluiden alkuvaiheessa. Hietamäen (2015) tutkimuksessa todetaan, että vanhemmille suunnattuja palveluita tarjotaan alkuarvion aikana, vaikka kyseessä on lapsille suunnattu palvelu, jossa lapsi on keskiössä. Palveluiden voidaan ajatella tukevan vanhemmuutta ja helpottavan vanhempia vanhemmuudessa. Alkuarviointi voidaan nähdä ensimmäisenä tukea tarjoavana paikkana sosiaalipalveluissa. Alkuarvioinnin vahvuus on siinä, että se huomioi perheen kokonaisuutena ja tarjoaa palveluita koko perheelle. On huomioitava, että vanhemmat eivät helposti ota vastaan lastensuojelulta tukea, kuten Hietämäki (2015) toteaa. Hän viittaa Katja Forssenin (1991) tutkimukseen, jossa todetaan, että vanhemmat turvautuvat lastensuojelulta saatavaan tukeen pitkän harkinnan jälkeen.

Mikäli asiakasta ei kuunnella tai hänen näkemystään ei ymmärretä, se hankaloittaa asiakkaan kanssa tehtävää työtä. Pelkkä asiakkaan kuunteleminen ei riitä, vaan tarvitaan myös aitoa asiakkaan mukaan ottamista, mikä on omiaan vahvistamaan asiakkaan tunnetta siitä, että hän on täysivaltainen kansalainen. (Juhila 2006, 121–122.) Merkille pantavaa on se, että lastensuojelun avohuollon asiakkaiden vanhemmat kokevat myönteisemmäksi sosiaalityön kuin sijaishuollossa olleiden lasten vanhemmat. Avohuollon vanhemmat kokivat paremmiksi vaikutusmahdollisuutensa ja kokivat helpommaksi hakea apua sekä olivat tyytyväisempiä sosiaalityöntekijän antamaan aikaan kuin sijaishuollossa olleiden lasten vanhemmat. (Hietämäki 2015, 71 mukaan; Forssen 1991.) Vanhemmille tehdyistä haastatteluista saatiin selville, että kaikki perheet kuitenkin kokivat jonkin asteista toimimattomuutta asiakassuhteessa (Hietämäki 2015, 71 mukaan; Forssén 1993, 117, 120). Yhteistyön puuttumisen nähtiin vievän pohjan pois muilta tukitoimilta (mt. 2015, 71 mukaan; Forssén 1991, 93). Sosiaalityöntekijä on koettu myös hyväksi ja sosiaalityöntekijän kanssa tehtävästä työstä on katsottu olevan hyötyä. Omista asioista puhuminen sosiaalityöntekijän kanssa on koettu hyväksi ja on koettu, että omasta eristäytyneisyydestä on päästy pois sosiaalityöntekijän avulla. (Hietämäki 2015, 72 mukaan; Ilmari Rostila 1988, 157, 160.) Kävi ilmi, että vanhemmat olivat saaneet sosiaalityöntekijöiden mukaan heiltä uutta tietoa esimerkiksi siitä, kuinka paljon lapset valvoivat öisin ja miettivät asioita (Hietämäki 2015, 72).

Vanhemmat kokevat tärkeänä asiana heidän osallistumisen tukemisen alkuarviota tehtäessä. Tärkeimpänä asiana nousee esiin, että vanhempien tulisi päästä osallistumaan alkuarvion tekemiseen. (Hietämäki 2015, 82.) Mielenkiintoista on havaita, että aikaisemmissa tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota äitien osallistumiseen, mutta vain yhdessä tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota isän osallistumiseen. Alkuarviointi sijoittuu arkaluonteiselle ja henkilökohtaiselle alueelle asiakkaiden elämässä. Vanhemmalle on tärkeää, että sosiaalityöntekijä ymmärtää häntä. (Hietämäki 2015, 82.) Osallistumisella tarkoitetaan asiakkaan mahdollisuuksia esittää häntä koskevia omia näkemyksiään, vaikuttaa omiin päätöksiin ja osallistua johtopäätöksiin. Osallistumisella tarkoitetaan asiakkaan tapaamista ja asiakkaan näkemyksen selvittämistä. (Hietämäki 2015, 82 mukaan; esim. Brian, Corby Malcom, Millar. Anne, Pope. 2002, 8; Susan, Tregeagle & Jan, Mason. 2008, 393–395.)

Tutkimuksen perusteella voidaan havaita, että tukemisen ja kontrolloinnin raja voi olla hyvin häilyvä ja työntekijältä vaaditaan ammattitaitoa tunnistaa ja tulkita työskentelyään perheen kanssa. Mikä tärkeintä, keskustelun ja vuorovaikutuksen tärkeys korostuu, jotta pystytään välttämään sellaiset tilanteet, joissa vanhemmat tulkitsevat tilanteen olevan uhkaava. Tämä asetelma asettaa sosiaalityöntekijälle haasteen, kun hän puntaroi, kuinka työtä tehdään eettisesti kestävästi, tehokkaasti ja sujuvasti. Tärkeää on löytää keino, jolla vanhemmat saadaan motivoitumaan alkuarviointityöskentelyyn. Vanhemmalle on kuitenkin tärkeätä, että sosiaalityöntekijä selvittää vanhemman mielipiteen ja ottaa tämän huomioon, vaikka vanhempien ja sosiaalityöntekijän mielipiteet eroaisivatkin toisistaan. Kun sosiaalityöntekijä ja vanhemmat saavuttavat samanlaisen käsityksen asioista, sitä pidetään onnistuneen työskentelyn merkinä. (Hietämäki 2015, 85.)

2.2 Kontrolli

Kontrolli on tutkielmani tutkimuskysymyksen kannalta keskeinen. Kontrollia määriteltessä on syytä lähteä liikkeelle byrokratiasta ja byrokratiatyöstä, koska byrokratia on keskeisesti kytköksissä kontrollin käsitteeseen (Raunio 2014, 133). Rinnastan sen tutkimukseni kannalta tarkoituksenmukaisesti lasten ja nuorten vanhempiin. Vanhemmat asioidessaan lasten

ja nuorten kanssa ovat asiakkaan asemassa, koska lasten ja nuorten kanssa tehtävä työ vaikuttaa ja kohdistuu myös vanhempiin. Lastensuojelun tavoitteena tulee aina olla koko perheen tukeminen. Työ kohdistuu koko perheeseen, myös vanhempiin. (Lastensuojelulaki 2§.) Tämän johdosta kontrollointia voidaan tarkastella aikuisten näkökulmasta lastensuojelun avoimuudessa.

Sosiaalityö on byrokratiatyötä, jossa lähtökohtana on viraston normit, ei asiakkaan elämä ja tilanne. Byrokratiatyöllä tarkoitetaan hallinnollista työtä, jossa työskennellään asiakirjojen kanssa ja puolestaan asiakastyötä tehdään hyvin pieni osa työajasta. (Sipilä 1989, 214.) Tämä kuvaa yleisesti byrokratiatyötä, mutta sillä ei tavoiteta olennaisinta sosiaalityön byrokratiatyöstä. Sosiaalityöntekijä edustaa julkista auktoriteettia ja päätöksentekoa suhteessa asiakkaaseen. (Raunio 2014, 133.)

Sosiaalityön byrokratiatyössä on huomioitava sosiaalityön viimesijaisuus. Sosiaalityö on byrokratiatyönäkin viimesijaista, ja tällaisena sillä on muitakin tehtäviä kuin varmistaa kansalaisten yhtäläisiä sosiaalisia oikeuksia. (Raunio 2014, 135.) Tämä asettaa haasteen sosiaalityölle ja erityisesti eettiselle työskentelylle, erityisesti kun vaakakupissa on lastensuojelun avoimuuden asiat ja lapsen etu tilanteet niin harkintavallan käyttö ei ole helppoa. Asian vakavuus huomioiden on myös mahdollista, ettei koskaan saada oikeaa vastausta selville siitä kuinka eri vaihtoehtoja olisi pitänyt punnita ja kuinka tilanne olisi tullut ratkaista. Sosiaalityöntekijöillä nähdään myös olevan valtaa jakaa ja kontrolloida tärkeitä resursseja, erityisesti taloudellisia resursseja. Hyvin harkittu sekä tarkoituksenmukaisesti kohdennettu ja mitoitettu kontrollointi on hyödyllistä asiakastyön tavoitteille. Tiukalla kontrollilla ei taas päästä parhaiten tavoitteisiin. (Raunio 2014, 136.) Tutkielmassani tarkastelen harkintavaltaa yläkäsitteenä, ja se tarkoittaa osallistumista asiakkaan henkilökohtaiseen elämään tuen, kontrollin ja osallisuuden kautta. Näin ollen aina, kun sosiaalityöntekijä kontrolloi tiettyä asiakasta tai tämän asiaa, on kyseessä vallan käyttö. Resurssit tutkielmassani määrittelen palveluiksi, joista valitaan parhaiten soveltuvat vaihtoehdot asiakkaille heidän tarpeidensa mukaisesti tai tehdään kompromisseja eri palveluiden välillä. Taloudellisen tuen lisäksi lastensuojelussa on tärkeä tarkastella myös muiden palveluiden tarjontaa ja kontrollointia.

Sosiaalityöntekijä voi työssään joutua asettamaan asiakkaille erilaisia sanktioita ja ei-toivottua kontrollointia. Tämä johtuu siitä, että sosiaalityöntekijät joutuvat noudattamaan heille annettuja ehtoja ja määräyksiä siitä, kuinka työtä tulee tehdä. (Blomberg ym. 2014, 182.)

Vallan ja harkintavallan välille työntekijät asettivat selkeän eron. Järjestelmästä ja hallinnosta tuleva sääntö ja ohjeistus koettiin vallaksi. Aineiston perusteella työntekijät pitivät ammatillista harkintavaltaa tärkeämpänä suhteessa ylhäältäpäin tulevaan valtaan. (Kokkonen ym. 2014, 234.) Työntekijät näkivät, että yhä enemmän ammatillisuuteen ja eettisyyteen pohjautuva harkintavalta jää ylhäältä tulevan byrokraattisen harkintavallan eli portinvartijana toimimisen taakse. Työntekijät kokivat, että heidän tulee kohdistaa harkintavaltansa asiakkaan kontrolliin ja palveluihin pääsyn kriteereiden tiukennuksiin ammatillisesti eettisesti kestävän harkintavallan muotojen sijaan. (Mt. 2014, 240.)

2.3 Harkintavalta

Lastensuojelussa tehtävässä työssä on aina mukana vallankäyttöä. Vallankäyttäjinä toimivat erityisesti sosiaalityöntekijät. (Alhainen 2014, 17.) Lastensuojelun vallalla nähdään olevan hyvää tarkoittava päämäärä: lapsen kasvun, kehityksen ja turvallisuuden turvaaminen. Sosiaalityöntekijän on lisättävä hyvää päämäärää lisääviä tekijöitä ja yrittää estää näitä uhkaavia tekijöitä. Vallankäytöllä on aina monenlaisia ja arvaamattomiakin seurauksia. Sosiaalityöntekijän vallankäytön vaikutuksia tuleekin jatkuvasti seurata ja arvioida. (Mt. 2014, 17.)

Suomessa kuntien sosiaalityöntekijöiden ammattiryhmä on yksi merkittävä hyvinvointivaltion ammattiryhmä, joka toimii kansalaisten ja sosiaalipoliittisen järjestelmän välissä. Heitä voidaan näin ollen pitää hyvinvointivaltion katutason byrokraatteina (vrt. Michael Lipsky 1980), jotka vastaavat osaltaan sosiaalipolitiikan toimeenpanosta. (Blomberg ym. 2014, 182.) Heillä on suuri vastuu siitä, millaiseksi laissa määritelty sosiaalipolitiikka käytännössä muodostuu. Tähän vaikuttaa oleellisesti yksittäisille sosiaalityöntekijöille annettu harkintavalta. (Mt. 2014, 182.) Blomberg ym. (2014) näkevät sosiaalityöntekijän työssä haasteena harkintavallan käyttämisen, koska sosiaalityöntekijöiden tulee työssään noudattaa erilaisia

sääntöjä ja organisaation tavoitteita. Nämä saattavat tuoda sosiaalityöntekijän työhön hyvinkin yksityiskohtaisia harkintatilanteita. (Blomberg ym. 2014, 182.)

Kansalaisten hyvinvointi vaatii ammattilaisten toteuttamaa harkintavaltaa sosiaaliturvan toimeenpanossa. Selvitellessä perheen kanssa lapsen hyvinvoinnin riskejä lastensuojelun ammattilainen harkitsee tilannetta paitsi alansa ammattilaisena, myös hallintoviranomaisena. (Marketta Rajavaara 2014, 136.) Lainsäädäntö asettaa reunaehdot ammattilaisen tulkinnalle ja päätöksenteolle, joka on sidoksissa alan tietoperustaan ja ammattietiikkaan. Ei ole olemassa yksiselitteistä ratkaisua siitä, kuinka harkintavalta sisällytetään sosiaalityön käytäntöihin mahdollisimman onnistuneesti, vaan sitä määrittävät esimerkiksi lainsäädäntö, EU-oikeus ja kansallinen lainsäädäntö sekä monenlaiset ohjeet ja suositukset. Perustuslain mukaan jokaisella kansalaisella on oikeus sosiaaliturvaan ja kansalaisia tulee kohdella yhdenvertaisesti. (Mt. 2014, 136.) Tämä tarkoittaa, että harkintavallan käytölle on sosiaalityössä perusteet, mutta se täytyy tehdä ammatillisiin faktoihin perustuen.

Tutkielmassani harkintavallalla kuvataan sosiaalityöntekijän itsenäisen päätöksen mahdollisuutta työssään ja sen laajuutta hänen tehdessään päätöksiä lastensuojelun avohuollossa. Harkintavalta on sosiaalityöntekijän työssä läsnä, kuten seuraavassa ovat todenneet Kalliomaa-Puha ym. (2014) ja Kokkonen ym. (2014): yksittäinen sosiaalityöntekijä harkitsee työssään esimerkiksi sitä, onko asiakkaan esittämät menot katettavissa toimeentulotuella vai onko lapsen kiireellinen sijoittaminen aiheellinen. Työntekijän harkinta johtuu oikeudellisesti ainakin kahdesta syystä (Kalliomaa-Pusa ym. 2014, 8). Ensinnäkin lainsäätäjät on usein antanut viranomaiselle harkintavaltaa lain toimeenpanemiseksi. Lainsäädäntö ei välttämättä anna aukottomasti vastausta ennalta kaikkiin eteen tuleviin tilanteisiin. Toisekseen lainsäädäntö on itsessään sellaista, että se vaatii harkintavallan käyttöä. Se on kirjoitettu yleensä hyvin yleisesti, ja lainsäädäntö sisältää tulkinnanvaraisia asioita. (Mt. 2014, 8–9.)

Sosiaalityöntekijät tiedostivat Kokkosen ym. (2014) mukaan itsekriittisesti haastatteluissa, että he ovat ylhäältä alaspäin toimivia asiantuntijoita, jotka neuvovat asiakasta tekemään ja toimimaan oikein. Tämän tulkittiin olevan negatiivista harkintavallan käyttöä (Kokkonen

ym. 2014, 234). Professionaalista harkintavallasta on luovuttava byrokraattisen harkintavallan paineen vuoksi. Työntekijä kuitenkin määrittelee aktiivisen osallistumisen horisontaalisemmin siten, että aitoa osallistumista onkin nuoren aikuisen kriittinen suhtautuminen työntekijän ja normien asettamiin toimenpiteisiin. Tällöin työntekijät kokevat suhteensa ylhäältä päin tulevaan osallistamisen normiin. Työntekijät ovat myös itsereflektiivisiä omaa työskentelyään kohtaan. Työntekijät tekevät ratkaisun ylhäältä päin tulevan vallan ja oman ammatillisen harkintavaltansa välillä. (Mt. 2014, 234.)

Kokkonen ym. (2014) määrittelevät harkintavallan kuuluvan sosiaalityön katutason byrokraatiatyöhön. Sosiaalityöntekijät ovat hallinnon ja asiakkaiden välinen linkki. Ylhäällä hallinnossa tehdään päätöksiä, sääntöjä ja toimintamalleja, jotka valuvat alaspäin ja joita sosiaalityöntekijät noudattavat sekä laittavat täytäntöön päätöksiä. Katutason työntekijöillä on myös aina käytössään harkintavaltaa. Asiasta kuitenkin kiistellään nyky-yhteiskunnassa. Monet tutkijat ovat sitä mieltä, että Lipskyn analyysi antaa mahdollisuuden ymmärtää nyky-päivän katutason työntekijän työtä. Samalla Lipskyn teorian kautta voidaan nähdä, kuinka harkintavalta toimii nyky-yhteiskunnassa. (Kokkonen ym. 2014, 230 viittaa; Lipsky 1980.)

Harkintavalta voidaan jakaa kolmeen ulottuvuuteen: sääntöihin, arvoihin ja työtehtäviin liittyvään harkintavaltaan (Kokkonen ym. 2014, 230 viittaa; Ian Taylor & Josie Kelly 2006). Sääntöihin liittyvä harkintavalta koskee lainsäädäntöä ja organisaation sääntöjä sekä ohjeistusta. Mitä enemmän organisaatiossa on sääntöjä, sitä vähemmän työntekijällä on harkintavaltaa katutasolla. Sääntöihin kuuluvaa harkintavaltaa kutsutaan myös niin sanotuksi byrokraattiseksi näkökulmaksi, ja siinä työntekijän harkintavalta koostuu mahdollisuudesta etsiä ratkaisuvaihtoehtoja ja tehdä valintoja niiden välillä. Katutason työntekijän rooli on olla portinvartijana ja päättää, kenellä on oikeus palveluihin tai etuuksiin. (Mt. 2014, 230.) On huomioitava kuitenkin, että sääntöjä tulee tulkita tilanteissa, joissa niitä ei voida suoraan soveltaa. Tämän on todettu lisäävän työntekijän vastuuta ja harkintavaltaa asiakastilanteissa. (Elsa Keskitalo 2013.) Tutkielmassani byrokraattinen harkintavalta tarkoittaa sosiaalityöntekijän sääntöihin, lakeihin sekä organisaation ohjeisiin perustuvaa ja nojautuvaa harkintavallan käyttöä, ja säännöt, ohjeet ja lait ovat määräävässä asemassa sosiaalityöntekijän käyttäessä harkintavaltaa.

Arvoihin liittyvä harkintavalta nähdään sellaisena työnä, jossa työntekijällä on mahdollisuus toteuttaa oikeudenmukaisuuden ja ammatilliseettisten arvojen mukaista työtapaa. Tähän harkintavallan muotoon liittyy tieto, että työntekijällä tulee olla vapaus toimia professionaalisen tiedon sekä ammatilliseettisten tavoitteiden mukaisesti. (Kokkonen ym. 2014, 230 viittaa; Tony Evans & John Harris 2004; Evans 2010.)

Professionaaliin arvoihin kytkeytyvä harkintavalta sisältää ajatuksen ammattityöstä sellaisena, että asiakas osallistuu myös työskentelyyn (Kokkonen ym. 2014, 230). Tutkielmassani tämä tarkoittaa asiakkaan kanssa tiiviissä vuorovaikutuksessa tehtävää yhteistyötä. Professionaalinen harkintavallan käyttö tutkimukseni näkökulmasta tarkoittaa, että sosiaalityöntekijä ottaa harkintavaltaa käyttäessään huomioon asiakkaan mielipiteen, näkemyksen ja kokemukset. Professionaalinen harkintavalta tukee asiakkaan osallisuutta. Kuitenkin uuden kaltainen julkisjohtamisen logiikka tukee lähes ainoastaan yksilötyön toimenpidekeskeistä tekemistä. Markkinoistuneempi, taloudellistuneempi ajattelumalli vaatii sosiaalialalta ennistä yksilöllisempiä toimenpiteitä ja kapeampaa toimintakenttää. (Juhila 2006, 71–76.)

Katutason byrokratiatyössä eli asiakastyötä tekevän sosiaalityöntekijän työssä erilaiset harkintavallan muodot tarkoittavat sitä, kuinka harkintavallalla lähestytään asiakastilannetta tai minkä harkintavallan näkökulman mukaan sosiaalityöntekijä asian kulloinkin ratkaisee. Sosiaalityöntekijät käyttävät erilaisia harkintavallan muotoja erilaisissa asiakastilanteissa, koska kaikki asiakastilanteet ainakin jossain määrin ovat yksilöllisiä.

Markkinoistuneempi, taloudellistuneempi uusi johtamismalli (New Public Management) on vaikuttanut harkintavallan sääntelyyn ja käyttöön. Taloudelliset voimavarat vaikuttavat harkintavallan käyttöön. Harkintavaltaa voidaan käyttää hillitsemään julkishallinnon kustannuksia tilanteessa, jossa kaivataan säästöjä muuttuneessa taloudellisessa tilanteessa. Sosiaaliturvan harkintavallan käyttö koskettaa kaikkia kansalaisia, ja mitä yksilöidymmistä palveluista on kysymys, sitä enemmän sosiaalityöntekijän harkintavaltaa tarvitaan. (Kalliomaa-Puha ym. 2014, 10.)

Sääntöihin ja työtehtäviin liittyvä työntekijän byrokraattinen harkintavalta ja ammatilliseen arvoihin liittyvä ammatillinen harkintavalta ovat ristiriidassa silloin, kun tavoitellaan asiakkaan yksilöllisiä palveluita yksilön tarpeista lähtien. Sääntöihin pohjautuvassa työssä painotetaan asiakkaiden tasa-arvoista kohtelua, kun taas professionaalinen harkintavalta painottaa jokaisen asiakkaan henkilökohtaista sekä ainutlaatuista palvelun tarvetta. Työntekijöiden tulee puntaroida omaa toimintaansa erilaisten harkintavaltojen välillä. (Kokkonen ym. 2014, 231.)

Kokkonen ym. (2014) mukaan byrokraattinen harkintavalta ei kaikella tapaa edistä asiakkaan osallisuutta palvelujärjestelmässä. Sosiaalityöntekijä ei voi jättää huomioimatta voimassa olevia sääntöjä toimiessaan ammattilaisena ja päättäessään, kuka on oikeutettu palveluiden piiriin ja kuka ei. Sääntöjen soveltaminen voi kuitenkin olla jäykkää tai joustavaa riippuen sosiaalityöntekijän tulkinnasta ja taidosta soveltaa sääntöjä. Mikäli työntekijä jättää noudattamatta voimassa olevia säädöksiä tai ohjeita, hän ei toimi ammatillisesti. Sääntöjen ja ohjeiden noudattaminen voi olla joko jäykkää tai löysää. Tähän vaikuttaa työntekijän halukkuus ja kyvykkyys. (Mt. 2014, 231.) Sosiaalityön kehittymisen myötä byrokraattinen organisaatio ei ole enää kykenevä arvioimaan työtään, jolloin sosiaalityöntekijät luovat omia normejaan ja sovelluksiaan säännöistä. Sen seurauksena on byrokraattisen organisaation yhteyden kadottaminen työntekijöidensä työhön. (Sipilä 1989.) Näin ollen tuloksena on yhteyden kadottaminen työntekijöiden arkeen, ja samalla idea tehokkaasta toiminnasta katoaa ja veisittyy. Sosiaalityöntekijät haluavat käyttää harkintavaltaansa sen puolesta, että he voivat tehdä työnsä laadukkaasti, mikäli asiakkaan etu sitä vaatii ja vaikka se olisi ylhäältä tulevien sääntöjen vastaista. (Kokkonen & Närhi 2014, 231–232.)

Harkintavallan käytössä on huomioitava myös se, että katutasen työntekijät voivat käyttää harkintavaltaansa asiakkaiden puolesta tai heitä vastaan (Kokkonen ym. 2014, 240). Katutasen työntekijöiden harkintavalta voidaankin jaotella positiiviseen tai negatiiviseen harkintavaltaan. Katutasen työntekijät ovat näin ollen poliittisia toimijoita, koska heidän harkintavaltansa mukaan he käyttävät tai jättävät käyttämättä sitä. (Mt. 2014, 240 mukaan; Evans & Harris 2004.) Vaikka harkintavallan tasapaino on siirtynyt professionaaliseen vallasta manageriaaliseen valtaan, se ei tarkoita, että professionaaliseen vallasta olisi luovuttu. Muutos

on tapahtunut vallan tasapainossa, ei professionaalisen vallan vähenemisenä. (Mt. 2014, 240 mukaan; Evans & Harris 2004.)

Poliittisen toimijan roolista on kirjoittanut myös Kotkas (2014, 12), ja hänen mukaansa viranomaistyössä pitää olla joustoa lainsäädäntöön nähden silloin, kun viranomainen harkitsee sille olevan perusteita. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä on viranomainen, jolla tulee olla harkintavaltaa soveltaessaan lainsäädännössä asetettuja sääntöjä käytännön työhön lastensuojelun avohuollossa. Kotkas (2014, 12) pitää tätä oikeudellisena harkintana, joka hänen mukaansa on vanhaa laillisuus- tai tarkoituksenmukaisuusharkintajaottelua monipuolisempaa. Kotkaksen (2014, 12) mukaan harkinta on erilaista silloin, kun se on yksittäistapauksellista harkintaa ja perustana on yksilö tai yksittäinen perhe. Harkinnassa voidaan myös ottaa huomioon yleisissä olosuhteissa tapahtuneita muutoksia. (Kotkas 2014, 12.)

2.4 Osallisuus

Osallisuus on tärkeä tavoite sosiaalityössä. Osallisuus on noussut entistä enemmän esiin keskusteltaessa sosiaalityöstä ja sosiaalityön koulutuksesta. Asiakkaaseen helposti kohdistuu ristiriitaisia odotuksia: asiakkaan odotetaan olevan aktiivinen toimija ja ottavan vastuuta omasta tilanteestaan, vaikka samalla asiakkaan odotetaan mukautuvan viranomaisten toimintamalleihin. Osallisuudesta käytävässä käsitteellisessä keskustelussa voidaan erottaa kolme siihen viittaavaa, mutta joiltain osin erisisältöistä käsitettä: osallisuus, osallistuminen ja osallistaminen. (Kokkonen ym. 2014, 233.)

Ihmisarvon kunnioittamisessa lähtökohtana pidetään sitä, että kaikkia ihmisiä kohdellaan kunnioittavasti ja kaikki ansaitsevat ihmisarvon pelkän ihmisyytensä vuoksi eikä ihmisarvon kriteereitä tarvitse erikseen määritellä. Ihmisarvo nähdään yli sukupolvisesti ja kiinteästi kuuluvaksi yhteiskuntaan, eikä sitä kritisoida. (Sipilä 1985, 171–172.)

Osallisuus-käsite kuvaa ryhmää tai joukkoon kuulumista eli yhteisöön kuulumista tai mukana oloa tärkeissä prosesseissa. Kysymys on kuulumisesta johonkin ja siinä merkityksessä

identiteettikäsite. Osallisuus merkitsee omakohtaista sitoutumista ja siitä nousevaa sitoutumista asioiden kulkuun ja vastuun ottamiseen. Lisäksi osallisuus-käsite nähdään syrjäytymisen vastakohtana. (Kokkonen ym. 2014, 233.) Osallistumiselle on ominaista vapaaehtoisuus ja itsemääräämisoikeuden toteutuminen sekä omaehtoinen halu osallistua. Osallistumisessa on kyse ihmisten välisestä vuorovaikutuksellisesta toiminnasta. Osallistumiselle on tyypillistä vapaaehtoisuus ja oma halu osallistua. Osallistumisessa on kysymys ihmisten välisestä vuorovaikutuksellisesta toimimisesta. Osallistamiseen liittyy ajatus kansalaisen aktivoimisesta suunnittelemaan omaa elämäänsä ja palveluiden tarvetta. (Mt. 2014, 233.) Käsitteellä osallistaminen tarkoitetaan tilannetta, jossa päätöksentekijät ja hallinto aktiivisesti pyrkivät saamaan kansalaisia osallistumaan, mutta aloitteentekijänä on hallinto, joka myös määrittää määrän ja kohteen, johon kansalaisen tulee osallistua (Kokkonen ym. 2014, 233 viittaa; Suvi Aalto-Matturi 2009). Osallistuminen voi johtaa osallistumiseen ja osallisuuteen, mutta se ei ole varmaa (mt. 2014, 233).

Osallisuuskeskusteluun liittyy palvelujärjestelmän keskeinen ajatus asiakkaasta passiivisena osallistujana, jota yritetään väkisin saada osallistumaan oman elämänsä suunnitteluun (Kokkonen ym. 2014). Kokkonen ym. (2014) toteavat seuraavaa; Kokkosen ym. (2014) haastatelmista työntekijöistä kaikki suhtautuivat kriittisesti palvelujärjestelmäkeskeiseen käsitykseen asiakkaan osallisuudesta. Työntekijöiden mielestä osallisuuskeskusteluun liittyy paljon palvelujärjestelmän imagoon liittyvää retoriikkaa. Osallisuuden retoriikka valuu organisaation yläpäästä, johdon visioista katutason työntekijöille, joille annetaan harkintavaltaa määrittää asiakaslähtöisyys käytännön tasolla. Tämän kaltaiseen harkintavaltaan suhtauduttiin epäilevästi, koska osallisuuden sisältöä ei avata katutason työntekijöille. Se jää epäselväksi, ja jokainen voi tulkita sitä omalla tavallaan. Tämä voi lisätä työntekijän harkintavaltaa. (Mt. 2014, 233.)

Asiakas tulee nähdä harkitsijana ja itsenäisenä asioistaan päättävänä kansalaisena. Asiakas on muuttunut sosiaalihuollossa vähitellen holhokista autonomiseksi subjektiksi ja palvelunsa kilpailuttavaksi sopimuskumppaniksi. (Kalliomaa-Puha ym. 2014, 17.) Tavallisimmin harkinta toteutuu asiakkaan ja viranomaisen yhteistyönä, joten asiakkaan mielipide on tärkeää (Kalliomaa-Puha ym. 2014, 17). Tämä asettaa myös lastensuojelun avohuollolle tarpeen kiinnittää huomiota lapsiin ja heidän esille tuomiin tarpeisiin.

3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tarkastelen kontrolli-/tukisuhdetta harkintavallan käytön näkökulmasta. Aikaisemmin todettiin, että esimerkiksi auttaminen ja palveluiden järjestäminen koettiin tueksi. Tärkeätä on tarkastella sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä siitä, kuinka he määrittelevät itse tuen ja kontrollin rajapinnan. Tutkielmassa pidän vanhemmuuden tukemisen kysymyksen mahdollisimman avoimena, jotta vanhemmuuden tukemista voidaan tarkastella mahdollisimman laajalaisesti. Lainsäädäntö kuitenkin määrittelee vanhemmuuden tukemisesta tietynlaisia velvollisuuksia sosiaalityöntekijälle. Lainsäädännön velvoitteista huolimatta haluan lähestyä mahdollisimman avoimesti sosiaalityöntekijöiden työtapoja, koska sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärät ovat olleet viime vuosina keskimäärin nousussa samaan aikaan, kun työntekijöitä ei ole saatu vapaana oleviin virkoihin tai sijaisuuksiin. Tämä on mahdollisesti johtanut siihen, että työtapoja on jouduttu sopeuttamaan vallitsevaan työtilanteeseen. Mielestäni sosiaalityöntekijöiden näkökulmaa on tärkeätä tutkia, koska heidän käsitystensä mukaan hyvin pitkälle määräytyy se, minkälaista tukea vanhemmat lopulta saavat sosiaalipalveluissa. Sosiaalityöntekijöiden päätösten kautta määrittyy tuen määrä, laatu ja pitkäjänteisyys. Vanhemmat toivovat tuen olevan tietynlaista, ja vanhemmilla on odotuksensa sosiaalipalveluiden palveluita kohtaan. (Vehniäinen 2016, 61–62.) Sosiaalityöntekijä käyttää havaintojensa lisäksi ammattilaisen harkintavaltaa arvioidessaan lapsen ja tämän perheen tuen ja palveluiden tarvetta.

Tutkimuskysymyksekseni on, kuinka sosiaalityöntekijän harkintavalta näyttäytyy asiakkaan tuki-/kontrollisuhteessa. Haluan saada tutkimuksessani selville, kuinka sosiaalityöntekijät käyttävät harkintavaltaa sääntö-, arvo- ja ammatillisen harkintavallan näkökulmasta työssään sekä ottavat harkintavallan käytössään huomioon asiakkaan osallisuuden.

Tutkielmassa haluan tarkastella vanhemmuuden tuki-/kontrollisuhdetta sosiaalityöntekijän harkintavallan näkökulmasta. Haluan tutkimuksella saada selville, kuinka sosiaalityöntekijät tukevat/kontrolloivat asiakkaitaan erilaisissa elämäntilanteissa ja minkälaisia tuen muotoja he kuvaavat. Samoin haluan tarkastella, minkälaiseksi kuvataan kontrolli. Ilmenemismuotojen lisäksi haluan tutkielmaani varten keräämällä aineistolla vastata mahdollisimman laaja-

alaisesti asiakkaiden tukemiseen ja kontrolloimiseen liittyen, mitä tuki ja kontrolli ovat. Samalla haluan selvittää, minkälaiseksi sosiaalityöntekijät määrittelevät tuen ja kontrollin rajapinnan eli milloin he kokevat tuen muuttuvan kontrolliksi. Haluan selvittää, milloin sosiaalityöntekijät pitävät kontrollointia tarpeellisena.

Laadullisessa tutkielmassa käytän lähteinä Pertti Alasuutarin Laadullinen tutkimus 2.0 -kirjaa (2011) sekä Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (2018). Näiden lähteiden avulla määrittelen tutkimusmenetelmällisiä valintojani.

Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena ja sen ajatellaan kertovan sisäisesti loogisesta kokonaisuudesta. Laadullisessa tutkimuksessa on kaksi lähtökohtaa: havaintojen kokoaminen ja arvoituksen ratkaiseminen. (Alasuutari 2011, 50.) Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan myös sisällön analyysiä voidaan toteuttaa vaiheittain. Haastatteluilla pyrin kokoamaan havaintoja sosiaalityöntekijöiltä siitä, kuinka he toimivat työssään ja asiakastilanteissa. Arvoituksen ratkaiseminen tapahtuu aineistolla, jolla pyrin vastaamaan siihen, mitä sosiaalityöntekijät pitävät kontrollointina ja mitä puolestaan asiakkaan tukemisenä.

Alasuutari (2011) tuo esille laadullisesta tutkimuksesta, että erilaisille ilmiöille löytyy taustalta jokin yhteinen nimittäjä. Tutkielmassani kontrolli ja tuki ovat eri asioita, ja näiden takaa löytyy kuitenkin yhteinen tekijä, sosiaalityöntekijän valta. (Alasuutari 2011, 40–42.) Tutkielmassani pyrin haastattelujen avulla kokoamaan aineistosta nousevista yksittäisistä havainnoista yhtäläisen kokonaisuuden. Havainnoille tulee löytää yhtäläinen piirre, joka pätee poikkeuksetta koko aineistoon. (Alasuutari 2011, 40; Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–127.) Tutkielmani on laadullinen, koska kerään itse aineiston ja laadullisessa tutkielmassa tutkitavien määrä on pienempi kuin määrällisessä tutkimuksessa (mt. 2011, 38–39). Laadullinen tutkimus sopii tutkimuskysymyksen kannalta määrällistä paremmin, koska haluan selvittää työntekijöiden mielipidettä ja näkemystä. Tällöin määrälliset tulokset eivät sopisi osoittamaan mielekkäitä arvoja sosiaalityöntekijöiden mielipidettä koskien kuten laadullisessa menetelmässä on mahdollista. Määrällisen tutkimuksen tekemiseen tarvittava haastatteluiden ja

mahdollisten kyselyiden käsittely veisi liikaa aikaa. Lisäksi laadullinen menetelmä sopii paremmin antamaan vastauksia tutkimuskysymykseeni.

Tutkimusmenetelmänä tutkimuksessani on teoriaohjaava sisällönanalyysi. Taustalla on aiheeseen liittyvää aikaisempaa kirjallisuutta ja aikaisempaa tutkimusta, joiden pohjalta olen rakentanut teoreettisen viitekehyksen. Tutkielmani tukeutuu tukeen, kontrolliin ja osallisuuteen. Näiden kautta tarkastelen sosiaalityöntekijän harkintavallan käyttöä. Sosiaalityöntekijän harkintavalta näyttäytyy tuen, kontrollin ja osallisuuden kautta. Se auttaa suunnittelemaan, toteuttamaan sekä myöhemmin läpikäymään keräämääni aineistoa. Analyysin jälkeen pystyn aineistostani nostamaan esille tuloksia, joilla puolestaan pystyn vastaamaan tutkimuskysymyksiini.

3.1 Tutkimusasetelma

Haluan saada tutkimuksessani selville, kuinka sosiaalityöntekijät käyttävät harkintavaltaa sääntö-, arvo- ja ammatillisen harkintavallan näkökulmasta työssään. Lisäksi haluan tutkia, kuinka sosiaalityöntekijät ottavat harkintavallan käytössään huomioon asiakkaan osallisuuden. Haluan rajata tutkimukseni lastensuojelun avohuoltoon. Aineisto, jolla vastaan tutkimuskysymyksiini, on itse keräämäni ja haastatteluin toteutettu. Haastattelut olen pitänyt mahdollisimman avoimena, jolloin vastaukset ovat mahdollisimman avoimia. Avoimien kysymysten turvaamiseksi haastatteluissa käytän puolistrukturoituja kysymyksiä. Puolistrukturoidut kysymykset antavat vastaajille mahdollisuuden tuoda esiin omaa kokemustaan ja käsitystään sen mukaan, kuinka he haluavat vastata kysymyksiin. (Alasuutari 2011, 32–33.) Tutkimusmenetelmäni on laadullinen, mikä on tutkimukseni ja tutkimuskysymykseni kanalta tarkoituksen mukaista. Perustelut laadulliselle tutkimukselle tulevat tutkimuskysymyksistäni, joihin vastaaminen on luontevinta laadullisen menetelmän kautta. Tutkimuskysymykseni sekä siihen vaadittavat vastaukset ovat luonteeltaan sellaisia, että niihin ei ole yksiselitteisiä numeraalisia vastauksia, joten tämä tukee laadullisen menetelmän valintaa. Vastausten esittämistä ei voi tehdä numeraalisesti mielekkäällä tavalla, koska vastaukset liittyvät sosiaalityöntekijöiden mielipiteisiin, eikä vastausten laajuuden turvaamiseksi kysymyksiä voi ennalta strukturoida. (Mt. 2011, 31–33.)

3.2 Sosiaalityöntekijöiden haastatteleminen

Tutkimuksen haastattelut toteutin elo–syyskuussa 2019. Tutkimussuunnitelmasta poiketen Pirkanmaan lisäksi haastatteluita toteutettiin Kanta-Hämeessä, koska Pirkanmaalla ei ollut riittävästi tutkielmaan halukkaita kuntia. Haastatteluihin osallistui yhteensä seitsemän sosiaalityöntekijää. Yhteyden sosiaalityöntekijöihin sain lähettämällä eri kaupunkien ja kuntien johtaville sosiaalityöntekijöille sähköpostikyselyitä. Elokuussa Pirkanmaalta minuun oltiin yhteydessä kahdesta kunnasta, joista toisen kunnan johtava sosiaalityöntekijä kertoi, etteivät ehdi osallistumaan tutkimukseen. Toisessa kunnassa sen sijaan oltiin myötämielisiä siihen, että haastattelin heidän sosiaalityöntekijöitä tutkimustani varten. Myös eräässä Kanta-Hämeessä sijaitsevassa kaupungissa oltiin myötämielisiä tutkimukselleni. Sen jälkeen hain kyseisten kunnan ja kaupungin organisaatiotutkimuslupahakemukset, jotka tulivat nopeasti elokuussa molemmilta paikkakunnilta, joten pääsin elokuussa sopimaan ensimmäisiä haastatteluita.

Lähetin haastateltaville etukäteen tutustuttavaksi tutkimussuunnitelmani, jossa oli mukana haastattelurunko. Haastatteluiden yhteydessä kävi ilmi, että toisella tutkimuspaikkakunnalla eräs haastatteluun osallistuva sosiaalityöntekijä toi ilmi, että sosiaalityöntekijät eivät olleet saaneet tutkimussuunnitelmaani luettavakseen eivötkä näin ollen pystyneet tutustumaan kysymyksiin etukäteen. Haastattelukysymykset oli hyväksytty tutkimussuunnitelman yhteydessä. Haastattelukysymyksiä luin itsenäisesti vielä tutkimussuunnitelman hyväksymisenkin jälkeen ja tein joitain yksittäisiä sanamuutoksi ja täsmennyksiä. Haastattelukysymyksiä testasin tekemällä epävirallisen koehaastattelun tuttavalleni, joka ei työskennellyt alalla. Koehaastattelun pohjalta kykenin arvioimaan kysymysten selkeyttä ja täsmällisyyttä, ja ne osoittautuivat hyväksi sekä kelpollisiksi.

Haastateltavien jakautuminen sosiaalityöntekijöiden ja paikkakuntien välillä tapahtui niin, että Pirkanmaalta haastateltavia osallistui kolme ja Kanta-Hämeestä neljä. Sosiaalityöntekijät työskentelivät lastensuojelun avohuollossa. Yksi Pirkanmaalta haastatteluihin osallistuvista sosiaalityöntekijöistä työskenteli pääsääntöisesti sosiaalihuoltolain mukaisissa lapsi- ja perhepalveluissa, mutta samalla osallistui työparina lastensuojelun avohuollon asiakkuuksiin. Hänellä oli myös satunnaisia lastensuojelun avohuollon asiakkaita. Aineistolla vastaan

tutkimuskysymykseeni siitä, kuinka sosiaalityöntekijät kohtaavat tuki-/kontrollisuhteen har-
kintavallan käytön näkökulmasta.

Haastatteluajankohdat on ennalta sovittu. Pirkanmaalla toteutettiin kaikki kolme haastattelua yhdellä käynnillä. Kanta-Hämeessä kävin kahtena eri päivänä, koska aikataulujen puitteissa ei haastatteluja saatu sopimaan samalle päivälle. Haastattelut toteutettiin yksilohaastatte-
luina. Haastatteluiden kesto oli keskimäärin 40–45 minuuttia. Ajallisesti lyhin haastattelu kesti noin 35 minuuttia ja pisin haastattelu reilun tunnin. Näinkin suuri vaihtelu lyhimmän ja pisimmän haastattelun ajallisessa erossa johtui siitä, että haastateltavat erosivat siinä, kuinka paljon he tuottivat tietoa kysymysten pohjalta. Työkokemus ilmeni haastatteluissa haastattelun pidempänä kestossa, koska pitkään sosiaalityöntekijänä toimineilla työnteki-
jillä haastatteluajat olivat pidempiä kuin niillä, jotka olivat työskennelleet vähemmän aikaa. Esimerkiksi pisin haastattelu, joka kesti noin tunnin, oli työntekijällä, joka oli työskennellyt 10 vuotta sosiaalityöntekijänä, ja toiseksi pisimpään kestänyt haastattelu oli työntekijän kanssa, joka oli työskennellyt noin 30 vuotta sosiaalityöntekijänä. Puolestaan lyhin haastat-
telu, joka oli kestoltaan noin 35 minuuttia, tuli työntekijän kanssa, joka oli työskennellyt noin kolme vuotta sosiaalityöntekijänä.

Haastateltavat oli helppo saada suostumaan haastatteluihin. Organisaatioiden tutkimusluvut saatuani sovin sosiaalityöntekijöiden kanssa haastatteluajankohdat. Sopiminen kävi erittäin sujuvasti. Pirkanmaan haastattelupaikassa eräs sosiaalityöntekijä oli selvittänyt sopivan ilta-
päivän, jolloin pystyin samana päivänä tekemään kaikki haastattelut heillä. Kaikki sosiaali-
työntekijät osallistuivat mielellään haastatteluun, ja osa ilmaisi erityistä mielenkiintoa tutki-
mustani kohtaan mainiten, että aihe on tärkeä ja on hyvä, että asiasta tehdään pro gradu -
tutkielma. Vuorovaikutus haastateltavien kanssa oli hyvä, ja haastattelut sujuivat ongelmitta ilman keskeytyksiä. Haastatteluille oli varattu rauhallinen työhuone, jossa olimme kahdes-
taan haastateltavan kanssa, jolloin haastattelut pystyttiin tekemään ilman häiriötekijöitä avoimesti ja luottamuksellisesti.

Haastattelut äänitin Jyväskylän yliopistolta lainaamallani ääninauhurilla. Litteroitua tekstiä syntyi kaikkineen 84 sivua Wordilla kirjoitettuna rivinvälin ollessa 1 ja fonttikoon 12. Enimmillään yksittäinen haastattelu tuotti tekstiä kuusitoista sivua ja vähimmillään yhdeksän sivua.

3.3 Aineiston analyysin toteutus

Haastateltavat tuottivat litteroitua tekstiä keskimäärin kaksitoista sivua. Haastattelujen erot johtuvat pitkälti haastateltavien yksilöllisistä eroista ja siitä, kuinka he kertoivat sekä pohtivat työtään. Haastattelujen erot olivat pääsääntöisesti yksilöllisiä, koska haastattelumenetelmäni oli koko ajan samanlainen eikä haastatteluuni vaikuttanut häirtatekijöitä tai häiriöitä. Ainoaksi haastateltavasta johtuvaksi häiriöksi jäi se, että erään haastateltavan kanssa jouduimme lopettamaan kahta kysymystä ennen haastattelun loppua, mikä osaltaan selittää lyhimmän haastattelun sivumäärää. Yksi haastateltavistani joutui poistumaan ennen kahta viimeistä kysymystä, jotka liittyivät eettisyyteen. En kuitenkaan kokenut tätä suurena puutteena, koska eettisyyteen liittyviä asioita tuli haastattelussa toisten kysymysten kautta esille, ja pystyin tulkitsemaan kyseisen haastateltavan eettistä näkökulmaa sosiaalityön tekemiseen. Näkökulma oli muissa kysymyksissä eettisestä näkökulmasta katsottuna saman kaltainen kuin toisilla sosiaalityöntekijöillä.

Analyysissä käyn läpi haastatteluiden tuottamaa sisältöä. Tutkimusmenetelmäni analyysissä on aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Analyysiä toteutan sillä tavoin, että analyysillä pystyn löytämään aineistosta sellaiset asiat ja määritelmät, joita sosiaalityöntekijät käyttävät kuvatessaan tuki-/kontrollisuhdetta. Sanojen ja määritelmien pitää olla yleisesti tunnistettavia, ja eri sosiaalityöntekijöiden käyttämiä samaa tarkoittavia sanoja ja merkityksiä pitää yhdistellä.

Havaintojen tulkitseminen ja niistä tehtävät johtopäätökset toteutan teoreettisen viitekehyksen avulla (Alasuutari 2011). Aineistolähtöisen sisällönanalyysin kautta tulen löytämään aineistosta sellaiset havainnot, joista analysoimalla saadaan aikaan kelvollisia tutkimustuloksia (Tuomi & Sarajärvi 2018). Omassa tutkielmassani tämä tarkoittaa tuloksia harkintavallan

käytöstä sosiaalityöntekijöiden työssä. Laadullisessa analyysissäni etenen kaksivaiheisesti, ja se koostuu havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta (Alasuutari 2011, 39). Pelkistämisen tavoitteena on analyysin kohteena olevan tekstimassan pelkistyminen hallittavammaksi määräksi erillisiä ”raakahavaintoja”. Tiettyyn aihealueeseen liittyen aineistosta poimitaan asioita sen mukaan, miten haastateltavat ovat aiheeseen liittyen tuottaneet aineistoa. Pelkistämisen toisen vaiheen tavoitteena on edelleen karsia havaintomäärää havaintojen yhdistämisellä. Erilliset raakahavainnot yhdistetään yhdeksi havainnoksi tai havainnoiksi tai harvemmaksi havaintojen joukoksi. Tähän päästään etsimällä havaintojen yhteinen piirre tai nimittäjä tai muotoilemalla sääntö, joka pätee tältä osin koko aineistoon. Havaintojen yhdistämisellä ajatellaan olevan lähtökohtana ajatus siitä, että aineistossa ajatellaan olevan esimerkkejä tai näytteitä samasta ilmiöstä. (Alasuutari 2011, 40.) Havaintojen yhdistämisellä omassa tutkielmassani voidaan selvittää, mitä tukemisella, kontrollilla, harvintavallalla sekä osallisuudella haastateltavat tarkoittavat ja kuinka haastateltavat kyseisiin asioihin suhtautuvat. Tuomi ja Sarajärvi (2018) tuovat esiin havaintojen pelkistämisen ja sen jälkeen havaintojen yhdistämisen, mutta siinä heidän mukaansa edetään pelkistämisen, ryhmittelyn ja teoreettisten käsitteiden luomisen kautta. Oman tutkimukseni kautta pelkistäminen tapahtuu aineistoa analysoidessa ja ryhmittely puolestaan jaoteltaessa haastateltavien vastauksia, ja teoreettisten käsitteiden luomisen kautta päästään lopulta teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122, 125–126.)

Aineistossa olen käynyt läpi tekstiä nostamalla tutkimuskysymyksen kannalta tärkeitä asioita esille raakahavainnoiksi. Käytännössä tekstiä lukemalla olen nostanut esille ne keskustelun kohdat, jotka ovat tutkimuskysymyksen kannalta oleellisia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–127.) Sen jälkeen olen teksteistä nostamani asioita vielä käynyt läpi uudelleen ja tiivistänyt tekstistä nousevaa sisältöä sekä merkitystä. Tässä kohtaa olen myös pohtinut asialla tarkoitettavaa merkitystä, jossa olen valinnat ja ratkaisut tehnyt osaltaan kirjallisuuden teoriaan nojaten. Pelkistämisen jälkimmäisessä vaiheessa yhdistelin yhdeksi kokonaisuudeksi samankaltaiset kysymykset, joissa kysyttiin samaa asiaa eri näkökulmista. (Alasuutari 2011.) Pelkistämisessä karsitaan kaikki epäolennainen pois ja jäljelle jää vain olennainen tutkimuskysymysten selvittämiseksi. Tämä tapahtuu aineistoa tiivistämällä tai pilkkomalla aineistoa osiin. Tässä voidaan luoda jo pohja ryhmittelylle, kun pelkistettyjä samaa tarkoittavia sanoja yhdistellään koodaamalla. (Tuomi & Sarajärvi 2018.)

Toista eli arvoituksen ratkaisuvaihetta kutsutaan myös tulosten tulkinnaksi. Laadullisessa tutkimuksessa kyseisen asian ratkaiseminen merkitse sitä, että tuotettujen johtolankojen ja käytettävissä olevien vihjeiden pohjalta tehdään merkitystulkinta tutkittavasta ilmiöstä. (Alasuutari 2011, 44.) Kun arvoituksen ratkaisemisen vaiheessa pelkistämällä tuotettuja tietoja ja havaintoja tulkitaan johtolankoina, viitataan muihin tutkimuksiin ja kirjallisuuteen. Arvoituksen ratkaisemisen vaiheessa johtolankoina ei käytetä vain pelkistämisen vaiheen pohjalta muotoiltuja absoluuttisesti aineistossa päteviä havainnoista tulevia lauseita, vaan niistä etsitään vihjeitä merkitystulkintojen tekemistä ja koko arvoituksen ratkaisua varten. (Alasuutari 2011, 46.) Arvoituksen ratkaiseminen tutkielmassani tarkoittaa analyysistä nousevia tuloksia, joilla vastaan omiin tutkimuskysymyksiini, ja tutkimustehtäväni ratkaisua.

Toisessa vaiheessa käydään läpi koodattuja samaa tarkoittavia sanoja ja aineistosta etsitään samaa tarkoittavia sanoja ja eroavaisuuksia (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124). Toisessa vaiheessa olen pystynyt ryhmittelemään samaan asiaan liittyviä, samaa tarkoittavia sanoja. Tällä tavoin olen pystynyt löytämään sen, kuinka sosiaalityöntekijät ovat suhtautuneet ja mitä mieltä he ovat olleet esittämistäni kysymyksistä. Jatkokysymysten ja haastateltavien pohdinnoista olen myös etsinyt samaa tarkoittavia asioita tai eroavaisuuksia, jos asiat ovat eronneet toisten vastauksista. Vastausten pohjalta pystyn rakentamaan tutkimukseni tulokset ja näiden pohjalta vastaamaan tutkimuskysymyksiini.

Litteroimastani aineistosta olen ensimmäisessä vaiheessa merkinnyt sanoja sekä lauseita, jota haastateltavat ovat tuottaneet haastattelussa. Olen esimerkiksi vihreällä merkinnyt tukea ja palveluiden tarjoamista koskevat sanat ja lauseet. Punainen symboloi puolestaan kontrolia, harkintavallan käyttöä tai sellaista, jossa palveluiden saatavuus ei ole riittävää tai ei ole mahdollisuutta tarjota perheelle palvelua. Näin olen luokitellut sanoja ja muodostanut sanoille eri luokkia, joihin ne kuuluvat. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124.) Olen erotellut aineistosta myös muita olennaisia asioita, kuten sellaisia, joissa käsitellään sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden välejä koskevia asioita, asiakkaiden mielipiteiden huomioimisen tärkeyttä, asiakkaiden ja työntekijän osallisuutta, työntekijän eettisyyttä ja eettisiä periaatteita sosiaalityötä tehdessä tai sellaisia asioita, joita pitää sosiaalityöntekijän huomioida asiakastyössään lastensuojelun avohuollossa. (Mt. 2018, 122–127.)

Teorian ja aineiston välille syntyviä yhteyksiä olen nostanut analyysissä esille. Tekstistä nousevia asioita olen nostanut esille kokoamalla ne isomman käsitteen alle. Sen olen tehnyt kolmivaiheisesti esimerkiksi, ja palvelut ja laki ovat nämä käsitteet selittäneet esimerkiksi tukea, kontrollia, osallisuutta.

Huomio aineistossa on kiinnittynyt asioihin, joilla pystyn vastaamaan tutkimuskysymykseeni, tuki-/kontrollisuhteen ja osallisuuden kautta, joka liittyy harkintavaltaan ja harkintavallan käyttämiseen. Tutkimuksessani myös osallisuus nousee esiin, ja sitä pitää tarkastella. Aineistosta esiin nostetuista asioista voidaan edetä tarkastelemaan tutkimuksen tuloksia.

Analyysissä olen edennyt vaiheittain. Alasuutari (2011) on todennut etenemisen arvoituksen ratkaisemiseksi. Ensin on tapahtunut ja ilmennyt haastattelussa jokin tukea, kontrollia, harkintavaltaa tai osallisuutta ilmentävä asia, minkä jälkeen on edetty toiseen vaiheeseen. Tämä asia on toteuduttuaan ollut tukena, kontrollina, osallisuutta, mikä on näkynyt harkintavaltana. Seuraavissa luvuissa on tarkemmat kuvaukset edellä mainituista osa-alueista.

Analyysin loppupäätelmistä olen laatinut taulukon 1. Taulukko perustuu Alasuutarin (2011) sekä Tuomen ja Sarajärven (2018) näkemykseen laadullisen tutkimuksen tulkinnoista.

Taulukko 1. Aineiston analyysi ja tulokset

1. vaihe	2. vaihe	Tulokset
Lastensuojeluilmoitus, perheen avuntarve	Palveluiden järjestäminen	Tuki
Vanhemmilla tuen tarve, ei toimita sovitulla tavalla	Suosituksien ohjeet	Kontrolli
Sosiaalityöntekijän on puuttuttava perheen tilanteeseen	Se, kuinka paljon sosiaalityöntekijä puuttuu/ vaikuttaa perheen elämään	Harkintavalta
Ajan antaminen vanhemmille asioiden käsittelyssä	Sosiaalityöntekijän ja vanhempien yhteistyö	Osallisuus

4 AINEISTONANALYYSI

Aineistonanalyysissä käyn läpi aineistoani ja olen jaotellut aineistoa kuuteen eri osaan, joita olen seuraavissa kappaleissa käynyt läpi. Analyysin joitakin teemoja olen jakanut pienempiin osiin rajaamalla niissä käsiteltäviä asioita tarkemmin sekä täsmällisemmin. Tarkemmin ja täsmällisemmin olen rajannut tukemisen ja kontrollin analyysiä.

4.1 Tukeminen

Haastateltavat toivat esille, että asiakkaiden tuen tarve nähtiin vaihtelevaksi ja moninaiseksi. Tuen tarvetta haastateltavat toivat esiin suoraan tuesta kertoessaan tai välillisesti tuoden esille sellaisia työtapoja, joiden kautta vanhempia tuetaan. Tuen tarpeen moninaisuutta kuvastaa se, että tueksi nähtiin niin konkreettiset palvelut kuin hyvä vuorovaikutus ja keskustelu. Myös taloudellinen tuki ja sen tärkeys nousivat aineistosta esille. Tukemisessa ja tukemisen tarpeessa sosiaalityöntekijät näkivät taustalla harkintavallan käytön. Tukeminen pitää perustella harkintavaltaa käyttäen. Sosiaalityöntekijä on se, joka viime kädessä ratkaisee sen, tuetaanko perheitä, minkälaista tukea annetaan ja millainen määrä tukea on kulloinkin tarpeen. Tukeminen kokonaisuudessaan perustui vahvaan sosiaalityöntekijän harkintaan, joka yksiselitteisesti nousi esille sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa. Tukeminen nähtiin haastatteluissa lastensuojelun avohuollon perustehtäväksi, ja vanhemmuuden ja lasten tukemisen on oltava työskentelyn perimmäisenä tarkoituksena. Tukemisesta lähdetään lastensuojelun avohuollossa liikkeelle. (Räty 2012, 269.)

Aineistossa nousi Raunion (2014) esiin nostama sosiaalityöntekijän tehtävä arvioida sopivien ja tarpeellisten palveluiden tarvetta asiakkaille. Omassa aineistossani sosiaalityöntekijät kuitenkin vielä enemmän kuin Raunio (2014) korostivat asiakkaan roolia arvioitaessa tuen tarvetta. Myös lastensuojelulaissa nostettiin avohuollon tukitoimissa esille asiakkaalta vaadittavaa omaehtoista ja aktiivista otetta (Räty 2012, 271). Kalliomaa-Puha ym. (2014) nostaa esiin sosiaalityöntekijän harkintavallan käyttöä palveluista ja niiden sopivuudesta päättämisessä. Aineistostani nousi esiin, että usein ajan antaminen perheille ja odottaminen auttavat

siihen, että vastaukset tulevat perheiltä ja vanhemmilta siitä, minkälainen palvelu heitä auttaisi parhaiten. Aineistostani kuitenkin nousee tärkeänä osana sosiaalityöntekijän rooli tarjota, ehdottaa ja kertoa palveluista sekä palveluiden mahdollisuuksista perheelle. Tärkeäksi nousi alussa perheen kanssa työskentely, jossa selvitetään perheen tilannetta samalla muodostaen luottamusta ja vuorovaikutusta perheen kanssa. Tämä tekee alun työskentelystä erityisen tärkeää ja ratkaisevaa jatkotyöskentelyn onnistumiselle. Näin ollen Raunion (2014) ja Kalliomaa-Puhan ym. (2014) näkemyksiä selvemmin tuloksista ilmenee, että palveluiden sopivuutta arvioitaessa asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välistä yhteistyötä pidetään tärkeämpänä. Aineistossa esiin nousi koko perheen kanssa tehtävä työ sekä perheen kaikkien jäsenten äänen kuuleminen.

Tukeminen alkaa jo kuuntelemisesta. Asiakkailta on tietoa siitä, että he ovat päässeet palveluiden ja avun piiriin ja mahdollisuus vaikuttaa asioihinsa, mikä on osittain osallisuuden kanssa yhtäaikaista ja päällekkäistä. Omassa analyysissäni ja määrittelyssä Rauniota (2014) apuna käyttäen voidaan erotella kuitenkin tukeminen konkreettiseen vanhemmuutta edistäviin asioihin, esimerkiksi palveluiden tarjoamiseen ja neuvontaan. Puolestaan osallisuuden voidaan katsoa kuuluvan mahdollisuuteen osallistua asiakkaana tai vanhempana lastaan koskeviin asioihin ja mahdollisuutena kertoa oma toive ja mielipide sekä tulla kuulluksi. Konkreettiset palvelut ovat helposti tunnistettava palveluiden muoto, mutta aineistosta nousi esiin tuen olevan hyvin laajalle-muodostuva kokonaisuus. Tukemisen kokonaisuuteen liittyy kuuntelemisen ja palveluiden lisäksi kokonaisvaltainen asiakkaan hyvinvoinnin lisääminen sekä tavoite, että asiakas pääsisi pois palveluista. Erityisesti aineistostani esille nousi tavoitteellisuus palveluita suunniteltaessa. Asiakkaiden selviytyminen tulevaisuudessa omassa arjessaan nähtiin tärkeäksi tukiaiheeksi. Tarkoituksena on palvelutarpeen arvioissa asetettujen tavoitteiden saavuttaminen palveluiden avulla. Palvelut ovat perheen tukena, ja niistä voidaan perheen tilanteen parannuttua luopua. Perhe sekä vanhemmat oppivat jatkossa toimimaan ja selviytymään arjesta itsenäisesti. Aineistossani korostui sosiaalityön kokonaisuuden ja asiakkaiden tukemisen kannalta tärkeäksi se, että tavoitteet, määräajat ja arviointitapaukset sovitaan asiakkaiden kanssa, jotta palveluilla saadaan esille aito tukeminen vanhemmuuteen. Aineistosta nousi selkeä tarve myös palveluiden päättämiseksi jo senkin takia, että asiakkaat saattavat toisinaan takertua sosiaalipalveluihin nähdessään niiden auttavan perhettä. Palvelun avulla perheen tilanne on saattanut parantua, mutta vanhemmat kokevat, että

sosiaalipalveluista olisi heille edelleen hyötyä, vaikka sosiaalityöntekijä näkee, ettei palveluille enään ole tarvetta. Vanhemmuuden vahvistaminen nousi haastatteluissa esille tukemisen tavoitteena. Tässä kohtaa sosiaalityössä esille nousee Kokkosen ym. (2014) esiin tuoma byrokratiatyö, jossa sosiaalityöntekijän pitää toimia portinvartijana palveluiden ja asiakkaan välillä. Sosiaalityöntekijöiden on punnittava perusteita palvelun tarpeellisuudesta. Samalla sosiaalityöntekijän on pidettävä huolta siitä, että asiakkaat ovat tasa-arvoisessa asemassa palveluiden suhteen. Jos asiakas haluaisi päästä palveluun, joka ei ole mahdollinen, sosiaalityöntekijän on tehtävä itsenäisesti päätös, harkinta ja perustelut ja päätettävä perustellen, ettei palvelu ole mahdollinen.

Aineistosta löytyi selkeästi tarvetta monialaiselle palveluiden verkolle. Esille nousi, että yksin sosiaalityö ei pysty tarjoamaan riittävässä määrin tukea, vaan tarvitaan muita toimijoita. Sosiaalityön ohella tarvitaan muita julkisten palveluiden tukea sekä asiantuntijoita monialaiseen yhteistyöhön. Lasten ja nuorten samoin kuin vanhempien neuropsykologiset ja psykologiset haasteet ovat lisääntyneet haastateltavien mukaan aikaisempaan verrattuna, mikä tulee ottaa huomioon työskentelyssä. Haastateltavat eivät tuoneet määriä tai ajanjaksoa esille, milloin muutos on tapahtunut, mutta yleisesti he näin kertoivat tapahtuneen. Neuropsykologisten ja psykologisten haasteiden lisääntymistä ei voida varmuudella todentaa, koska asia jäi haastateltavien mielipiteen varaan. Eräässä haastattelussa haastateltava toi esiin tuntevansa huonoa omaatuntoa, jos esimerkiksi neuropsykologinen pulma selviää vasta myöhemmin lapsen tai nuoren kohdalla. Haastateltava koki erityisen haitalliseksi tilanteen, jos oikeanlaista ja laaja-alaista tukea ei osata tarpeeksi ajoissa järjestää. Eräs haastateltava nosti esille, että kokee epäonnistumisistaan työssään, jos alusta alkaen ei ole tiedossa esimerkiksi se, että lapsella on neurologinen pulma, ja tämän takia perhettä ei pystytä heti alusta alkaen tukemaan oikealla tavalla. Tämä kielii oman tulkintani mukaan siitä, että viranomaisten yhteistyö ei toimi saumattomasti tai esimerkiksi tiedon saanti eri viranomaisten, kuten sosiaalipalveluiden, neuvolan tai koulun, välillä on liian hankalaa. Tällöin on mahdollista, ettei tieto välity eri toimijoilta toisille, vaikka vanhemmat antaisivat tiedonsaantiin luvan eri viranomaisille. Tämä nostaa selkeän puutteen eri viranomaisten tiedonkulun välillä. Yleisellä tasolla julkisuudessaakin asiasta on puhuttu ja nostettu esille sitä, kuinka tärkeätä tiedonkulku olisi, jotta lasten ja perheiden pulmiin voitaisiin kiinnittää entistä nopeammin ja varhaisemmassa vaiheessa huomiota. Mielipiteen taustalla on mielestäni tulkittavissa voi-

makas sitoutuminen asiakastyöhön. Samalla se kertoo mahdollisesti työn merkityksellisyydestä sosiaalityöntekijöiden osalta. Samoin lasten haasteet saattoivat näkyä koulussa, jolloin koulun ja sosiaalipalveluiden yhteistyö yhdessä perheen kanssa on äärimmäisen tärkeää.

Tukeminen itsessään nousi haastatteluissa tärkeäksi kaikkien haastateltavien kohdalla. Eroa tuli siltä osin, kuinka tukeminen näyttäytyi eri sosiaalityöntekijöille ja kuinka he arvioivat parhaiten tukevansa perheitä. Tukemiseen liittyy myös kuntakohtaisia eroja, jotka tulivat erilaisten käytettävissä olevien palveluiden muodossa esille. Palveluiden järjestämisen eroista huolimatta tukemisen tavoitteet, päämäärät ja pyrkimykset olivat kaikilla sosiaalityöntekijöillä samanlaiset. Sosiaalityöntekijät kuvasivat haastatteluissa samalla tavalla tukemista ja siltä osin, kuinka haluaisivat tukea perheitä. Siinä mielessä voidaan ajatella, että lähtökohtaisesti lastensuojelun avohuollolle asetettu tehtävä tukea lasta ja vanhempia on toteutettavissa. Kuten sosiaalityöntekijät kertoivat tukeminen on mahdollista saavuttaa eri tavoin. (Räty 2012, 269.)

Esimerkiksi tukemista analysoidessani ensimmäisenä huomioni kiinnittyi haastateltavan kertomaan palvelun järjestämiseen. Ensimmäisessä vaiheessa perheen lapsesta on tehty lastensuojeluilmoitus tai perhe on omatoimisesti hakenut tukea, ja perheellä on havaittu lastensuojelun tarve. Tämän taustalla on jokin lapsen pulma, joka heijastuu perheen arkeen.

”Useimmat semmoset haasteet mitä meidän asiakasperheillä on liittyy jollakin tavalla joko niin kun lapsen omiin haasteisiin niin voi olla niin että lapsella on vaikka joku mielenterveydenongelma taikka voi olla jotakin muutakin sairautta tai taikka traumataustaa tai jotakin semmoista tekijää, niin silloin haetaan sille lapselle riittäviä tukipalveluita.” (Haastateltava 3)

Toisessa vaiheessa palvelu järjestetään perheelle, ja palvelu voi olla vaikka perhetyö tai tukihenkilö. Palvelun toteuduttua on tapahtunut tukeminen. Tarpeiden havaitsevia tahoja voi olla monia eli niitä, jotka havaitsevat lapsella tai perheellä tuen tarvetta. Myös korjaustapoja eli tuen muotoja on monia, muun muassa perhetyö, tukihenkilö tai tukiperhe. Tukeminen on

tämän ketjun päässä ja yhteinen nimittäjä koko ketjulle. Tarpeen ilmaantumisen jälkeen tukemisessa esille nousivat vanhemmille annettu läsnäolon aika ja vuorovaikutus, jotka olivat konkreettisten palveluiden lisäksi osana palvelua, jota järjestetään asiakkaalle ja jolla samalla tuetaan vanhemmuutta.

4.1.1 Palveluiden järjestäminen osana tukea

Sosiaalityöntekijät kertoivat haastattelussa, myös taloudellisen tuen olevan osa tukemista. Raha nähtiin välineenä, jolla pystytään toteuttamaan sellaisia asioita, jotka tukevat vanhempia ja sitä kautta koko perhettä. Haastateltavat pääsääntöisesti kokivat, että heidän kunnissaan rahaa saa käyttää hyvin eikä siihen liioin puututa, jos palveluita myönnetään perustellen ja harkitsemalla. Tähän asiaan toki vaikuttaa lainsäädäntö, joka velvoittaa järjestämään palveluita. Lastensuojelun avohuollon tukitoimet kunnan on järjestettävä, mikäli niiden tarve on perusteltu. (Mahkonen 2007, 50.) Näin ollen Kalliomaa-Puhan ym. (2014, 8–10) näkemys siitä, että taloudelliset esteet rajoittavat sosiaalityön tekemistä, ei kuitenkaan tullut omassa tutkielmani aineistossa esille, eikä mikään viitannut siihen, että taloudelliset haasteet rajoittaisivat tuen tarjoamista. Tuen järjestämiseen velvoitetaan kuntia. Tutkielmani perusteella sosiaalityöntekijöiden työorganisaatioissa suhtauduttiin positiivisesti sosiaalityöhön käytettäviin rahallisiin resursseihin ainakin sillä perusteella, että rahaa ei nähty palveluiden tarjoamisen esteenä. Raha ei kuitenkaan ollut lopullisin palveluita estävä tai salliva tekijä, koska haastateltavat toivat usein esille palveluiden saatavuuden rajoittavana tekijänä. Vaikka lastensuojelun avohuollon palvelut ovat vapaaehtoisia, kunnalla on myös velvollisuus järjestää lastensuojelun tukitoimia. Näin ollen kuntien taloudelliset syyt ei voi estää tuen järjestämistä, mikäli palveluille on perusteet. (Räty 2012, 269–270.)

Tuen saamattomuus tai viivästyminen voi johtua siitä, että yksinkertaisesti sopivaa palvelua ei ole tarjolla. Tämä johtaa siihen, että vaikka taloudelliset resurssit olisivat kunnossa, niin kuin usein haastateltavillani oli, tukea ei tietyn palvelun muodossa voida tarjota. Myös työyhteisön organisointi voi olla este tuen tarjoamiselle. Välillä esiin nostettiin se, että organisoinnista työpaikalla ja sosiaalityön käytännöistä johtuen työ ei aina ole sujuvaa ja sellaista,

että asiakkaalle tarjottava tuki toteutuisi mahdollisimman hyvin. Aineistosta nousi erään sosiaalityöntekijän esiin tuomana yksityisten firmojen käyttämisen hankaluus sosiaalityössä. Hän toi esiin, että perhetyötä pitäisi olla tarjolla kunnan omana palveluna. Perusteluna oli, että tällä hetkellä perhetyön järjestämiseen liittyvät hankaluudet johtuvat paljolti siitä, että palvelu ostetaan yksityisiltä firmoilta. Haastateltavan mukaan hankaluudet käytännössä tarkoittavat aikataulujen sopimisen hankaluutta sekä kankeutta palvelun järjestämisessä. Hän koki, että palveluita pystyttäisi tuottamaan joustavammin ja edullisemmin, jos työntekijät olisivat kunnan omia työntekijöitä. Tämä kommentti jäi yksittäiseksi ja muiden mielipiteistä täysin erilliseksi.

Analyysissä halusin nostaa sen kuitenkin esille, koska tämä oli selkeästi valtavirrasta erka-neva mielipide. Sosiaalialalla yksityistäminen on viime aikoina ollut julkisissa keskusteluissa paljon esillä, joten aiheena se on mielenkiintoinen ja se nousi esille tuesta keskustellessa. Oman tulkintani mukaan sosiaalityöntekijän arjessa asia oli näyttäytynyt voimakkaasti, koska hän toi asian vahvasti sekä määrätietoisesti esille ja hänellä oli kysymättä vahvat ammatilliset perustelut mielipiteensä tueksi. Hänen vahva mielipiteensä antoi aiheita pohtia, miksi hän jäi ainoaksi haastateltavaksi, joka nosti kyseisen asia esiin. On mahdollista, että toiset sosiaalityöntekijät kokevat palveluiden käyttämisen sujuvammaksi, mutta toisaalta palveluiden ulkoistaminen ja ostaminen ulkopuolisilta firmoilta saattaa olla jo niin arkipäivää, ettei asiaa huomata ajatella. Julkisen ja yksityisen tuottajan vertailemiselle ei tässä ole perusteita, koska ei pystytä osoittamaan, kuinka julkinen tuottaja tuottaisi perhetyön palvelua. Nyt mielipide perustuu yksittäisen sosiaalityöntekijän mielipiteeseen ja näkemykseen asiasta.

Tukemista sosiaalityöntekijät pitivät ensisijaisena. Tukeminen nähtiin sosiaalityöntekijöiden toimesta luottamuksena ja palveluiden edistämisen kannalta tärkeänä sekä tavoiteltavana asiana, johon ensisijaisesti asiakastyössä pyritään. Tukemisen lähtökohdasta lähtevä työskentely sosiaalityöntekijöiden mukaan on onnistumisen lähtökohta. Tukeminen nähdään sosiaalityön perustaksi. Tämä tukee Raunion (2014) näkemystä, koska Raunio määritteli tukemisen sosiaalityön kannalta tärkeänä ja tuki on tärkeä osa sosiaalityötä. Aineistossani esille nousi, että tukemisesta aloitetaan aina työskentely ja uskotaan, että sillä saadaan perhe halluttuun suuntaan ja toivottuun tavoitteeseen. Tukemiseen liitettiin läheisesti vuorovaikutus,

vapaaehtoisuus ja molemminpuolinen kunnioitus työntekijän ja vanhemman välillä. Eräs haastateltava kertoi tukemisen liittyvän asiakkaan rinnalla kulkemiseen.

”Vaikka ne lähtökohdat saattaa olla tosi surkeet ja merkilliset, niin silti se työ ja se polku ja se prosessi mitä mennään läpi nii kyl se yleensä meitä molempii vähän muuttaa.” (Haastateltava 1)

Raunion (2014) ja oman aineistoni kautta on helppo samaistua kuvaukseen sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisestä suhteesta sosiaalityössä ja asiakastyöskentelyssä. Polun kulkemisen kuvauksella voidaan ajatella kiteytyvän tukemiseen liittyvä perusajatus sosiaalityöstä.

Tukemisena nähtiin hyvin usein kaikki asiakastyössä tehtävä työ. Rädyn (2012, 3, 269) mukaan tukeminen on sosiaalityölle peruslähtökohta. Vanhemmuuden tukeminen on lastensuojelulaissa mainittu ja myös avohuollon tukitoimia järjestettäessä vanhemmuuden tukeminen mainitaan. Tutkielmani taustoituksessa tukemisen kokonaisvaltaisuus ei tullut esille, mutta aineistosta se nousi esille. Haastateltavat kertoivat haastatteluisa, että tukeminen on kaiken tehtävän työn tarkoituksena. Minkälaiseen ratkaisuun sitten asiakkaan kanssa päädytään, sosiaalityöntekijän näkökulmasta tarkoitus on tukea asiakasta myös siinäkin tilanteessa, kun asiakasta joudutaan kontrolloimaan tai sosiaalityöntekijä joutuu käyttämään harkintavaltansa niin, että päätös on asiakkaan kannalta epämieluisin. Tukeminen ei sinällään katoa tai muutu, vaan sen ilmenemismuoto korkeintaan vaihtuu. Välillä esiin nousi haastateltavien kertomana heidän vaikeus hahmottaa tukemista, koska sen kaikkialla oleminen tekee siitä haastavan. Haastateltavatkin usein oma-aloitteisesti pohtivat tukemista, koska kokivat sen hyvin haastavaksi. Itse tulkitsen, että tukemisen kaikkialla oleminen saattaa unohtua jopa työntekijöiltä itseltään, mikä saattaa johtaa siihen, että tukemisen kaikkia mahdollisuuksia ei aina pystytä hyödyntämään, koska tukemista ei riittävän hyvin tunnisteta. Työntekijän kannalta ensimmäinen lähtökohta aineistoni pohjalta olisi se, että pitää tiedostaa tukemisen tarpeet ja mahdollisuudet ja pyrkiä sen jälkeen tukemaan asiakasta. Selkeästi arkinen työ ja työn rutinoituminen vaikeuttavat tukemisen tunnistettavuutta, mutta on tärkeätä työyhteisössä pyrkiä kiinnittämään huomiota tukemiseen ja siihen liittyviin mahdollisuuksiin.

Lainsäädäntöä ja tuen tarjoamisen yhteyttä ei hyvin hahmotettu haastattelussa. Vaikka lainsäädännön pääperiaatteissa lapsen ja vanhemmuuden tukeminen on lastensuojelussa keskeistä (Mahkonen 2007, 49). Useimmat joutuivat miettimään, mitä vastaisi, ja kysymys näiden yhteydestä ehkä hämmensi aluksi haastateltavia. Vaikka lastensuojelussa lainsäädännön kautta määritellään lapsen- ja vanhemmuuden tuki (Räty 2012, 4). Oma tulkintani ja päätelmäni tähän oli se, että sosiaalityö on hyvin käytännönläheistä ja lainsäädännöstä saatetaan vieraantua työn rutinoituessa. Työkokemuksella ei näyttänyt olevan vaikutusta lainsäädäntöön suhtauduttaessa, koska työkokemus ei asiaan vaikuttanut, vaan kaikki haastateltavat joutuivat asiaa samaan tapaan pohtimaan. Oma tulkintani on se, että lainsäädäntö saattaa integroitua osaksi työskentelyä ja täten automatisoitua, jolloin lainsäädännön olemassaolo ei ole niin helposti havaittavissa. Asiakasta koskevat päätökset tehdään käytännön ja arjen ratkaisujen kautta, eikä lainsäädäntö edellä ajatellen asiakastilanteita. Itse analyysissäni olen päätenyt siihen, että lainsäädännön unohtuminen työssä saattaa johtua pitkälti työn käytännönläheisyydestä ja työtä määrittävät käytännön ratkaisut.

Toisinaan aineistosta nousi esiin myös paperitöiden ja kirjallisten töiden paljous, mutta silti aineistosta työn käytännöllisyys on paremmin tunnistettavissa. Paperitöiden ja kirjallisten töiden suuri määrä olisi voinut nostaa lainsäädännöllisen tuntemuksen ja tunnistettavuuden aineistosta nyt noussutta tunnistettavuutta suuremmaksi, koska työ sisälsi kirjallista paperityötä. Aineistoni perusteella kuitenkin haastateltavat eivät olleet byrokratiatyötä sisäistäneet samalla tavalla verrattuna siihen, että he kokivat asiakastyön läheisemmäksi. Tähän saattaa vaikuttaa sosiaalityöntekijöiden mielipide siitä, että he kokivat muutenkin paperitöiden ja kirjallisten töiden vievän liian paljon aikaa ja olevan sen ajallisesti kasvokkain asiakkaan kanssa tehtävästä asiakastyöstä pois. Tulkintani mukaan sosiaalityöntekijät pitävät tärkeämpänä käytännönläheistä asiakastyötä verrattuna hallinnolliseen työhön. Kokkosen ym. (2014) mukaan sosiaalityön professionaalimpi puoli tulee lainsäädännön kohdalla paremmin esiin kuin byrokraattinen työ. Itselläni pohdintaan jäi se, miksi nuoremmat ja vähemmän kokeneet sosiaalityöntekijät eivät kuitenkaan havainneet kokeneempien työntekijöiden tapaan juridista näkökulmaa sosiaalityön asiakastyössä. Olisi voinut ajatella, että nuoremmat työntekijät olisivat tunnistaneet lainsäädännölliset vaikutukset kokeneempia useammin, koska esimerkiksi opinnoissa lainsäädäntöä käsitellään eikä heillä vielä ole kehittynyt rutiinituneita työtapoja siinä määrin kuin kokeneemmilla sosiaalityöntekijöillä.

Aineistossa tuli esiin etenkin se, että kokemattomammat sosiaalityöntekijät halusivat varmistaa ratkaisujaan ja päätöksiään kokeneemmilta sosiaalityöntekijöiltä. Lopulta kuitenkin selkeästi nähtiin, että lainsäädäntö ei ole este tukemiselle, vaan ennemminkin laki velvoittaa tukemaan. Lainsäädännön etuna haastateltavat toivat esiin hyvänä asiana, että lainsäädäntö velvoittaa tarjoamaan tiettyjä palveluita ja näin ollen niitä on asiakkaille tarjottava sekä mahdollistettava. Haastateltavien näkemystä tuki, myös lastensuojelulaki, joka velvoittaa tarjoamaan palveluita kuten lastensuojelulaissa kuntia velvoitetaan (Mahkonen 2007, 49). Uusi sosiaalihuoltolaki nähtiin erittäin hyvänä useissa haastatteluissa. Sosiaalihuoltolaki nähtiin selkeästi mahdollistajaksi ja vaikka se ei suoranaisesti vaikuta lastensuojelun avohuoltoon, palveluketju kokonaisuutena se on tärkeä mainita lastensuojelun avohuollossa. Eräässä haastattelussa sillä nähtiin selkeä paikka sosiaalityössä ja sen nähtiin helpottavan oikein toteutettuna lastensuojelun kuormitusta ja erityisesti avohuoltoa. Perusteluna oli se, että mahdollisimman paljon perheitä tuettaisiin sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden kautta ja vaativimmat tapaukset tulisivat lastensuojelun avohuollon puolelle. Tällä hetkellä tämä ei kuitenkaan toteudu näin, vaan päinvastoin asiakkaita on enemmän lastensuojelun avohuollon puolella ja vähemmän sosiaalihuoltolain mukaisen palvelun puolella. Lainsäädäntö on kuitenkin hyvä, mutta käytänteet muuttuvat hitaasti. Lain tarkoittamien palveluiden käytäntöön tuleminen ja tarkoitettujen palveluiden toteutuminen on hidasta ja tapahtuu viiveellä lain voimaantulosta.

Ennaltaehkäisevää ja vapaaehtoisuuteen perustuvaa työtä korostettiin useissa haastatteluissa ja lastensuojelun maine koettiin edelleen huonoksi ja leimaavaksi. Sosiaalihuoltolain mukainen palvelu nähtiin paremmaksi varhaiseksi tueksi kuin lastensuojelun avohuolto. Haastateltavat kokivat, että perheet ottavat helpommin vastaan tukea, jos tukea tarjotaan sosiaalihuoltolain mukaisena tukena kuin lastensuojelun kautta tarjottavana tukena. Sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden mukaan tuleminen on varmasti hyvä asia, mutta sosiaalityöntekijöiden mielipiteiden taustalla saattaa vaikuttaa heidän oma työtilanteensa. Sosiaalityöntekijät kokivat kuormittuneisuutensa tällä hetkellä maltilliseksi, mutta kuitenkin kuormitusta oli ollut, vaikka sosiaalityöntekijöiden kuormittumiseen oli kiinnitetty huomiota ja sen koettiin vähentyneenkin. Sosiaalityöntekijöiden työtilanne ainakin osittain selittää heidän näkemystään sosiaalihuoltolain mukaisen palvelun paremmuudesta tuen tarjoamisessa. Lain tarkoitus sekä palveluiden nimikkeet varmasti vaikuttavat palveluiden tarkoituksenmukaisuuteen ja siihen, kuinka asiakkaat suhtautuvat palveluihin. Hyvänä asiana voidaan nähdä

se, että on havaittu vanhempien helpommin vastaanottavan sosiaalihoitolain mukaisia palveluita kuin lastensuojelun avohuollon palveluita. Sosiaalihoitolain mukaisten palveluiden lisääntyminen ja voimakkaampi mukaan tuleminen pienentäisi lastensuojelun avohuollon asiakasmääriä. Tämän vaikutus sosiaalityöntekijöiden mielipiteessä pitää tulkintani mukaan ottaa huomioon arvioitaessa lainsäädännön ja sosiaalihoitolain mukaisten palveluiden tarpeellisuutta.

Aineistosta tärkeäksi kriteeriksi tuelle muodostui tuen oikea-aikaisuus. Tukea tulee tarjota silloin asiakkaille, kun asiakkaat ovat vastaanottavaisia tuelle ja kokevat tarvitsevansa tukea. Tuen järjestämisen viivästyminen saattaa aiheuttaa ongelmia jatkossa, koska vanhemmat saattavat suhtautua kielteisemmin tarjottuun tukeen.

4.2 Kontrolloiminen

Haastatteluissa kontrolli nähtiin keskeisesti kuuluvan lastensuojelun avohuoltoon. Sosiaalityöntekijät kertoivat kaikkeen avohuoltoon liittyvän kontrollin. Oma tulkintani oli, että he tarkoittivat kontrollin olevan aina läsnä niin kuin jotkut haastateltavat asian tarkensivat. Kontrollin ainaista läsnäoloa tukee myös Raunion (2014) näkemys kontrollin läsnäolosta sosiaalityössä. Osa sosiaalityöntekijöistä kuvasi lastensuojelun tarkoituksiksi kontrolloida ja olla kontrolloijan asemassa. Lisäksi aineistosta nousi esille, että lastensuojelulta odotetaan kontrollin tuomista näkyväksi, ja esimerkiksi koulut tai naapurit voivat olla yhteydessä lastensuojeluun ja tehdä esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen. Tällä toivottiin olevan kontrolloivaa vaikutusta vanhempiin. Taustalla oleva jatkuva kontrollointi liittyi siihen, että sosiaalityöntekijät tiedostivat heillä olevan aina mahdollisuus puuttua asioihin. Kontrollin käyttämiseen eli kontrollointiin sosiaalityöntekijät liittivät keskeisesti harkintavallan käyttämisen, koska heillä yksinomaan on mahdollisuus päättää, kuinka kontrollia käytetään ja kuinka voimakasta kontrolli on. Kontrollin käytön voimassakin oli aineiston mukaan eroa. Sosiaalityöntekijät lähtivät liikkeelle aina lievimmästä kontrolloinnista, kuten ohjeistuksesta ja neuvonnasta, minkä jälkeen tulivat vaihtoehtojen antaminen sekä rajaaminen vanhemmille ja vasta viimeisimpänä pakkokeinot edes puheen tasolla ja asian ottaminen esille liittyen esimerkiksi sijoitukseen. Pakkokeinoksi aineistosta esiin nousi kontrollin käyttö, jossa edetään

ja toimitaan sosiaalityöntekijän päätöksen mukaan tai vanhempien vaihtoehdot rajataan tiukasti sosiaalityöntekijän päättämien asioiden mukaan eikä asiasta voida neuvotella. Pakkokeinoja ja niiden käyttöä käsittelen myöhemmin. Sosiaalityöntekijöiden selkeän mielipiteen mukaan kontrolloinnin käyttämisen pitää liittyä yksinomaan lapsen etuun ja lapsen edun turvaamiseen. Tämä nousi selkeästi esiin haastateltavien kertomana, eikä muuten kontrolloinnille nähty olevan tarvetta, ja sen nähtiin olevan päinvastoin vain haitallista. Kontrolloimiselle ei muuten koettu perusteita eikä tarvetta, ja asioita tuli yrittää edistää tukemisen kautta. Kontrollointi sosiaalityöntekijöiden toimesta määriteltiin yksiselitteisesti viimeiseksi keinoksi edistää lapsen etua. Raunio (2014) suhtautuu kontrollointiin avoimemmin mainitessaan, että sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus käyttää pakkokeinoja asiakkaaseen nähden. Kuitenkin sosiaalityöntekijät suhtautuivat pakkokeinojen käyttämiseen hyvin kielteisesti ja niin, että viimesijaisia kontrolloinnin keinoja käytettäessä löydettäisiin edes jonkinlainen yhteistyö ja vältettäisiin voimakkain pakko. Yhteistyön löytäminen edes jollain tasolla on tärkeätä sosiaalityöntekijöiden mielestä, koska yhteistyö on ainoa keino päästä eteenpäin asiassa.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan asiakkailta on yleisesti ottaen hyvin tiedossa lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijän kontrollin käytön mahdollisuus. Tämä tukee sitä, että kontrolli on aina läsnä, koska sen käytön mahdollisuus ja olemassaolo tiedostetaan myös asiakkaiden keskuudessa. Tästä voidaan päätellä kontrollin keskeinen vaikutus lastensuojelun avohuollossa. Vanhemmat tottelevat ja kunnioittavat sosiaalityöntekijöiden mielipidettä, neuvoa ja ohjausta. Vanhemmat suhtautuvat toisinaan hyvinkin kunnioittavasti sosiaalityöntekijään ikään kuin sosiaalityöntekijällä olisi käskyvalta. Eräs sosiaalityöntekijä kuvasi, että sosiaalityöntekijä rinnastetaan poliisin kaltaiseen auktoriteettiin asiakkaisiin ja vanhempiin nähden. Sosiaalityöntekijän kehotuksia, ohjeita ja suosituksia otetaankin ikään kuin ne olisivat käskyjä, määräyksiä ja pakkokeinoja. Vanhemmat saattavat myös tahallaan tulkita asiat näin määrääviksi, jolloin he voivat seurausten vastuun siirtää sosiaalityöntekijöiden harteille ja välttää itse vastuun ottamisen tilanteessa. Vanhemmat toisinaan saattavat jopa odottaa, että jokin heistä ulkopuolinen taho kontrolloisi heitä ja kertoisi, kuinka on toimittava. Sosiaalityöntekijöiden mielipide liiallisesta kontrolloinnista oli selkeästi kielteinen ja kontrolloidessakin tuli löytää yhteistyö vanhempien kanssa. Yhteistyön merkitystä ei oman tulkintani mukaan voi liiaksi korostaa, koska se selkeästi oli onnistuneen asiakassuhteen ratkaiseva

tekijä. Kontrollointikin on tehtävä niin, että keskusteluyhteys vanhempiin säilyy mahdollisimman hyvänä ja avoimena. Liiallinen kontrollointi saattaa eriyttää sosiaalityöntekijän ja vanhempien välejä varsinkin niissä tilanteissa, kun vanhemmat eivät koe perusteita kontrollinnille. Haastattelemieni sosiaalityöntekijöiden näkemykset olivat samankaltaisia Raunion (2014, 136) näkemykseen verrattuna siitä, että liiallinen kontrollointi ei ole hyväksi. Niin aineistossa kuin Raunion (2014) tutkimuksessa esiin nousi se, että kontrolli on pääsääntöisesti kielteistä. Verrattuna omaan tutkielmaani Raunio (2014) näkee selvemmin kontrollin kielteisyyden sosiaalityössä, vaikka se olisi jopa lapsen etu. Tapauksissa, jossa vanhempia kontrolloidaan, jotta lapsen tai nuoren kasvu ja kehitys pystytään turvaamaan. Aineistoni perusteella kontrollin haitallisuus johtui liiallisesta puuttumisesta vanhempien yksityisyyteen. Vanhempien yksityisyyttä ja itsemääräämisoikeutta tulee työskentelyssä aina kunnioittaa, ja sen on oltava ensisijaisen tärkeä asia. Itsemääräämisoikeutta ei voi myöskään milloinkaan loukata. Yksityisyyden ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen korostuu silloin, kun joudutaan käyttämään kontrollia ja erityisesti pakkokeinoja asiakastyöskentelyssä vanhempien kanssa ja kun mielipiteet eroavat vanhempien mielipiteistä.

Sosiaalityöntekijät nostivat lainsäädännön ja sen tärkeyden esille kontrolloinnin yhteydessä. Kontrolli ja lainsäädäntö tasapainottelevat aina keskenään, ja sosiaalityöntekijä joutuu pohtimaan, minkälaisia ratkaisuja hän voi tehdä sekä millä tavalla hänen on perusteltava ratkaisunsa. Pohdintoja sosiaalityöntekijä tekee yksin tai yhdessä kollegoiden tai muiden tiimin jäsenten kanssa, koska ratkaisujen lainsäädännöllinen huolellisuus on tärkeä osa päätösten tekoa. Tärkeys johtuu siitä, että vanhempien kuin lasten yksityisyyttä on kunnioitettava ja päätösten tulee olla juridisesti oikein. Lisäksi on tärkeätä muistaa lainsäädännön perimmäinen tarkoitus, joka lähtee liikkeelle tukemisesta ja lastensuojelun avohuollon tehtävä on aina tukea lasta ja vanhempia. Tuen tarjoamisessa tarkoituksena on myönteinen kehitys ja perheen sekä ennen kaikkea lapsen asioiden edistyminen, ei niinkään työskentely tapa tai keinot, jolla tuki toteutetaan. (Räty 2012, 269). Kontrolloidessa on hyvä myös käydä tiivistä keskustelua vanhempien kanssa ja pitää heidät aktiivisesti työskentelyssä mukana, kuten laki edellyttää (Räty 2012, 269). Vanhemmilla on mahdollisuus tehdä oikaisupyynnöt päätöksistä ja valitus saamastaan kohtelusta. Näin ollen päätökset on laadittava, kirjoitettava ja ennen kaikkea perusteltava huolellisesti lakiin nojaten, koska päätösten on kestettävä eri oikeusasteissa mahdollisesti tapahtuva käsittely. Päätöksiä laadittaessa on jo huolehdittava siitä, että

virallisten päätösten muutoseikat ovat oikein esimerkiksi kiireellisen sijoituksen ja huostaanoton päätöksessä. Mahdollisessa oikeuskäsittelyssä selvä asia saattaa mutkistua tai oikeuden ratkaisu muuttua, jos mahdollisuuksissa on virheitä tai epäselvyyksiä. Lainsäädäntö asettaa raamit työskentelylle sekä linjat, joiden mukaan asiakastyössä edetään erityisesti kontrollointiin liittyen. Tämä nousi yksimielisesti esille sosiaalityöntekijöiden keskuudessa. Työpaikan organisaatiolla on myös omat linjaukset sen suhteen, kuinka työtä tulee toteuttaa ja kuinka vanhempia voidaan kontrolloida, mutta työpaikan säännöt ja ohjeet tulee joka tapauksessa olla linjassa lainsäädännön kanssa.

Raunio (2014, 136) toteaa byrokratiatyön olevan sosiaalityössä erilaista kuin muissa hallinnoissa tehtävän byrokratiatyön, koska sillä ei tavoitella olennaisinta sosiaalityöstä. Pelkällä byrokratiatyöllä ei asiakkaiden tilanteeseen pystytä vaikuttamaan positiivisesti eikä sillä paranneta asiakkaan tilannetta. Oma tulkintani on, että juuri erot liittyvät byrokratiatyön erilaiseen suhtautumiseen esimerkiksi sosiaalityön tekemisen tavan eroissa. Esimerkiksi isommissa kaupungeissa ratkaisuja saatetaan tehdä enemmän niin, että asiakkaita tavataan harvemmin tai ei ollenkaan, kuin samassa tilanteessa pienemmässä kaupungissa tai kunnassa, jossa on mahdollisuus useampaan tapaamiseen. Omasta aineistostani nousi esiin, että kuntakoko vaikutti asiakkaaseen käytettävään aikaan. Ero näkyy asiakasmäärissä ja siinä, kuinka paljon asiakkaita voidaan tavata, ja tämä vaikutti siihen, millaisia päätöksiä asiakkaiden suhteen tehdään ja miten asiakkaat suhtautuvat heitä koskeviin päätöksiin. Kunnan asiakastyössä usein sosiaalityöntekijällä on sellainen suhde asiakkaaseen, että sosiaalityöntekijä ja asiakas tuntevat toisensa ainakin jollain tavalla, ja varsinkin pienemmissä kunnissa asiakkaiden tunteminen selkeästi korostui. Pienemmässä kunnassa, vaikkakin resurssit olivat pienempiä kuin isommissa kunnissa, pystyttiin kuitenkin enemmän käyttämään aikaa asiakastapaamisiin ja asiakkaat tunnettiin paremmin. Mahdollista on, että kasvotusten tapaamalla ja asioista ensin sopimalla ennen virallisten päätösten tekoa asiakkaiden luottamus päätöksiin kasvaa ja asiakkaat ymmärtävät päätösten taustalla olevat perustelut paremmin.

Siinä, missä kuntapuolella katsotaan asiaa tapauskohtaisemmin, saatetaan esimerkiksi Kellassa, joka edustaa valtiota, tarkastella asiaa byrokraattisemmin ja päätös saattaa olla erilainen yksittäisen henkilön tapauksessa. Tämä liittyy myös Raunion (2014) näkemykseen siitä, että byrokratiatyössä sosiaalityöntekijä kontrolloi resurssien jakamista. Aineistosta esiin

nousi tilanteita, jota oli asiakkaan kannalta tulkittu Kelassa tiukemmin kuin kunnan sosiaalipalveluissa. Työpaikkojen linjauksissa kontrolliin nähden koettiin haastateltavien esiin tuomana enemmän joustoa kuin lainsäädännön mahdollistamaa joustoa. Tähän viittasi Blomberg ym. (2014, 182) todetessaan, että sosiaalityöntekijöiden työhön asiakkaita kohtaan vaikuttaa organisaatioiden säännöt ja määräykset, joita sosiaalityöntekijöiden tulee noudattaa, mikä puolestaan velvoittaa sosiaalityöntekijöitä kontrolloimaan asiakkaita. Kontrollointi voi olla esimerkiksi sanktioiden asettamista, mikäli asiakkaan toiminta ei ole ollut edullista yhteistyön kannalta Blomberg ym. (2014, 182). Tämä näkyi siinä, että kunnissa sosiaalityöntekijät pystyivät huomioimaan asiakkaiden tilanteen kokonaisvaltaisemmin, koska tunsivat asiakkaansa paremmin kuin vaikka Kelan työntekijät, jotka tekivät ratkaisunsa haastateltavien kertoman mukaan selkeästi byrokraattisemmin kuin kunnan sosiaalityöntekijät. Päätöksiin tarvittavien perusteluiden täytyttyä päätösten pohjalta palvelut pystyttiin toteuttamaan, eikä niin sanotusti haastateltavien esiin nostamia kielteisiä tulkintoja tullut sen suhteen, ettei päätöstä voitaisi toteuttaa, kuten välillä kävi Kelan päätösten kanssa. Aineistosta nousi esiin vanhempien taloudelliseen tukeen liittyviä tilanteita, joita Kela oli tulkinut hyvin eri tavalla kuin kunnan sosiaalityöntekijät. Tämä antaa viitteitä siitä, että eri organisaatioissa on varmasti erilainen tapa tarkastella tilanteita. Molemmat osapuolet tulkitsevat ja perustelevat asian oikein mutta eri tavalla, ja ero voi selittyä kriteereillä ja kriteereiden määrällä, joilla ratkaisu tehdään. Kriteereihin ja kriteereiden määrään vaikuttaa myös aika ja tieto, kuinka paljon niitä on mahdollista asiakkaan asiaan käyttää. Tämä on omiaan vaikuttamaan työskentelyn tapaan ja menetelmiin, jota työssä käytetään. Näin ollen aineiston perusteella Kelan työn tekemisen tyyli on lähempänä byrokraattityötä kuin kuntien sosiaalityöntekijöiden tyyli. Kokkosen ym. (2014) tapaan voidaan kunnan sosiaalityöntekijöiden työtapaa pitää lähempänä professionaalista työskentelytapaa.

Kontrollin esiin nouseminen näytti rakentuvan lainsäädännön ja sosiaalityöntekijän yhteisesti esiin nostamaksi. Lainsäädäntö asettaa sosiaalityöntekijälle velvollisuuden kontrolloida perheitä ja erityisesti vanhempia, mutta sosiaalityöntekijöiden haastatteluista näkyy halu oma-aloitteeseen kontrollointiin. Oma-aloitteinen kontrolloiminen näyttäytyy sosiaalityöntekijöillä vahvasti olevan esillä, koska kaikki sosiaalityöntekijät tuovat esille oma-aloitteista kontrollointia muun muassa perhetyön palvelun järjestämisellä, vaikka sille ei olisi välttämätöntä tarvetta. Tämä osoittaa, että sosiaalityöntekijät kontrolloivat oma-aloitteisesti eikä

pelkästään silloin, kun lainsäädäntö sitä edellyttää. Kontrollin tarve lastensuojelun avohuollossa osana vanhemmuuden tukea nähtiin yksiselitteisen välttämättömänä. Kontrollia tapahtui kaikkialla lastensuojelun avohuollon vaiheissa koko prosessin aikana. Kontrollointi liitettiin kokonaisvaltaisesti osaksi palvelua. Kokonaisvaltainen kontrollointi näkyi tulkintani mukaan siinä, että sosiaalityöntekijät yksiselitteisesti kertoivat, että heillä tulee olla tietoa siitä, mitä perheessä tapahtuu sekä millainen tilanne perheessä on kulloinkin meneillään. Kontrollointi auttoi sosiaalityöntekijöiden mukaan siinä, kuinka nopeasti saatiin muutoksia aikaan perheessä.

Kontrolloinnilla oli vaikutusta siihen, että vanhemmat sisäistivät paremmin muutostarpeet. Kontrolloiminen etenee kaksivaiheisesti niin, että ensimmäisessä vaiheessa on havaittu kontrolloinnin tarve. Kontrollointia kuvattiin muun muassa seuraavasti:

”Siitä lähdetään liikkeelle tukitoimista, jos ei sillä saada aikaseks, niin sitten hän se niin kun se työskentely ja yhteistyö niin kun muuttuu kontrolloinniks, että mihin sitä sitten tarvitaan.”
(Haastateltava 5)

Toisessa vaiheessa toteutetaan kontrollointia. Kontrolloinniksi nähtiin perheen tilanteen seuraaminen, mahdollisesti perhetyön käyttäminen perheen tilanteen seuraamisessa ja vanhempien toiminnan tarkkailu tätä kautta. Vanhemmilta vaaditaan mahdollisesti päihdetestit. Kontrolloinnilla pyritään viimeisenä vaihtoehtona toivottuun tulokseen vanhemmuuden tukemisessa.

4.2.1 Pakkokeinot osana kontrollia

Pakkokeinolla tarkoitan sosiaalityöntekijän tekemää päätöksentekoa, johon sosiaalityöntekijän on ryhdyttävä ilman vanhemman tai lapsen/nuoren suostumusta. Kontrolloinnin yhteydessä pakkokeinot nousivat esiin aineistosta yhtenä osana kontrollointia. Lastensuojelun avohuollossa pakkokeinojen käyttöä halutaan välttää viimeiseen asti, eikä pakkokeinoihin voida ryhtyä ilman riittäviä perusteita. Esimerkiksi kiireellinen sijoitus on sellainen, kuten

Räty (2012, 297) toteaa, jossa pakkokeinoja käytetään, tietyin edellytyksin. Kiireellisen sijoituksen tilanteessa sosiaalityöntekijät kokivat tärkeäksi asian hoitamisen mahdollisimman hyvällä yhteistyöllä vanhempien kanssa. Lastensuojelun avohuollossa päädyttäessä pakkokeinoihin esim. kiireellinen sijoitus samalla lastensuojelun avohuolto päättyy. Lastensuojelun avohuollon palveluissa ehtona on vapaaehtoisuus. Lastensuojelun avohuollonpalveluissa, kuitenkin on arvioitava, onko vapaaehtoiset palvelut riittäviä tukemaan lasta, vain tarvitaanko esim. huostaanoton tukea. (Räty 2012, 271, 311.) Sosiaalityöntekijät kokivat, että heillä on mahdollisuus rajata vanhempien vaihtoehtoja, joiden he kokivat kontrolloivansa vanhempia. Esimerkiksi jos vanhempi jatkaa lapselle haitallista toimintaa, lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle.

”Kun on niitä asioita, joista me joudutaan niin kun oikeesti sanomaan tosi tiukasti se, että lapsi ei voi esimerkiksi altistua niille kotiväkivalta tai jokin muu väkivalta, jossain muussa tilanteessa.” (Haastateltava 2)

Viimekädessä lopullisen valinnan asioiden ja toiminnan välillä tekee vanhempi, vaikka vaihtoehtoja kavennettaisiin. Tiedostaessaan vaihtoehdot vanhempi voi valita parhaaksi katsomansa ja pienemmän haitan vaihtoehdon ja silloin hän tietää, mitä seuraamuksia eri valintojen välillä on. Tällöin noudatetaan vapaaehtoisuutta ja edetään vanhemman kanssa rinnakkain yhteistyössä. Kontrollointia hyvin usein kuvattiin sisään rakennetuksi tai sisällä olevaksi. Sisään rakennetulla tai sisällä olevalla kontrollilla sosiaalityössä tarkoitettiin kontrollin näkymätöntä mukana olemista. Kontrollista puhuttaessa monet haastateltavat pysähtyivät pohtimaan pidemmäksikin aikaa, mitä kontrolli on ja kuinka he sen määrittelisivät tai näkisivät työssään. Mielenkiintoista oli huomata myös kokeneempien ja kauemmin sosiaalityötä tehneiden sosiaalityöntekijöiden pysähtyvän kontrollia koskevan kysymyksen äärelle. Kontrolli ei kaikesta päätellen ole aivan yksiselitteisen helppo kysymys sosiaalityössä varsinkaan pakkokeinojen osalta. Kontrollin ja pakkokeinojen hankaluus tulee esille aineistosta siten, ettei niitä haluttaisi käyttää, mutta niitä ei voi olla kuitenkaan käyttämättä. Aineistostani nousi esille, että laintulkintakaan ei aina ole helppoa siltä osin, voiko sosiaalityöntekijä käyttää pakkokeinoja.

”Niin kun lapsenetu käsitettä ja muuta, jota käytetään aika paljon niin, niin se jättää aika paljon siihen harkintaa sosiaalityöntekijälle, no mikä on se lapsenetu ja vaikka ja vaikka niin kun että kiireellisessä sijoituksessa, et lapsi on vakavassa vaarassa, niin mikä on vakava, et niisson aika paljon tollasia tulkinnan varasia sanoja käytetty, et se tilanne voi olla hyvin monenlainen et millon se arvioidaan et hän on et vaikka lapsi on vakavassa vaarassa. Tai hänen kasvu ja kehityksensä on vakavassa vaarassa et siinä sit tietenkin on sitä harkinnan ja tulkinnan varaa aika paljon.” (Haastateltava 2)

Oma aineistoni on samansuuntainen siitä, että lainsäädäntö ei pysty ratkaisemaan aukottomasti kaikkia tilanteita. Tämä antaa harkintavallan käytölle perustellun tarkoituksen. (Kalliomaa-Puha ym. 2014, 8–9.) Kontrollointia ei voida ennalta määritellä tietyissä tilanteissa käytettäväksi, varsinkaan pakkokeinojen käyttämistä kontrolloinnissa. Pakkokeinoihin päädyttäessä ja kontrolloitaessa kontrollin ja pakkokeinojen määrittely oli hyvin yksipuolista, ja kaikki sosiaalityöntekijät lopulta päätyivät samankaltaiseen vastaukseen siitä, milloin kontrollia sosiaalityössä tarvitaan, millaista sen tulee olla ja milloin se on tarpeellista. Eriyisesti esiin nousi lastensuojelun avohuollossa kiireellisen sijoittamisen tilanne tai vanhempien väkivalta ja ehdoton ohjeistus vanhemmille, että lapsi ei voi olla toisen vanhemman luona. Kuitenkin haasteena tuntui olevan se, milloin tilanne tulkitaan olevan näin kriittinen. Oman aineistoni perusteella tapaukset ovat yksittäisiä tapauksia ja sosiaalityöntekijät käyttävät omaa tulkintaansa ja harkintaansa päätöksessään ryhtyä pakkokeinoihin. Kuitenkin aineistossani kontrolliin suhtaudutaan kielteisemmin ja suositaan vapaaehtoisuuteen perustuva työkentelyä. Tämän johdosta esiin nousi moniammatillisen harkintavallan käyttö ja työkentelytapa. Moniammatillisuudella pyritään turvaamaan oikeat ratkaisut asiakkaita koskevissa päätöksissä ja samalla saamaan sosiaalityöntekijän harkintavallan käytölle enemmän taustatukea eri ammattilaisten tahoilta. Tämän koettiin helpottavan myös sosiaalityöntekijän vastuun kuormaa päätöstä tehtäessä, koska tietoa asiasta on enemmän.

”Mää koen tässä meidän työyhteisössä hyvänä sen että ollaan siirrytty tähän tiimityöskentelyyn se lisää sitä että kun meitä on useampi ihminen jotka jollakin tasolla on tietoisia näitten meidän tiimien kaikkien asiakasperheiden tilanteista, niin silloin ei oo niin yksin arvioimassa sitä tilannetta, että saadaan useammalaista näkökulmaa ja sitten, kun meidän työn-

tekijöillä on erilaisia työhistorioita, niin sitten siinä tulee vähän niin kuin moniammatillisuutta siitä huolimatta, että nyt tällä hetkellä kaikki ollaan sosiaalityöntekijöitä sosiaalityössä ja näin niin tota tää tiimirakenne tulee sitä että ehkä osuvammin ja paremmin saadaan kohdennettua sitä sitten sitä tukea perheille.” (Haastateltava 3)

Joissain tilanteissa tuen tarkoituksena voi olla kontrollointi. Tämä nousi esille aineistostani. Kontrolli nostettiin esille esimerkiksi niin, että perhetyön lähtökohtana on perheelle tarjottava tuki ja sen pääasiallisena tarkoituksena on kontrollointi vanhempien ja perheen kanssa työskenneltäessä. Kuitenkin lapsen edun ollessa kyseessä aineistossani kontrolliin suhtauduttiin hyvin myönteisesti esimerkiksi silloin, kun lapsen etu vaati kiireellistä sijoitusta. Sosiaalityöntekijät kuvasivat, että kontrolli on toisinaan mukana tukemisessakin. Siinä saataan lisäksi ajatella olevan kontrollia siitä näkökulmasta, että perhetyö tuo tietoa perheestä ja perheen tilanteesta ja sosiaalityöntekijä näkee omin silmin perheen arkea. Sisään rakennetuksi kontrolloinniksi kuvattiin sitä, että tukemiseen sisällytetään kontrollointi ja asiakas saa palvelusta tarvitsemansa tuen. Toisinaan voi olla, että tukemisen kannalta tietty palvelu, esimerkiksi perhetyö, ei etene toivotulla tavalla tukemisen näkökulmasta, mutta kontrolloinnin kannalta perhetyötä on tarkoituksen mukaista jatkaa. Näissä tilanteissa haastateltavien mukaan perheellä ei välttämättä ole ajantasaisinta tietoa siitä, miksi perhetyö käy perheessä. Mielestäni tämä asettaa haastavan tilanteen sikäli, että perheellä ja sosiaalityöntekijällä on erilainen käsitys siitä, miksi palvelua perheessä jatketaan. Perhe saattaa ajatella, että perhetyön kautta tilanne voi vielä parantua. Näin saattaa perheelle syntyä turhia toiveita palveluun liittyen, ja sosiaalityöntekijän tavoitteena on vain seurata perheen tilannetta ja sen mahdollista eskaloitumista, vaikka käytännössä todelliset tilanteen paranemismahdollisuudet ovat vähäiset. Tätä tarkastelin eettisessä mielessä hieman ristiriitaisesti sen kanssa, että sosiaalityöntekijät korostivat avoimuutta ja suoraan puhumista vanhempien kanssa. Kuitenkin palvelun perusteista ei aina voida puhua aivan avoimin kortein, koska tulkintani mukaan perusteista ei vanhemmille aina näissä tilanteissa kerrota. Sosiaalityöntekijöillä on peruste sille, että aina ei voida perhetyötä käyttää vain tukemiseen, vaan joskus kontrollin perusteena oli lapsen etu ja lapsen edun toteutumisen selvittäminen. Sosiaalityöntekijöiden mukaan perheet eivät aina kerro kaikkea perheen tilanteesta tai olettavat asioiden olevan tavalliseen elämään kuuluvia eivätkä tunnista haitallisia vaikutteita lapseen tai perheen arkeen. Perheiden on asioiden rutinoituessa hankala tunnistaa niiden haitallisia vaikutuksia varsinkin silloin, kun ne

koskevat perheen lapsia. Tällä saadaan pidennettyä aikaa ja tietyllä tavalla pidettyä elämäntilanteen selvittelyä yllä. Tärkeää on, että taustalla työntekijällä on lähtökohtana lastensuojelulain tarkoittama tukeminen avohuollon tukikeinona. Työntekijän perustellessa lapsen edun kautta tilanne voidaan nähdä lain tarkoittamana tukitoimena. (Räty 2012, 269, 271).

Lastensuojelulain keskeinen tehtävä on lapsen edun turvaaminen, ja kontrolloimalla vanhempia on mahdollisuus toteuttaa ja selvittää, millä tavoin perheessä lapsen etu toteutuu. Aineistosta nousi esiin myös se, että perheet huomaavat muutostarpeet perheissään myöhään. Vaikka perhetyöllä ei olisi selkeää tavoitetta, se voi auttaa aukaisemaan vanhempien silmät myöhemmässä vaiheessa ja saada heidät pyytämään apua tai rohkaista heitä ottamaan vastuuta omatoimisesti perheen asioissa. Vaikka vanhemmat ottaisivat tukea vastaan ensin vastentahtoisesti, tilanne saattaa muuttua, kun he itse huomaavat tuesta saadun avun parantavan perheen tilannetta. Aineistosta esiin nousi se, että lapsen edun nimissä tehtävä kontrolloiva perhetyö palvelee perheitä ja ennen kaikkea lasta ja hänen tarpeitaan. Kontrollin käyttäminen liittyi aineistoni mukaan epäluottamukseen. Jos sosiaalityöntekijä ei pysty luottamaan siihen, että vanhempien kanssa asiat sujuvat sovitulla tavalla, silloin pitää kontrolloida vanhempia. Sosiaalityöntekijät käänsivät asian toisinpäin siten, että kontrollia ei tarvita, jos voi luottaa siihen, että asiat tapahtuvat sovitulla tavalla. Kontrollin nähtiin liittyvän epäluottamukseen ainakin jollakin tavalla. Välttämättä epäluottamus ei tullut esille suoraan, vaan joskus se tapahtui välillisesti. Vanhemmat eivät esimerkiksi olleet yhteydessä lääkäriin lapsen asioissa, vaikka asiasta oli sovittu sosiaalityöntekijän kanssa. Vanhemmat saattoivat suhtautua asioihin välinpitämättömämmin tai ylimielisemmin kuin sosiaalityöntekijän mielestä olisi pitänyt suhtautua eivätkä toimineet sovitulla tavalla. Epäluottamusta lisää se, että asiat ei tapahdu sosiaalityöntekijän ohjeistamalla tavalla, kun vanhempi ei usko sosiaalityöntekijän ohjeita, vaan toimii toisella tavalla ja mahdollisesti haitallisesti lapsen edun kannalta. Tämä on erityisesti yhteistyön kannalta erittäin haitallista, ei vain epäluottamuksen vaan koko asiakastyön kokonaisuuden kannalta, koska tällöin sosiaalityöntekijällä ei ole tietoa tai ennustettavuutta vanhemman aikeista, koska hänen toimissaan ei ole johdonmukaisuutta.

4.3 Harkintavallan käyttö

Haastateltavien mukaan harkintavalta liittyy kaikkeen sosiaalityön tekemiseen, koska kaikkien ratkaisujen taustalla on harkintavalta. Tämä sosiaalityöntekijöiden näkemys oli samankaltainen kuin Alhaisen (2014) näkemys, että valta on aina osa sosiaalityötä. Kaikki sosiaalityöntekijöiden päätökset punnitaan ja tapahtuvat harkintavallan kautta. Kokkosen ym. (2014) näkemyksen mukaan sosiaalityöntekijöillä on itserefleksiivisyyttä omaa työskentelyään kohtaan, mikä on samansuuntainen havainto oman aineistoni kanssa. Sosiaalityöntekijät pohtivat myös haastattelun aikana omaa harkintavaltaansa siitä näkökulmasta, kuinka he päätöksiä tehdessään käyttävät harkintavaltaa. Samalla pohdinnoista kävi ilmi pyrkimys tasa-arvoiseen, asiakaslähtöiseen asiakastyöhön. Tasa-arvo- ja asiakaslähtöisyys on aineiston perusteella harkintavallan käytön selkäranka ja syy, miksi sosiaalityöntekijä käyttää harkintavaltaa työssään. Tämä oli samankaltainen kuin Blombergin ym. (2014) näkemys harkintavallan käytön vastuusta sosiaalityössä, ja vastuu on aina olemassa kaikilla sosiaalityöntekijöillä, kun he harkintavaltaansa käyttävät. Lisäksi Blombergin ym. (2014) mukaan sääntöjen noudattaminen sekä organisaation tavoitteet asettavat harkintavallan käytölle erilaisia haasteita.

Harkintavallan käyttötärkeys ja asema nousivat selkeästi aineistossani esille suoraan harkintavallasta kysyttäessä sekä muiden kysymysten yhteydessä. Harkintavallan käyttö liittyy hyvin läheisesti asiakkaisiin, koska asiakkaat halutaan pitää päätöksissä tiiviisti mukana. Vaikka Kokkosen ym. (2014) mukaan profession perustuva sosiaalityö olisi vähentymässä byrokraattisen ja sääntöihin perustuvan sosiaalityön rinnalla, sosiaalityöntekijät kuitenkin kokevat professionaalisen sosiaalityön tärkeäksi ja haluavat vaalia sitä. Professionaaliseen otteeseen pyrkivä työ selkeästi näyttäytyy tutkielmassani tämän päivän sosiaalityönä. Professionaaliseen otteeseen perustuva työ on elinehto tämän päivän sosiaalityössä, ja se näkyy asiakkaan kunnioittamisena ja asiakkaan ottamisena mukaan sosiaalityöhön. Sosiaalityöntekijöiden täysin itsenäisiä ja yksin tehtyjä päätöksiä tehdään vain hätätilanteissa ja silloin, kun on kyse lapsen tai nuoren kiireellisestä kasvun ja kehityksen turvaamisesta. Tämä on otettava harkintavallan käytössä huomioon, ja suhde asiakkaaseen on oltava asiakaspalvelua eikä ylhäältäpäin asiakkaalle sanelevaa sosiaalityötä. Sosiaalityöntekijät selkeästi kokevat roolinsa viimeisenä tahona, joka päätökset lopulta tekee ja vaikuttaa siihen, kuinka asiakkaan

ja vanhempien asiat hoidetaan. Tämä kertoo, ettei byrokraattista sosiaalityötä voida kuitenkaan sivuttaa, ja sosiaalityöntekijät pitävät sitä itse yllä ja selkeästi haluavat näin asian olevan. Professionaalinen ja byrokraatiatyö vuorottelevat eri suhteissa tilanteen mukaan, ja harkintavalta on keskiössä, kun professionaalinen tai byrokraatiatyö ovat vuorotellen voimakkaimmin läsnä. Toki välillä professionaalinen- ja byrokraatiatyö limittyvät yhteen käytännön sosiaalityössä. Sosiaalityöntekijät haluavat viime kädessä tehdä lopulliset ratkaisut itse, koska joissain tilanteissa ei muuta mahdollisuutta ole, jos vanhempien näkemystä ei voida toteuttaa. Erityisesti kiireellisten sijoitusten tilanteissa sosiaalityöntekijät korostivat omaa byrokraattiseen sosiaalityöhön kuuluvaa harkintavaltaansa, vaikka vanhemmat olisivat toista mieltä asiassa. Samoin byrokraatiatyötä tarvitaan, kun vanhempien toimintatapaan tarvitaan muutosta, vaikka muutokset tehdään vapaaehtoisuutta noudattaen. Sosiaalityöntekijältä vaaditaan aineiston perusteella määrätietoista otetta, jotta vaadittavat muutokset saadaan aikaiseksi. Byrokraattinen työtapa on kuitenkin aina ensisijainen ratkaisu silloin, kun lapsen edun toteutuminen on turvattava ja jos sosiaalityöntekijällä ei muuten ole luottamusta siihen, että lapsen etu toteutuisi. Tämä riippuu sosiaalityöntekijän harkintavallasta. Samalla voidaan todeta, että sosiaalityöntekijän harkintavallan käytön tilanteet ovat hyvin yksilö- ja asiakas-kohtaisia, kuten Blomberg ym. (2014) toteavat, ja sosiaalityöntekijän tuleekin harkintavaltansa kautta punnita tilannetta jokaisen asiakastilanteen ja tapauksen kannalta erikseen.

Haastatteluissa kaikki sosiaalityöntekijät kertoivat harkintavallan käytön olevan osa heidän työtään asiakastyössä. Tukeminen ja kontrolloiminen sekä se, kuinka paljon asiakkaalla on mahdollisuus olla osallisena palveluissa ja niiden suunnittelussa, riippuu sosiaalityöntekijän harkintavallasta. Harkintavallan kautta tapahtuu kaikki sosiaalityöntekijän toiminta ja tekeminen sosiaalityössä. Kaikki sosiaalityöntekijät kuvasivat harkintavaltaansa suureksi, merkittäväksi tai siten, että sitä käytetään paljon lastensuojelun avohuollossa ja tuettaessa vanhempia. Sosiaalityöntekijöiden mukaan se näkyi siinä, että sosiaalityöntekijöillä on suuri mahdollisuus ratkaista, mihinkä suuntaan ja millä tavalla palvelu ja vanhemmuuden tukeminen etenevät. Jos ne eivät etene, on keksittävä muita keinoja tukea perhettä. Sosiaalityöntekijöiden konkreettisissa ratkaisuissa ei näyttäytynyt pelkästään harkintavalta kielteisesti vaan myös se, millaisia vaihtoehtoja vanhemmille annetaan, mikäli vanhempien toimintaa tuli rajata tiettyihin asioihin. Sekä se pitääkö rajata ylipäätään vanhempia myös liittyä sosiaalityöntekijän käyttämään harkintavaltaan pelkästään. Se että sosiaalityöntekijät kuvaavat

harkintavaltansa suureksi edellyttää sosiaalityöntekijöiden huolehtimista, että lastensuojelulain avohuollon tarkoitus tukemisesta toteutuu (Räty 2012, 269). Samoin jo lastensuojelulain perustehtävä on tukea lasta ja vanhemmuutta (Mahkonen 2007, 49). Tämä sosiaalityöntekijän harkintavallan käytölle tavoitteen ja raamit, siitä että tukeminen on oltava harkintavallan käytön perimmäinen tavoite.

Harkintavallan käytön ensimmäisessä vaiheessa sosiaalityöntekijä harkitsee ratkaisuaan sen suhteen, tukeako vai kontrolloida vanhempia ja onko kummallekaan ylipäättään tarvetta. Tällöin sosiaalityöntekijälle on ilmentynyt tarve puuttua perheen elämään. Tämä voi olla perheen esiin tuoma arjen pulma esimerkiksi vanhemmuudessa.

”Mä ajattelen, että siinä se on aikapaljonkin sitä mahdollisuutta harkita ja tehdä ihan perheen tilanteen mukaan.” (Haastateltava 3)

Toisessa vaiheessa tapahtuu konkreettinen harkintavallan käyttö sen mukaan, miten sosiaalityöntekijä oli harkinnut tarpeellisen tuen tai kontrollin muodon sekä kuinka paljon tukea tai kontrollia tarvitaan. Tähän päätökseen sosiaalityöntekijä tarvitsee harkintavaltaa, että hän pystyy käyttämään tukea tai kontrollia sen mukaan, miten vanhempien tukemisen kannalta on parasta.

”Aika paljonkin siinä käytännön työssäkin kuitenkin on sitä mahdollisuutta harkita ja pohdita, että mikä on asiakkaan edun mukainen toiminta tapa.” (Haastateltava 3)

Aineistossani sosiaalityöntekijöiden kokemus noudattelee pääsääntöisesti Kokkosen ym. (2014) linjaa siinä, että sosiaalityöntekijät toimivat byrokraattisen ylhäältä päin tulevan vallan ja asiakkaan välisenä linkkinä. Sosiaalityöntekijät kuvasivat roolinsa pääasiassa edellä mainitulla tavalla, mutta aineistosta kävi selväksi, että sosiaalityöntekijän rooli ei ole näin yksiselitteinen. Erityisesti byrokraattista harkintavaltaa tulee mahdollisuuksien mukaan välttää ja tukea asiakkaan osallisuutta kaikin mahdollisin tavoin, sillä byrokratia erinäisin sään-

nöin, määräyksineen ja rajoituksineen ei yksin lisää asiakkaan osallisuutta, vaan tässä sosiaalityöntekijällä on tärkeä portinvartijan rooli. (Kokkonen ym. 2014, 231 mukaan; Evans & Harris 2004.)

Sosiaalityöntekijät kokivat heillä olevan mahdollisuuksia toimia tehtävässään oman harkintansa mukaan. Sosiaalityöntekijät pääsääntöisesti pystyivät hyvin vaikuttamaan tekemiinsä päätöksiin. Aineistoni perusteella päätöksien osalta sosiaalityöntekijät pystyvät tekemään monenlaisia päätöksiä, sekä heillä on paljon eri palveluita, joista voi valita tuen myöntämisen tai epäämisen suhteen. Perusteluiden tulee olla yhdenmukaisia kaikkien asiakkaiden kesken ja oikeuden tulee toteutua asiakkaiden välillä. Haastateltavien mukaan kaikki oli mahdollista, ja usein kuvattiin taivaan olevan rajana. Sosiaalityöntekijän harkintamahdollisuuksia kuvattiin laajoiksi. Harkintavalta oli sosiaalityöntekijöiden mukaan keskeisessä osassa palveluista päätettäessä. Harkintavaltaa tuli käyttää sen suhteen, että asiakkaille tarjotaan tarvittavia palveluita ja sellaisia palveluita, jotka asiakas tarvitsee tuekseen. Toisaalta harkintavalta koski sitä, että jonkin palvelun epääminen oli paras ratkaisu asiakkaan kohdalla. Palveluidenkin välillä voi olla toisinaan iso ero, mikä tuli esille niin aineistostani kuin jo taustoituksessa. Yksittäinen sosiaalityöntekijä voi harkita sitä, onko taloudelliseen tukeen riittäviä perusteita vai onko kiireellinen sijoittaminen tarpeellista (Kalliomaa-Puha ym. 2014, 8).

Vaikka sosiaalityöntekijät tarvitsivat joissain kunnissa vielä johtavan sosiaalityöntekijän vahvistuksen taloudellisen tuen päätöksilleen, niissä sosiaalityöntekijän valmistelu oli keskeisessä roolissa ja johtava sosiaalityöntekijä toimi haastateltavien mukaan kumileimasi-
mena. Käytännössä todellisen päätöksen ja perustelut oli tehnyt jo sosiaalityöntekijä. Tämä osoitti vahvasti, että sosiaalityöntekijöillä oli halu tehdä itsenäisiä päätöksiä, jotka koskivat heidän asiakkaitaan. Niissäkin tilanteissa, kun johtavan sosiaalityöntekijän päätöstä tarvittiin vahvistamaan sosiaalityöntekijän päätöstä, sosiaalityöntekijät toivat ponnekkaasti ja selkeästi esille, että heidän tekemä päätösvalta on päätösten taustalla vahvasti, ja päätökset vain sinetöitiin johtavan sosiaalityöntekijän päätöksellä. Kyse oli pelkästä muodollisuudesta. Tul-
kintani mukaan sosiaalityöntekijät haluavat ainakin päätöksiä tehdessään käyttää harkinta-
valtaansa ja harkintavallalla halutaan olevan konkreettista vaikutusta sikäli, että päätöksiä

tehdään sosiaalityöntekijöiden päätöksiin perustuen. Sosiaalityöntekijät kokivat päätösten kuuluvaksi osaksi ammatillista työtään ja olivat identifioituneet päätöksiä tekevinä sosiaalityöntekijöinä. Näin on helppo todeta, että harkintavalta on läsnä vahvasti sosiaalityössä (Kalliomaa-Puha ym. 2014; Kokkonen ym. 2014). Itselleni tämä tuo mieleen, voisiko se johtua sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin vahvistamisen halusta sekä erottautumisen halusta esimerkiksi sosionomeista. Ammattiylpeys ja erottautuminen sosionomeista jäävät tutkielmassani avoimiksi asioiksi, mutta antavat lisäpohdintoja ja mahdollisia lisätutkimuksien aiheita. Päätöksenteko kuului selkeästi ammattiylpeyteen, koska haastateltavat kuvasivat itsensä itsenäisesti päätöksiä tekeviksi sosiaalityöntekijöiksi ja päätösten tekemistä kuvattiin tärkeäksi.

Erityisesti jos ylemmältä taholta ja esimiesten toimesta puututtiin sosiaalityöntekijän työhön, se koettiin haitalliseksi. Ylemmällä taholla sosiaalityöntekijät tarkoittivat johtavan sosiaalityöntekijän yläpuolella olevia henkilöitä ja esimerkiksi hallintoa. Johtavat sosiaalityöntekijät aineistoni perusteella luottivat sosiaalityöntekijöiden päätöksiin ja antoivat heidän tehdä itsenäisiä päätöksiä, ja tästä oltiin yhtä mieltä aineistossani. Ylemmän tahon tekemä päätöksiin puuttuminen tuotiin esille yhdessä haastattelussa, ja haastateltava toi oman tulkintani mukaan asian hyvin varovaisesti ja empien esille. Tämä toi lisäpohdintoja, olisiko heitä ollut enemmänkin. Hän toi esille hyvin selkeästi, että koki ehdottoman kielteisenä sen, että hänen päätöksensä mitätöitiin ja ylemmän virkamiestahon niin päättyessä hän joutui omalla nimellään pyörtämään oman päätöksensä ja tekemään myönteisen päätöksen asiassa, josta hän oli aikaisemmin tehnyt kielteisen päätöksen. Tämä häiritsi häntä ja oli mahdollista, että asia vaikutti hänen työmotivaatioonsa ja turhautumiseen. Haastateltava kertoi tapauksien olevan harvinaisia, mutta vaikutus ei ollut vähäpätöinen, koska asia oli sosiaalityöntekijälle tärkeä ja sen haitallisuus oli selkeästi havaittavissa. Sosiaalityöntekijä koki haitalliseksi, kun esimiehet eivät jaksaneet taistella hankalan asiakkaan kanssa. Tähän on helppo yhtyä aineistoni pohjalta, jonka mukaan sosiaalityöntekijät pitivät tärkeänä omaa harkintavaltaansa. Sosiaalityöntekijän oman harkinnan mukaan tehtävän työn tärkeys nousi selkeästi aineistosta esiin, joten sitä voidaan pitää sosiaalityöntekijän kannalta työssä keskeisenä asiana. Asia on nousut jo aikaisemminkin esiin taustoituksessa. Sipilän (1989) mukaan sosiaalityön organisaatiossa tulee antaa tilaa byrokraattisessa mielessä sosiaalityöntekijöille tehdä työtään, sillä jos säännöt sekä rajoitukset ovat liian tiukat, alkavat he luomaan omia sääntöjään tehdä työtä.

Miksi ylempältä taholta puututaan sosiaalityöntekijän työn tekemiseen? Työntekijän mukaan puuttuminen johtui siitä, että asiakas oli hankala eikä ylempien tahon viranhaltijat jaksaneet taistella asiakkaan kanssa. Toki pitää ottaa huomioon, että haastattelussa kyseessä on yksipuolisesti työntekijän mielipide eikä tapauksen kokonaisuutta täten täysin tiedetä. Yksittäisiä tapauksia tuntematta mieleen tulee esimerkiksi luottamuksen puuttuminen sosiaalityöntekijän osaamiseen, koska sosiaalityöntekijät nostivat luottamuksen merkityksen keskeisesti esille, jotta saivat käyttää harkintavaltaa ja tehdä itsenäisiä päätöksiä. Sosiaalityöntekijät mainitsivat, että heidän työyhteisössään luotetaan ja he saavat käyttää omaa harkintavaltaansa. Hyvin yksiselitteisesti sosiaalityöntekijät liittivät harkintavallan käytön siihen, että he kokivat olevansa luotettavia ja osaavia työntekijöitä. Luottamuksen puuttuminen voisi olla yksi selittävä tekijä siihen, että sosiaalityöntekijän itsenäistä harkintavaltaa rajoitetaan ja hänen tekemiinsä ratkaisuihin puututaan. Luottamuksen puute ei kuitenkaan yksin selitä asiaa, ja sen lisäksi päätöksistä taistelemisen saatetaan kokea liian raskaaksi. Esimerkiksi sosiaalityöntekijä mainitsi tämän olevan syynä siihen, miksi asiakkaille annetaan periksi ja päätöksiä muutetaan heidän tahtonsa mukaisiksi. Aineiston perusteella itselleni vahvimmin mieleeni tulee puute tiedon kulkeutumisessa virkamiesjohdon ja sosiaalityöntekijöiden välillä. Ehkä ylempi virkamiesjohto ei ajattele asiaa näin henkilökohtaisesti sosiaalityöntekijän kannalta eikä ajattele ”astuvansa sosiaalityöntekijän varpaille”. Asian korjaamiseksi tarvittaisiin avointa keskustelua, joka nyt näyttää puuttuvan. Haastattelun perusteella näyttää siltä, että sosiaalityöntekijä ei tuo asiaa esille työyhteisössä.

Analyysissä tuli esille mielenkiintoinen asia: Sosiaalityöntekijä koki kielteisenä sen, että ylempältä taholta puututaan työskentelyyn, mutta hän ei voi vastustaa sitä, että joutuu antamaan jotakin palvelua asiakkaalle, josta aikaisemmin oli tehty kielteinen päätös. Tämä on mielestäni tärkeä asia nostaa esille, ja se ilmenee omassa aineistossanikin siten, uskaltavatko tai kertovatko sosiaalityöntekijät aidosti, kuinka heillä on mahdollisuus käyttää harkintavaltaansa, vai onko tämä pelkkä yksittäistapaus niin kuin nyt asia näyttäytyy. Erityisen haitallista ja kyseenalaista mielestäni on sosiaalityöntekijän kokemus, että hän joutuu tekemään myönteisen päätöksen omalla nimellään, jos sosiaalityöntekijää käsketään toimimaan näin, vaikka hän olisi aikaisemmin tehnyt kielteisen päätöksen ja olisi eri mieltä asiasta. Sosiaalityöntekijä perusteli alistumistaan tehtävään asemallaan ja työsuhteensa muodolla. Oman tulkintani mukaan sosiaalityöntekijä on vailla mahdollisuuksia vaikuttaa työnsä tekemiseen ja hänen on alistuttava tekemään päätös sen mukaan, kun häntä käsketään, ilman että saa omaa

ääntään kuuluviin. Mielestäni tämä on hyvin haitallinen asia. Eniten huomioni kiinnittyy siihen, kuinka eräs sosiaalityöntekijä erottautuu selkeästi toisista sosiaalityöntekijöistä yhden asian suhteen. Eettisesti tämä on haitallista siksi, että vaikka sosiaalityöntekijä tekisi työtään miten tasapuolisesti tahansa ja omiin arvoihinsa pohjaten, tämä rikkoo eettisyyden, koska ulkopuolelta päätetään, kuinka sosiaalityöntekijän on päätettävä asia. Samalla tämä nostaa esille työhyvinvoinnin kannalta mielenkiintoisen seikan: Työntekijän työhön puututaan, käytännössä se mitätöidään ja hän kokee, ettei voi vaikuttaa asiaan. Tämä ei ole työssä jaksamisen kannalta hyvä asia, varsinkin kun sosiaalityöntekijät nimenomaan painottivat itsenäisen päätöksenteon tärkeyttä päätöksiä tekevinä sosiaalityöntekijöinä. Asian toi esille sosiaalityöntekijä, joka erosi suuresta joukosta muita haastateltavia työkokemuksensa osalta, mutta ei kuitenkaan yksin. Yksi mieleeni tuleva vaihtoehto on sosiaalityöntekijän henkilökohtainen korkea ammattiympäisyys, mutta mikään muu haastattelussa esiin tullut asia ei kuitenkaan tukenut korkeampaa ammattiympäisyyttä suhteessa toisiin haastateltaviin.

Harkintavalta osoittautui laveaksi sosiaalityössä vaikuttaen sosiaalityön tekemiseen kaikkialla. Samalla se oli myös syvyysuunnassa nähtävissä, koska harkintavallan avulla pystyttiin vaikuttamaan kontrollin, tuen ja osallisuuden määrään. Kotkaksen (2014, 12) mukaan sosiaalityöntekijällä tulee olla joustoa lainsäädäntöön nähden silloin, kun sosiaalityöntekijän harkinnan mukaan sille on perusteita. Kotkas (2014) piti tätä tärkeänä silloin, kun on kyseessä yksittäinen tapaus ja harkinta tehdään koskien yksittäistä tapausta. Aineistoni perusteella hyvin yksilöllistä harkintaa ei nähty epäoikeudenmukaisena, vaan tasapuolisuutena ja yhdenmukaisuutta korostavana linjana asiakkaita kohdatessa. Lainsäädännön mukaan tilaa jätettiin sosiaalityöntekijän tulkinnalle, ja tämä ilmeni aineistossani, sosiaalityöntekijöiden kokiessa pystyvänsä käyttämään harkintavaltaansa. Lainsäädännön tulkinnan mahdollisuuden koen menevän lähimmäksi Kotkaksen (2014) näkemystä tapauskohtaisuudesta sosiaalityön harkintavallassa. Tulee muistaa, että perimmäinen tavoite aineistoni perusteella sosiaalityöntekijöillä oli tukea lapsia ja perheitä, joka on myös lain tarkoitus (Mahkonen 2007, 49; Rätty 2012, 269).

4.4 Osallisuus

Osallisuus koettiin tärkeäksi ja ehdottomaksi sosiaalityössä vanhempien kanssa työskennellessä. Sosiaalityöntekijät eivät osanneet kertoa, kuinka voisi olla toisin:

”Mä en nää nii kun miten vois olla mahdollista niin kun jonkun palvelun tarvetta että hän itse ei osallistu se on eri asia ymmärtääkö se asiakas aina mikä on hänelle parasta.” (Haastateltava 4)

Aineistosta osallisuus nousi yhdeksi sosiaalityön asiakastyöskentelyn keskeisemmäksi asiaksi, joka vaikutti asiakastyöskentelyn onnistumiseen ja tavoitteisiin pääsyyn. Tätä aineistosta esiin noussutta asiaa tukee jo taustoituksessa esiin noussut Kalliomaa-Puhan ym. (2014, 17) näkemys siitä, että asiakas on subjektin asemassa palveluissa. Asiakkaan mielihyvän tärkeyttä Kalliomaa-Puha ym. (2014, 17) korostaa senkin takia, että usein harkinta tapahtuu sosiaalityöntekijän ja asiakkaan yhteistyönä. Lainsäädännössä myös otetaan kantaa, jossa asiakkaalta edellytetään aktiivista otetta suhteessa palveluihin. Tämä on omiaan nostamaan asiakkaan asemaa osallistumaan palveluihin. (Räty 2012, 271.) Aineistoni perusteella haasteen osallisuudelle ja sen toteutumiselle tuo sosiaalityöntekijöiden rajallinen aika osallistaa asiakkaita. Samoin haasteena on vanhempien kielteinen suhtautuminen palveluiden tarpeeseen. Aika kuitenkin nähtiin tärkeänä, jotta asiakkaita voidaan tavata riittävästi ja tätä kautta on mahdollista rakentaa luottamusta, joka on omiaan vähentämään asiakkaiden kielteistä suhtautumista sosiaalipalveluita kohtaan. Aineistossa korostuu sosiaalityöntekijän professionaalinen työtapana. Kuitenkin haastateltavat toivat esille, että tietyissä tilanteissa on vain toimittava, kuten silloin jos pitää ryhtyä kiireelliseen sijoitukseen. Tällaisessa tilanteessa lapsen etu menee vanhempien osallisuuden edelle. Tämä tekee poikkeuksen, jossa sosiaalityöntekijän on osallisuutta vaalittava siten kuin se on tilanteessa mahdollista, mutta ensisijaisesti hänen on huolehdittava lapsen edun toteutumisesta. Tämä nousi aineistossani selkeästi esiin. Kiireellisessä tilanteessa ei voida huolehtia ensisijaisesti yhteistyöstä, vaan lapsen etu menee kaiken muun edelle. Lastensuojelulaki ja sen kautta esille nouseva lapsen etu tuovat esille sosiaalityön byrokratiatyön näkökulman, jossa pitää toimia ja menetellä

lainsäädännön mukaan riippuen siitä, mitä mieltä vanhemmat ovat asiasta. Tällaisessa tilanteessa korostuu sosiaalityöntekijän harkintavalta, ja kiireellisten pakkotoimien sekä vanhempien osallisuuden kanssa on käytävä tasapainottelua lapsen etu huomioiden.

Osallisuuden toivat esiin sosiaalityöntekijät kokonaisvaltaisesti ja kiinteästi osaksi lastensuojelun avohuoltotyötä. Erityisesti asiakassuhteen sujuvuuden nähtiin voimakkaasti liittyvän siihen, kuinka hyvin asiakkaita osallistetaan tai annetaan mahdollisuus osallistua työskentelyyn. Osallisuus ilmeni eri kautta haastatteluissa yhteistyönä vanhempien kanssa ja yhteisiä tavoitteita kohti etenevänä työskentelynä. Osallisuudessa tärkeää on ajan antaminen vanhemmille, ja se tulee ottaa huomioon tapaamisissa ja puheluissa ja muussa vuorovaikutuksessa. Lisäksi alussa vanhempien mukaan ottaminen palvelun suunnitteluun on heille tärkeää. Toisessa vaiheessa yhteistyö vanhempien ja sosiaalityöntekijän välillä näkyi osallisuuden muodostumisessa, ja avoimuus vanhempien ja sosiaalityöntekijän välillä osoitti osallisuutta.

”Puhutaan niin kuin ihan avoimin kortein ja avoimesti.” (Haastateltava 3) ”Sosiaalityöntekijällä on iso rooli siinä, että tapaa sitä asiakasta kysyy, ottaa hänet mukaan.” (Haastateltava 4)

Näiltä osin on tärkeää, että sosiaalityöntekijä pyrkii mahdollistamaan suoran ja avoimen suhteen asiakkaiden kanssa, jotta osallisuus saadaan toteutumaan lastensuojelun avohuollossa.

Kun yhteistyö on sujuvaa ja vanhemmilla on halu tehdä yhteistyötä, palveluihin osallisuuden nähtiin hyödyttävän ennen kaikkea asiakkaita, mutta myös haastateltavia ja koko sosiaalipalveluiden ketjua. Asiakkaat toivat esille tarpeensa ja ilmoittivat kiinnostuksensa tiettyä palvelua kohtaan, jolloin asioissa oli helpompi edetä. Osallisuuteen liittyi haastateltavien mukaan sosiaalityöntekijän tehtävä houkuttaa vanhempia mukaan työskentelyyn. Tärkeimmäksi motiiviksi houkuttaa vanhempia nousi se, että kyseessä on heitä ja heidän perhettään koskeva asia. Jos muutosta ei perheen tilanteessa tapahdu, prosessi ja sosiaalipalveluiden kanssa tehtävä yhteistyö pitkittyvät.

Haastateltavat eivät tuoneet esille syitä tai arvioitaan siitä, miksi asiakkaat eivät halua aina osallistua oman tilanteensa selvittelyyn. Ehtojen asettamisessa nämä kaksi edellä mainittua nousivat esille, joten niitä voidaan pitää tehokkaina, koska niitä käytetään vanhempien työskentelymotivaation nostamisessa. Voidaan siis todeta, että viimeistään sosiaalityöntekijän nostettua asian esiin vanhemmat ymmärtävät, että sosiaalipalvelut on heitä varten järjestetty ja perheellä on mahdollisuus saada apua ja tukea arkeensa. Vanhemmat myös ymmärtävät, että asioita ei voi sivuuttaa eikä unohtaa, koska sosiaalipalveluihin tulee kutsu aina uudelleen, jos lapsen tai nuoren kannalta haitallinen toiminta ei lopu perheessä. Perheen vaikeat asiat on vain kohdattava ja selvitettävä. Mikä perheessä pitäisi olla toisin, jotta sosiaalipalveluille ei olisi tarvetta? Vanhempien kanssa on tärkeää päästä yhteisymmärrykseen siitä, että pysähtymällä asian äärelle voidaan perheen arkea monella tavoin helpottaa tulevaisuudessa. Aineistostani nousi esille suhteellisen usein se, että työskentelyssä on toisinaan haasteita saada vanhemmat motivoitumaan. Kuitenkin tilanteita, joissa vanhempia on hankala saada motivoitumaan, on harvoin, eikä sellaisia tilanteita tule usein vastaan. Tilanteissa, joissa vanhemmat eivät heti olleet aktiivisesti mukana työskentelyssä, sosiaalityöntekijät pitivät yhteistyön rakentamista vanhempien kanssa tärkeänä ja heidän mukaansa ottamista elinehtona työskentelylle.

Osallisuutta ja yhteistyötä helpottaa yhteisten tavoitteiden asettaminen. Yhteiset tavoitteet tuovat työskentelylle selkeän päämäärän. Aineistostani selviää, että yhteisesti sovittu päämäärä sitouttaa kaikkia osapuolia tekemään töitä yhteisen tavoitteen eteen. Tavoitteellinen sosiaalityö nähtiin sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta hyväksi tavaksi tehdä sosiaalityötä. Sosiaalityöntekijöillä oli selkeä näkemys siitä, että tavoitteellisella asiakastyöllä päästään parhaaseen lopputulokseen. Useat haastatteleman sosiaalityöntekijät vertasivat omiin kokemuksiinsa pohjautuen, että tavoitteellisella työskentelyllä tulokset ovat parempia ja ne ovat nopeammin nähtävissä eikä asiakassuhteista tule vuosikausien pituisia. Syitä tavoitteiden tekemiselle ei suoranaisesti löytynyt tai sille, miksi niitä aina ei tehdä. Oma tulkintani aineiston perusteella on se, että aina se ei ole mahdollista asiakkaan tilanne huomioiden tai työskentely pitää aloittaa niin kiireellä, että suunnitelmaa ei ehditä tehdä eikä tavoitteita asetaa. Kiireellisenkin tilanteen rauhoituttua pitäisi asiaa tarkastella tavoitteiden näkökulmasta, koska sitä vaatii jo lastensuojelulaki asiakassuunnitelman muodossa. Kuitenkin vielä on parannettavaa siinä, että palvelut aloitettaisiin selkeästi ja päätettäisiin asiakassuunnitelman mukaisesti.

Hietamäen (2015) esiin nostama haastaminen ei omassa aineistossani noussut esille kuin kiireellisen sijoituksen osalta. Aineistossani korostettiin yhteistyötä ja vanhempien suostumuksesta tapahtuvaa asioissa etenemistä sekä avoimuutta. Erityisesti vanhempien mielipide otettiin huomioon ja mielipidettä kunnioitettiin. Se on hyvin erilainen Hietamäen (2015) näkemyksen kanssa, jossa vanhempien näkemys voidaan jättää huomiotta ja koota tietoa muilta viranomaisilta. Aineistossani tuli myös esiin tietojen kerääminen muilta viiranomaisilta, kun se tehdään yhteistyössä vanhempien kanssa ja vanhempien mielipidettä ja näkemystä kunnioittaen. Vanhempien näkemystä ei missään tilanteessa aineistoni perusteella voi jättää huomiotta. Se, kuinka paljon se pystytään huomioimaan, on eri asia, mutta siitä tulee aina keskustella vanhempien ja 12 vuotta täyttäneen lapsen kanssa. Tältä osin aineistoni eroaa selkeästi Hietamäen (2015) kanssa. Hietamäen (2015) mukaan sosiaalityön ote edustaa byrokratiatyötä, jossa professiotyön piirteitä ei ole nähtävissä. Sen sijaan sosiaalityöntekijät toivat aineistossani esille vanhempien kunnioittamisen ja ihmisarvon kunnioittamisen peruslähtökohdaksi. Ihmisarvo ja sen kunnioittaminen nähtiin ilman vanhemmuuden, lapsen tai asiakkaan määritelmää jo itsestään selvinä perusarvoina.

5 POHDINTA JA YHTEENVETO

Tukemisen tuloksena esille nousivat kokonaisvaltainen tilan antaminen vanhemmille, tukeminen arjessa selviytymistä koskien ja hyvä vuorovaikutus sekä yhteistyö vanhempien kanssa. Tukemiseen liittyi myös neuvominen ja ohjaus vanhempia ja vanhemmuutta kunnioittaen. Tukemisen tavoitteena oli aina se, että perhe selviäisi tulevaisuudessa itsenäisesti ilman sosiaalipalveluiden tukea. Tuen oikea-aikaisuus nousi tärkeänä asiana esille tutkielmassani.

5.1 Tukemisen yhteenveto

Aineiston perusteella tueksi voidaan katsoa palvelut ja keskustelu perheen kanssa siitä, mikä auttaisi heidän tilanteessaan parhaiten. Lisäksi tukena nähdään vuorovaikutus perheen ja sosiaalityöntekijän välillä sekä sosiaalityöntekijän antama aika perheelle sekä taloudellinen tuki. Tutkimukseni tukee sitä, ettei pelkkä asiakkaalle annettava tieto riitä, vaan tarvitaan konkreettisia palveluita ja tukea asiakkaille (Raunio 2014, 137). Lastensuojelun tuen mahdollisuudet eivät rajoitu pelkkiin avohuollon palveluihin. Mikäli avohuollon palvelut eivät ole riittävät, huostaanoton mahdollisuus on olemassa lastensuojelussa, joka on palvelu ja tuki vanhemmille heidän sen hetkisessä tilanteessaan. Avohuollon palveluissa oleva viime-sijainen palvelu eli avohuollon sijoitus nousi haastatteluissa esille vain mainintana, että sellainen on olemassa. Perhetyö, tukiperhe, tukihenkilöpalvelut ja taloudellinen tuki puolestaan nousivat esille konkreettisina palveluina. Tämä on samankaltainen lainsäädännön kanssa, jossa tarkoituksena on tukea vanhemmuutta. Tukemista käytännössä sosiaalityöntekijät toteuttavat palveluiden kautta. (Mahkonen 2007, 49; Rätty 2010, 269.) Tutkielmani mukaan perhetyö, tukiperhe, tukihenkilö ja taloudellisen tuen palvelut ovat yleisimpiä palveluita, joita perheille järjestetään lastensuojelun avohuollon palveluina. Sosiaalityöntekijät korostivat erityisesti vuorovaikutusta ja ajan käyttöä perheen kanssa. Ajan käyttäminen perheiden kanssa on selkeästi yksi tuen muoto. Ajan antamista asiakkaalle asiakastyössä toi esiin myös Raunio (2014) ja oma tutkielmani tuki myös tätä asiaa. Sosiaalityöntekijöiden mukaan tuen määrä vaihteli perheittäin eikä samanlaisia perheitä ollut, vaan joka perheessä oli omanlaiset tuen tarpeet. Samoin samaa tukea, esimerkiksi perhetyötä, voidaan käyttää hyvin eri tavalla

eri perheissä. Tärkeäksi sopivaa tukea määriteltäessä nähtiin tavoitteiden asettaminen, joilla päästään palveluissa tavoiteltuun lopputulokseen.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan tukeminen nähtiin ensisijaiseksi tehtäväksi. Tukeminen oli perussosiaalityötä ja sosiaalityöntekijät kokivat tukemisen olevan sosiaalityön ydintehtävä. Tämä tapahtui lain edellyttämällä tavalla. Lainsäädännön mukaan tukeminen on yksi lastensuojelun keskeisistä tehtävistä. (Räty 2012, 4.) Tukea ei pelkästään järjestetä vain kunnan palveluissa, vaan tukemista tapahtuu myös muiden yhteistyötahojen sekä viranomaisten kanssa yhteistyössä. Kunnat tekevät läheisesti yhteistyötä esimerkiksi Kelan kanssa, joka myöntää esimerkiksi perustoimeentulotuen. Kunnissa koettiin, että tukemista haittaa eri viranomaisten kanssa tehtävä yhteistyö siltä osin, että viranomaisilla saattaa olla erilainen näkemys siitä, minkälainen tilanne perheillä on. Samoin ostopalvelut koettiin toisinaan hyviksi, ja ne mahdollistivat palveluiden tarjonnan. Kuitenkin esiin nousi hitaus järjestää palveluita, jos ne tuottaa yksityinen palveluntuottaja. Erityisesti sopimusten tekemisen osalta koettiin hitautta ja kankeutta. Tutkielmani tukee Vehniäisen (2016) esiin tuomaa tilannetta, että tukemiseen liittyy ristiriitaisuutta. Tutkielmastani esiin nousee se, että tukea määriteltäessä tärkeitä on asettaa palvelulle tavoitteet ja määräaika, jolloin voidaan arvioida tuen onnistumista ja palveluiden jatkoa. Palveluiden määräajat ja jaksoluonteisuus korostuivat sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa, mutta ne eivät välttämättä aina käytännössä toteudu. Tavoitteellisuus saattaa joskus kadota tai tavoitteet voivat muuttua palvelun aikana, ja riski tällaiseen kasvaa asiakkuuden keston pitkittyessä.

Lainsäädännön nähtiin lisäävän asiakkaiden tukemisen mahdollisuutta, koska se määrittelee, mitä palveluita on annettava, ja velvoittaa kuntia ja kaupungeja järjestämään palveluita. Lainsäädännön koettiin lisäävän oikeanlaista vuorovaikutusta sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välillä, palveluiden sujuvuutta sekä aikataulutusta. Lainsäädännön katsottiin parantavan asiakaspalvelua ja olevan tärkeä sekä olennainen osa sosiaalityötä. Lainsäädäntö nähtiin tukemisen kannalta positiivisena asiana. Byrokratiatyö tukee lainsäädäntötyötä, ja niissä molemmissa on selkeät säännöt, kuinka eri asioissa menetellään. (Sipilä 1989, 218.) Tukemista häiritsevänä ja haittaavana asiana nähtiin toimistotyö, esimerkiksi paperityöt, kirjaukset, sähköpostit ja puhelut. Tutkimukseni mukaan sosiaalityöntekijät eivät nähneet niiden kuuluvan sosiaalityöntekijän tehtäviksi. Toimistotyön koettiin verottavan asiakastyötä,

jonka kokonaisuudessaan koettiin muodostuvan asiakasta tukevasta työstä. Se myös miellettiin sosiaalityöntekijöiden keskuudessa perinteiseksi sosiaalityöksi. Työtavoista profession perustuva työtapa oli sosiaalityöntekijöiden mielestä selkeästi pääasiallinen ja keskeinen työskentelytapa tehdä sosiaalityön asiakastyötä. Profession perustuvan työtavan rinnalla oli byrokraattinen työtapa, mutta sen paikka oli harvoin ja tarkoin harkituissa tilanteissa. Ensimmäinen työtapa oli selkeästi profession perustuva työtapa, jota oli helppo toteuttaa siten, että organisaatioiden ohjeistukset ohjasivat työntekijöitä sen käyttöön. Myös organisaatioiden linjaukset tukemisen suhteen ohjasivat sosiaalityöntekijöitä käyttämään professionaalista työtapaa.

5.2 Kontrollin yhteenveto

Kontrolli liittyi sosiaalityöhön ja oli aina asiakastyössä sosiaalityöntekijöillä käytettävänä olevana vaihtoehtona. Kontrolli oli tutkielmassani sosiaalityöntekijöiden mukaan negatiivinen asia ja kontrollia vältetään työssä viimeiseen saakka. Kontrollin käyttöä säädellään ja perustellaan vahvasti lainsäädännöllä. Kuten lainsäädäntö edellyttää vanhemmuutta tulee tukea (Mahkonen 2007, 49; Rätty 2012, 269). Tutkielmassa tulee esille, että kontrollointi voi olla tukemista. Kontrolli on kuitenkin välttämätöntä tietyntilanteissa, kuten pakkokeinoja käytettäessä. Pakkokeinojen käyttäminen nousi yhdeksi osaksi kontrollointia. Kontrolli korostui esimerkiksi kiireellisen sijoituksen mahdollisissa tilanteissa, joissa lapsen etu piti turvata ja joissa vanhempien vaihtoehtoja rajattiin. Kiireellinen sijoittaminen saattoi olla ainoa vaihtoehto tarjotulle tuelle, sen mukaan kun laki tarkoittaa. (Rätty 2012, 297.) Tutkielmamukaan kontrolli näyttäytyi samalla tavalla kuin Raunio (2014) oli määritellyt kontrollin. Kontrollin samankaltaisuus näyttäytyi päätösten teon kautta olevan sidoksissa lainsäädäntöön ja hallintoon, jossa säännöt sekä päätöksenteko olivat molemmat vahvasti läsnä. Tutkielmassani sosiaalityöntekijät eivät halunneet tehdä päätöstä kontrollin käyttämisestä itsenäisesti, vaan päätöksestä keskusteltiin tiimeissä ja kollegoiden kanssa. Kontrollin käyttö osoittautui haastavaksi, ja vaikka päätökset haluttiin tehdä itsenäisesti, kontrollin käytöstä haluttiin konsultoida tiimiä tai kollegoita. Kontrollin käyttäminen liittyi epäluottamukseen asiakkaita ja vanhempia kohtaan. Kontrollia pyrittiin käyttämään siten, että se tukisi perheitä. Kontrollia ei haluttu käyttää sen negatiivisuudesta johtuen päämäärättömästi eikä ta-

voitteettomasti. Kontrollin käyttämiseen liittyy vahvasti perustelun tarve. Perustelun tarpeeseen liittyy lainsäädäntö, joka vaikuttaa vahvasti siihen, että kontrollia voidaan käyttää sosiaalityössä. Samalla lainsäädännöllä säädelään sitä, kuinka voimakkaita kontrollin keinoja on mahdollista käyttää eri tilanteissa. Negatiivisuudesta huolimatta kontrolli nähdään vanhemmuutta tukevana asiana sosiaalityössä. Kontrolli määriteltiin sosiaalityöntekijöiden toimesta kovimmaksi ja viimesijaisimmaksi tukemisen muodoksi. Lainsäädäntö turvaa sen, ettei kontrollia käytetä liian aikaisessa vaiheessa tai muutoin tarpeettomasti tilanteissa, joissa lievempien tuen tarpeiden käyttö on tarkoituksenmukaisempaa. Lainsäädännön ansiosta tukeminen on kontrolloinnin tarkoitus. (Mahkonen 2007, 49; Rätty 2012, 269.) Aineistoni perusteella kontrolli voidaan liittää osaksi tukemista, vaikka tutkimuksessani kontrollia käsitellään erillisenä asiana. Aineistoni antoi mahdollisuuden liittää se osaksi tukemista, koska lastensuojelussa selkeä kanta kontrolliin oli tukeminen. Esimerkiksi perhetyön palveluita on mahdollista järjestää siitä syystä, että perheeseen saadaan kontrollointia siitä, kuinka perheessä arki sujuu todellisuudessa. Toisaalta perhetyö käy esimerkiksi perheessä, jotta perheen pulmista saadaan lisäselvyyttä tai ilmi tulee pulmia, joita perhe ei itse tunnista tai halua tuoda esille.

Kontrolloinnin mahdollisuus kuuluu vahvasti osaksi lastensuojelun työskentelyä. Kontrollia odotetaan lastensuojelulta. Lastensuojelun kontrollia odottavat myös toiset viranomaiset tehdessään lastensuojeluilmoituksen ja vanhemmat, jotka omatoimisesti pyytävät apua sosiaalipalveluista. Haastateltavat kertoivat, että lastensuojeluun ollaan yhteydessä tilanteissa, joissa toivotaan lastensuojelun puuttuvan tilanteeseen kontrollin muodossa.

Aineistoni perusteella sosiaalityöntekijät ratkaisivat kontrolloidessaan vanhempia harkintavaltaansa käyttäen tapauskohtaisesti, milloin oli syytä käyttää pakkokeinoja. Pakkokeinoihin perustuvaa kontrollointia haluttiin välttää sosiaalityöntekijöiden toimesta viimeiseen asti, mutta mikäli sen käytölle ei ollut muuta vaihtoehtoa, päätös sen käytöstä tehtiin vahvasti harkintavaltaa käyttäen. Harkintavalta korostui, kun haastateltavat toivat esiin, että kontrolliin perustuvien pakkokeinojen käyttöön liittyvät tilanteet eivät ole selkeitä vaan hyvin moinutkaisia, ja niissä tarvitaan sosiaalityöntekijän harkintavaltaa.

5.3 Harkintavallan yhteenveto

Harkintavalta liittyy sosiaalityöhön kokonaisvaltaisesti, ja kaikki sosiaalityössä tehtävät ratkaisut tapahtuvat harkintavallan kautta. Sosiaalityöntekijöiden mukaan heillä on paljon harkintavaltaa. Harkintavalta osoittautui nimittäjäksi tuen, kontrollin ja osallisuuden yläpuolelle, koska kaikissa näissä piti valinnat sekä päätökset tehdä harkintavallan kautta. Harkintavalta on koko ajan läsnä lastensuojelutyössä. Harkintavallan käyttö sekä tärkeys korostuivat kontrollia käytettäessä, jolloin tuli punnita kontrollin tarpeellisuutta ja kontrollin määrää. Harkintavaltaa pitää käyttää myös tukea Rädyn (2012, 270) mukaan määriteltäessä, kuinka paljon kukin asiakas tarvitsee tukea, jotta pystytään turvaamaan tasapuoliset sekä tarkoituksenmukaiset sosiaalipalvelut, jotka ovat sidoksissa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan tavoitteisiin. Ja niin että vanhemmuuden tukeminen toteutuu.

Tavoitteiden asettamisessa tulee käyttää harkintavaltaa esimerkiksi siinä, mikä asia kaippaa muutosta ja mikä auttaa vanhempia ja perhettä tällä hetkellä eniten, niin että tukeminen toteutuu. Sosiaalityöntekijän tulee harkintavaltansa mukaan arvioida tuen tarvetta ja vanhempien tuen vastaanottokapasiteettia sekä osallistumista palveluun. (Räty 2012, 269–271.) Harkintavallan kautta määrittyy myös sosiaalityöntekijän käyttämä työtapo. Tutkielmani perusteella esille nousi taustoituksessakin Kokkosen ym. (2014) esille tuoma työtapo, jotka vaihtelivat byrokraattisen ja professionaalisen työtavan välillä. Profession perustuva työtapo oli selkeästi ensisijainen ja ilmeni tilanteissa, joissa pystyttiin kunnioittamaan asiakkaiden ja vanhempien vapaaehtoista osallistumista työskentelyyn sekä heidän mielipidettään. Byrokraatiatyöhön perustuvaa työtapaa esiintyi selkeästi vähemmän. Se esiintyi ainoastaan kontrolloinnin yhteydessä, ja siinäkin pyrittiin pääsemään byrokraattisesta työtavasta kohti profession perustuvaa työtapaa. Tutkielmani eroaa Lipskyn (1980) byrokraatiatyön näkemyksestä, koska sitä ei oman tutkielmani perusteella voida pitää yhtä hyvänä ja automaattisena työtapana kuin profession perustuvaa työtapaa. Kontrollitilanteissa käytettävä harkintavalta perustui vanhempien ja perheen elämään puuttumisena, mikä asetti kontrollin käytölle erityisen haasteen. Harkintavalta on keskeisessä asemassa silloin, kun sosiaalityöntekijä joutuu harkintaansa perustuen ratkaisemaan asioita toisella tavalla kuin vanhemmat haluaisivat. Kiireellisen sijoituksen tilanteet ovat sosiaalityöntekijöiden mukaan haastavia siksi, että aina lainsäädäntökään ei anna tilanteisiin yksiselitteisiä vastauksia, ja näin ollen harkintavallalla

tehtäviä päätöksiä on punnittava tarkoin ja käsiteltävä laajasti, ja tällöin sosiaalityöntekijän harkintavallan käyttö korostuu. Kuten Kalliomaa-Puha ym. (2014) toteavat, harkintavallan käyttöä tarvitaan kiireellisessä sijoituksessa. Myös oma tutkielmani osoittaa, että kontrollinnille ja pakkokeinoille ei ole selkeitä mittareita, vaan sosiaalityöntekijän harkintavaltaa tarvitaan ja ratkaisut tehdään sen perusteella. Moniammatillinen työskentely jakaa sosiaalityöntekijän vastuuta ja laajentaa ammattilaisten näkemyksiä. Aineistoni perusteella sosiaalityöntekijät korostivat moniammatillisen yhteistyön tärkeyttä.

5.4 Osallisuuden yhteenveto

Osallisuuteen liittyi vahvasti profession perustuva työtapana. Sosiaalityöntekijät toivat professiotyötä muistuttavan osallisuuden tärkeäksi sosiaalityön tavoitteeksi asiakastyössä. Osallisuutta kuvattiin sosiaalityön lähtökohdiksi eikä nähty mahdollisuutta sille, että asiakastyötä tehtäisiin ilman asiakkaan osallistumista ja osallisuutta työskentelyyn. Asiakkaan kieltäytyminen osallistumisesta palveluiden suunnitteluun ja sosiaalityön palveluihin aiheutti sosiaalityöntekijöille esteen toteuttaa sosiaalityötä. Lastensuojelulain mukaan avohuollon tukitoimissa edellytetään palveluiden vastaanottajilta aktiivista ja osallistuvaa otetta (Räty 2012, 271). Näin ollen tämä tukee aineistossani esiin nousutta estettä. Asiakkaan osallistumattomuus teki työskentelystä mahdotonta. Sosiaalityöntekijöillä ei ollut mahdollisuutta tehdä sosiaalityötä ilman, että asiakas osallistuu työskentelyyn. Osallisuudella on asiakkaan kannalta tärkeä merkitys, mutta myös sosiaalityöntekijän työn tekemisen kannalta. Osallisuus oli selkeästi havaittavissa oleva asia sosiaalityöntekijöiden mukaan. Sosiaalityöntekijät tunnistivat osallisuuden ja pystyivät määrittelemään, onko asiakkailla mahdollisuus osallisuuteen ja johtuuko osallisuuden puute sosiaalityöntekijästä vai asiakkaasta. Sosiaalityöntekijän kannalta ajanpuute oli tekijä, joka saattoi tehdä asiakkaan osallistamista hankalaa. Sosiaalityöntekijällä ei välttämättä ollut aikaa osallistaa asiakasta siinä määrin kuin olisi ollut tarpeen.

Tutkielmani tuki Kokkosta ym. (2014, 237) siinä, että rakenteiden pitää mahdollistaa asiakkaan ja vanhempien ja sitä kautta koko perheen pyrkimystä parempaan elämäntilanteeseen. Näin ollen ajan käytön puute voi estää asiakkaan osallisuuden ja sitä kautta sosiaalityön palveluiden onnistumisen. Tutkielmastani selviää, että osallisuuden toteutumisessa tarvitaan

joskus myös kontrollia. Sosiaalityöntekijöiden mukaan vanhemmat mielellään jättäisi vanhemmuuteen liittyvät asiat sosiaalityöntekijän vastuulle ja ulkoistaisivat tältä osin vanhemmuuden. Tämä nousi yleisesti mainituksi haasteeksi tutkielmassani, ja se vaatii sosiaalityöntekijöiltä ponnistelua ja työtä saada vanhemmat työskentelemään perheen asioiden eteen. Osallistava työskentely, voidaan nähdä vanhemmuutta tukevana työnä. Tukemisen tunnusmerkistö täytyy sikäli, että tällöin vanhempia ja perhettä voidaan tukea. Osallistuttua työskentelyyn vanhempia. (Mahkonen 2007, 49; Rätty 2012, 269.) Osallisuuden suhteen kontrolli on välttämätöntä, koska perheen sisällä asioista päättävät vanhemmat itse. Vanhempien osallisuutta tarvitaan koko perheen tilanteen helpottamiseksi ja tilanteen korjaamiseksi. Tavoitteisiin pääsemiseksi lapsen tai nuoren, vanhemman ja sosiaalityöntekijän täysipainoinen osallistuminen palveluun on äärimmäisen tärkeää. Asiakasprosessin onnistuminen on tärkeätä koko sosiaalipalveluketjun onnistumisen, asiakkaiden tilanteen ja voimavarojen parantamisen sekä yhteisiin tavoitteisiin pääsemisen kannalta.

5.5 Yhteenveto tutkimuskysymyksiin vastaamisesta

Tutkielmani tuloksilla pystyn vastaamaan tutkimuskysymyksiini. Ensimmäkin sosiaalityöntekijöillä on paljon harkintavaltaa käytössään, kun he ratkaisevat, tuetaanko vanhempia vai kontrolloidaanko heitä lastensuojelun avohuollon palveluissa. Tähän vaikuttaa heidän työkokemuksensa, työkäytäntönsä sekä lastensuojelulaki. Sosiaalityöntekijät tiedostivat harkintavaltansa ja toivat esille sen merkityksen esimerkiksi kontrolloinnissa. Sosiaalityöntekijöiden mukaan kontrolloinnin mahdollisuus on laaja-alaisesti tiedossa niin vanhemmilla kuin muillakin viranomaisilla. Sosiaalityöntekijät huomioivat työssään asiakasta ja pyrkivät noudattamaan asiakkaan yksityisyyttä kunnioittavia työkäytänteitä. Sosiaalityöntekijät korostivat asiakasperheen roolia palveluissa ja palveluita suunniteltaessa. Tämä oli selkeästi sosiaalityöntekijöiden omasta arvomaailmasta tulevaa, ja asiakkaiden arvostamista ja osallisuuden arvostamista edellytetään jo lainsäädännössäkkin.

Sosiaalityöntekijät pitävät kontrollointia tarpeellisena silloin, kun muutosta tarvitaan perheen tilanteeseen, tarvitsee sitä sitten lapsi, vanhempi tai molemmat.

Tukemisen ja kontrolloinnin rajapintana nähtiin aineistoni perusteella hyvin pitkälle vanhempien suhtautuminen asiaan. Jos vanhemmat olivat valmiita korjaamaan tilannetta perheessään, silloin sosiaalityöntekijän tehtävä oli selkeästi tukea vanhempia muutoksessa. Sen sijaan kontrollointi oli viimesijaista silloin, jos vanhempi tai nuori ei toiminut sovitulla tavalla tai sosiaalityöntekijä halusi saada perheestä lisätietoa, jota perheenjäsenet eivät halunneet vapaaehtoisesti kertoa. Sosiaalityöntekijän halutessa seurata perheen tilannetta työskentelyssä käytettiin kontrollointia.

Tukemisena aineistossani nähtiin yhteistyössä tehtävä työ, ja tuelle erityispiirteenä oli yksimielisyys vanhempien kanssa palveluista, joita perhe tai nuori tarvitsee. Tukea annettiin silloin, kun asiat sujuivat yhteistyössä ja kun tuesta oli sovittu vanhempien kanssa. Lisäksi palveluita järjestettiin siinä tarkoituksessa, että ne auttavat perheitä, ja niille asetettiin perheen tai nuoren tilannetta korjaavia tavoitteita, jotka omalta osaltaan tukivat vanhempien ja vanhemmuuden tehtävää. Kontrollointi liittyi siihen, että vanhemmille jouduttiin asettamaan tiettyjä ehtoja tai rajaamaan vanhempien toimintaa. Palveluita käytettiin kontrollointiin silloin, kun palveluiden tarkoituksena ei varsinaisesti ollut parantaa perheen tilannetta, vaan ennemminkin seurata ja tarkkailla perheen tilannetta.

Erilaisille tuen muodoille on tarvetta. Sosiaalityöntekijät kokivat, että asiakkaille ja perheille tarjottavia palveluita on monenlaisia, ja vaikka taloudelliset resurssit olivat kunnissa kunnossa, perheiden yksilölliset tarpeet oli haastavaa huomioida. Sopivia palveluita ei aina ollut saatavilla, mutta perheille tarvittava tuki pystyttiin usein räätälöimään.

6 TUTKIELMAN ONNISTUMINEN

Tutkielmani tarkoituksena on tutkia sosiaalityöntekijän harkintavaltaa tuki-/kontrollisuhteissa. Olen tutkimuksen tekijänä tyytyväinen tutkimukseni tuloksiin, koska pystyn tuloksilla vastaamaan tutkimuskysymyksiini. Tutkimuskysymyksiini vastaaminen on tutkimukseni päätavoite, ja sen onnistumisen myötä voi tutkimusta pitää onnistuneena. Tutkimus antoi tietoa myös esimerkiksi siitä, että sosiaalityöntekijöillä on tarve tehdä itse päätöksiä. Tämä ilmeni kielteisenä suhtautumisena, jos päätöksiin puututtiin, sekä ostopalveluna ostettavien palveluiden käytön hankaluutena. Näitä aiheita olisi mielenkiintoista tutkia enemmän ja tulisi selvittää, onko kysymys vain yksittäisistä tapauksista vai piilekö taustalla jokin isompi tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen asia.

Tutkielmassani taustoitus antoi vastauksia, mitä ennakkoon tiedetään osallisuudesta, eettisyydestä, tuesta, kontrollista ja harkintavallasta. Taustoituksen avulla pystyin rakentamaan hyvän pohjan haastatteluille, joilla keräsin tutkimukseni aineiston. Taustoituksen pohjalta syntyivät haastatteluiden kysymykset, joiden avulla pystyin saamaan vastauksia tutkimuskysymyksiini. Keräämäni aineiston avulla pystyin tarkastelemaan taustoituksessa esiin nousseita asioita sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta ja haastatteluun valitsin sosiaalityöntekijöitä lastensuojelun avohuollosta. Oma tulkintani on se, että tutkielmassani taustoitus ja aineisto ovat sopivassa vuorovaikutuksessa keskenään. Aineisto jatkaa siitä, mihin taustoitus loppuu, ja toisaalta taustoitus antaa aineistolle mahdollisuuden tuoda esille uutta tietoa, jota taustoituksen perusteella ei tullut esille.

Haastateltavia oli seitsemän. Haastateltavia olisi voinut olla enemmänkin, sillä tutkimuksen sivutuotteina ilmeni ostopalveluiden käyttöön ja sosiaalityöntekijöiden työhön puuttumiseen liittyviä asioita. Suuremman haastateltavien määrän hankkimiseen olisi pitänyt etsiä lisää organisaatioita ja hankkia organisaatioilta tutkimusluvut. Haastateltavien suurempi määrä olisi myös lisännyt aineiston litterointiin ja analyysiin käytettävää aikaa, joten oman aikatauluni ja mahdollisuuksieni rajoissa suurempi haastateltavien määrä ei olisi ollut mahdollista. Tärkeätä oli, että pystyin käsittelemään seitsemän haastateltavan myötä syntyneen aineiston huolellisesti, eettisesti ja luotettavasti ja muodostamaan siitä tutkimukseni tulokset.

6.1 Onnistumisen näkökulmasta: haastateltavien eettiset kysymykset

Eettiset kysymykset otin tarkasti huomioon Jyväskylän yliopiston ohjeistuksen mukaan. Ohjeistus pohjautuu yleiseen tietosuojalainsäädäntöön. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kaikki haastateltavat osallistuivat tutkimukseen vapaaehtoisesti. Tutkimuksesta ei aiheutunut suoranaisia haittatekijöitä tutkittaville. Olin saanut organisaatiolta tutkimusluvan, ja haastateltavien työnantajat suostuivat siihen, että sosiaalityöntekijät saivat työajallaan osallistua tutkimukseen. Näin haastateltaville ei aiheutunut myöskään taloudellista haittaa. Haastattelut olivat toteutettiin Jyväskylän yliopiston noudattamien ohjeiden mukaan, joten haastattelusta ei aiheutunut haittaa eikä haastatteluissa käsitelty haastateltavien henkilökohtaisia asioita. Haastattelut toteutettiin myös suunnitellun aikataulun mukaan.

Tutkittavien henkilöllisyyden suojaaminen on onnistunut, koska tutkimusta lukiessa ei voi tietää, kuka haastateltava on kyseessä. Haastateltavien suojaaminen haastattelupaikkakunnalla ja työyhteisön sisällä ei onnistunut siinä mielessä, että paikkakunnalla ja työyhteisössä haastateltavat puhuivat avoimesti keskenään, ketkä osallistuvat haastatteluun. Haastateltavat kertoivat itse avoimesti osallistuvansa haastatteluun, joten se oli heidän valintansa. Tämä pitää tutkielman kirjoittajan huomioida tekstiä kirjoittaessaan ja kertoessaan haastateltavista ja erityisesti työntekijöiden työkokemuksista sekä maakunnasta. Maakunnan ja työkokemuksen paljastaminen saattaa kertoa muille työyhteisön jäsenille, kenestä työntekijästä on kyse. Tutkielman tuloksissa ja analyysissä olen jättänyt maakunnan ja työkokemuksen mainitsematta yhtä aikaa, jotta haastateltavan identiteetti ei paljastuisi.

Tietosuoja onnistui tutkielmassani, koska haastatteluiden tiedot ovat vain omassa hallussani ja aineisto on kerätty asianmukaisesti Jyväskylän yliopistolta lainatulla sanelukoneella. Keräämäni haastattelut purin tietokoneelleni ja tyhjensin sanelukoneen muistin. Aineistoa olen säilyttänyt tietokoneellani ja tietokone on ollut halussani tai lukollisessa tilassa, joten tietosuojan kannalta aineisto tai haastattelut eivät ole päätyneet muiden luettaviksi tai kuunneltaviksi.

LÄHTEET

Aalto-Matturi, Sari (pj.) oikeusministeriö; Wilhelmsson, Niklas oikeusministeriö teoksessa; Demokratiapolitiikan suuntaviivat (2009):

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76229/omml_14_2010_demokratiapolitiikan_suuntaviivat_wilhelmsson_191s_8046_kt.pdf?sequence=1

Alasuutari, Pertti (2011): Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino. Tampere.

Alhanen, Kai (2014): Vaarantunut suojelevalta – Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy. Tampere.

Blomberg, Helena. Kallio, Johanna & Kroll, Cristian (2014): Regulaatiivista vai liberaatiivista? Kuntien sosiaalityöntekijöiden harkintavaltaan liittyvät asenteet Suomessa ja Ruotsissa. Teoksessa: Kalliomaa-Puha, Laura, Kotkas, Tuomas ja Rajavaara Marketta (toim.) Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen. Kelan tutkimusosasto, Helsinki, 182–203.

Corby, Brian, Millar, Malcolm & Pope, Anne (2002): Assessing Children in Need Assessments - A Parental Perspective. Practice 14 (4), 5–15.

Evans, Tony & Harris, John (2004): Street-Level Bureaucracy, Social Work and (Exaggerated) Death of Discretion. British Journal of Social Work 34 (6), 871–895.

Evans, Tony (2010): Professionals, Managers and Discretion: Critiquing Street-Level Bureaucracy, British Journal of Social Work 41(2), 368–386.

Forssén, K. (1991): Asiakasperheet lastensuojelun sosiaalityössä. Sosiaalipolitiikan julkaisuja, sarja A:31. Turku: Turun yliopisto.

Forssén, K. (1993): Suojaverkon lapsiperheet. Sosiaalipolitiikan tutkimuksia, sarja A:2. Turku: Turun yliopisto.

Hietamäki, Johanna (2015): Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/46576/978-951-39-6257-9_vaitos_220812014.pdf?sequence=1

Juhila, Kirsi (2006): Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino. Tampere.

Kalliomaa-Puha, Laura. Kotkas, Tuomas & Rajavaara, Marketta (toim.) (2014): Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen. Kelan tutkimusosasto, Helsinki, 96–113. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/45435/Harkittua.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Keskitalo, Elsa (2013): Tavoitteena aktiivinen kansalaisuus. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikka Suomessa. Huoltaja-säätiö. Jyväskylä. PS-kustannus, 45–72.

Kokkonen, Tuomas, Närhi, Kati & Matthies, Aila-Leena (2014): Asiakkaiden osallisuus ja työntekijöiden harkintavalta palvelujärjestelmässä teoksessa sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti. Sosiaalipoliittisen yhdistys ry. Turku.

Koskiaho, Britta (2008): Hyvinvointipalveluiden tavaratalossa. Palvelutalous ja sosiaalipolitiikka Englannissa, Ruotsissa ja Suomessa. Vastapaino. Tampere.

Kotkas, Tuomas (2014): Viranomaisarkinnan oikeudelliset rajat. Teoksessa Laura Kalliomaa-Puha, Tuomas Kotkas ja Marketta Rajavaara (toim.) Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen. Kelan tutkimusosasto, Helsinki, 40–61. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/45435/Harkittua.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Lastensuojelulaki: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=lastensuojelulaki>

Lipsky, Michael (1980): Street-level Bureaucracy: Dilemmas of the in public services. New York russell sage foundation.

Mahkonen, Sami (2007): Lastensuojelu ja laki. Edita Publishing Oy. Helsinki.

Moilanen, Johanna (2015): Tutkimus lastensuojelun tukihenkilötoiminnan muutoksista. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Muukkonen, Tiina & Tuulensalo, Hanna (2004): Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsingin kaupunki.

Möller, Sointu (2004): Sattumista suunnitelmallisuuteen Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. Jyväskylä: Pesäpuu.

Niiranen, Vuokko (2001): Asiakkaan osallistuminen tukee kansalaisuutta. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylä. SoPhi, 63–80. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/44433/SoPhi65.pdf?sequence=3&isAllowed=y>

Rajavaara, Marketta (2014): Ammattilaisten harkintavalta sosiaaliturvan edellytyksenä ja riskinä. Teoksessa Laura Kalliomaa-Puha, Tuomas Kotkas ja Marketta Rajavaara (toim.) *Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen*. Kelan tutkimusosasto. Helsinki, 136–155. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/45435/Harkittua.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Raunio, Kyösti (2014): *Olellainen sosiaalityössä*. Gaudeamus. Helsinki.

Rostila, Ilmari (1988): *Subjektina sosiaalitoimistossa: Asiakassuhteen analysointia toimeentulotuki-, PAV- ja lastensuojeluasiakkaiden kokemusten avulla*. Helsinki: Sosiaalihuollitus.

Räty, Tapio (2012): *Lastensuojelulaki: Käytäntö ja soveltaminen*. Edita Publishing Oy. Helsinki.

Sipilä, Jorma (1989): *Sosiaalityön jäljillä*. Helsinki. Tammi.

Sosiaalihuoltolaki (710/1982) <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1982/19820710>

Taylor, Ian & Kelly, Josie (2006): Professionals, discretion and public sector reform in the UK: re-visiting Lipsky. *International Journal of Public Sector Management* 19 (7), 629–642.

Toikko, Timo (2012): *Sosiaalipalveluiden kehityssuunnat*. Tampere. Tampereen yliopisto.

Tregeagle, Susan & Mason, Jan (2008): Service user experience of participation in child welfare case management. *Child and Family Social Work* 13 (4), 391-401.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018): *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi. Helsinki.

Valokivi, Heli (2002): *Toimiva asiakkuus. Kriminalihuollon palveluohjauskokeilu naisasiakkaiden kanssa*. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg ja Irene Roivainen (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylän yliopisto. SoPhi 65. Jyväskylä, 164–187. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/44433/SoPhi65.pdf?sequence=3&isAllowed=y>

Vehniäinen, Hanna (2016): Kuka kulkee vanhemman vierellä? Lastensuojelun asiakkaana olevien vanhempien kokemuksia sosiaalisesta verkostostaan. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

LIITE 1

Haastattelukysymykset

1. Taustatiedot: sukupuoli ja ikä, tehtävänimike, kauanko olet työskennellyt sosiaalityöntekijänä, mikä tehtävä ja organisaatio, jossa työskentelet.
2. Minkälainen on työnkuvasi? Minkälainen on tyypillinen työpäiväsi?
3. Minkälainen on asiakkaiden tuentarve?
4. Minkälaista tukea yleensä asiakkaille tarjoat?
5. a, Minkälaista tukea haluaisit tarjota asiakkaille, mutta et voi tarjota? b, miksi?
6. Minkälaisia mahdollisia haasteita tuen antamiseen liittyy?
7. a, Kuinka työorganisaatio mahdollistaa tuen tarjoamisen? b, olisiko jotain parannettavaa?
8. Vaikuttaako lainsäädäntö tuentarjontaan mahdollistaen tai estäen tuen tarjoamisen?
9. Miettiessäsi oman työsi kautta asiakkaiden vanhemmuuteen liittyviä tilanteita, mitä ajattelet tuen ja kontrollin välisestä suhteesta?
10. a, Mikä on kontrollia ja milloin se on tarpeen? b, Miten se eroaa tukemisesta?

11. Millaisissa tilanteissa koet, että sinun tulee käyttää ammatillista asiantuntijavaltaa ja kontrolloida asiakasta (kuvaa jokin tilanne)?

12. Kuinka paljon sinulla on mahdollisuus käyttää omaa harkintaasi tehdessäsi päätöksiä?

- suhteessa asiakkaisiin
- suhteessa organisaatioon
- suhteessa lainsäädäntöön

Kuvaa jokin tilanne, jossa olet käyttänyt ammatillista harkintavaltaa

13. Kuinka laajaksi kuvaat ammatillisen harkintavaltasi?

14. a, Kuinka hyvin asiakkaillasi on mahdollisuus osallistua oman tilanteensa, tuen ja palveluiden määrittämiseen? b, Entä yleisellä tasolla palveluiden suunnitteluun?

15. Kuinka tärkeäksi sosiaalityöntekijänä koet asiakkaan osallisuuden? Omasta näkökulmasta ja asiakkaan näkökulmasta?

16. Millaisia mahdollisuuksia sinulla sosiaalityöntekijänä on vaikuttaa asiakkaan osallisuuteen?

17. Kuinka sosiaalityöntekijänä pystyt tekemään työtäsi omien ammatillisten arvojen mukaisesti?